

*JEAN-JACQUES
ROUSSEAU*

Yhteiskunta- sopimuksesta

ELI

VALTIO-OIKEUDEN JOHTAVAT AATTEET

Suomentanut ja johdannolla varustanut
J. V. Lehtonen

KARISTO OY
HÄMEENLINNA

Ranskankielinen alkuteos
Du contrat social ou principes du droit politique

2. painos

Teos julkaistaan vuonna 1918 ilmestyneen ensimmäisen
painoksen kaltaisena.

ISBN 951-23-2594-2

Karisto Oy:n kirjapaino
Hämeenlinna 1988

JOHDANTO.

JEAN-JACQUES ROUSSEAU (1712--1778), tuo valistusajan monista kuuluisista ranskalaisista ajattelijoista ehkäpä kuuluisin, ei ole aivan tuntematon suomalaisellekaan yleisölle. Jo vuodesta 1898 on ollut suomeksi luettavana tanskalaisen filosofin Harald Höfdingin esitys Rousseau'n kirjavista elämänvaiheista ja hänen ajattelunsa pääsuunnista. Onpa tästä kirjasta, jota muuan englantilainen Rousseau'n tutkija nimittää »ihastuttavaksi», ilmestynyt toinen painoskin v. 1911, huolimatta suomennoksen tavallista kehnommasta kieliasusta. Lisäksi on v. 1905 Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimitusten sarjassa ilmestynyt muuan Rousseau'n pääteoksia, *Émile eli Kasvatuksesta*, jonka suomentaja, tri J. Hahl, on varustanut sekä hänen elämäkertansa että tuotantoaan selostavalla johdannolla ja jonka 1029 sivua ovat tarjonneet ja tarjoavat lukijalle runsasta tilaisuutta tutustua hänen hehkuvan kaunopuheiseen sanontaansa, samoin kuin hänen rohkeihin kasvatustieteellisiin ja uskonnollisiin aatteisiinsa.

Nyt on tullut Rousseau'n toisen teoreettisen pääteoksen, *Contrat social*'in eli *Yhteiskuntasopimuksen* vuoro joutua suomeksi käännettynä yleisömmekäsiin.

Dreyfus-Brissac, muuan *Yhteiskuntasopimuksen* julkaisijoita, sanoo tätä teosta siksi Rousseau'n kirjaksi, »josta Ranskassa eniten puhutaan ja jota ehkä vähiten luetaan». Nämä sanat viittaavat siihen, että *Yhteiskuntasopimus* on yhä vielä elävä teos, että sen kehittelien periaatteiden ympärillä käyvät päivän valtiolliset mielipiteet yhä kiivasta kamppailuaan, mutta että vain harvat lukijat jaksavat perinpohjin harkita ja vertailla siinä esitettyjä oppeja, tyytyäkseen vain muutamaani yksinäisiin voimalauseisiin. Nykyisenä ajankohtana,

jolloin suuri valtakunta kaikista liitoksistaan natisten heittelehtii hurjan vallankumouksen ristiaallokossa, luulisi tämän vallankumouksen keskellä elävien suomalaistenkin erinomaisen mielellään tutustuvan teokseen, jota on sanottu Ranskan suuren vallankumouksen raamatuksi ja joka on osaltaan varsin tehokkaasti jouduttanut tämän vallankumouksen tuloa. Lisäksi otaksuisi paraillaan hallitusmuotoaan etsivän kansan kernaasti ottavan selkoa niistä periaatteista ja näkökohdista, joita niin merkillisellä kirjalla on esitetävänään.

Onhan sitäpaitsi jo yksistään Rousseau'n kirjoitustavassa jotakin niin sydäntäsykäyttävää, lämmittävää ja inhimillistä, että hänen kirjansa, huolimatta kaikesta, mitä niissä saattaa olla liioiteltua ja haaveellista, tuntuvat ikäänkuin juuri meidän ajallemme kirjoituilta ja ikäänkuin meidän kauneimpia pyrkimyksiämme edistävilä. Gustave Lanson, tunnettu ranskalainen kirjallisuushistorioitsija, tuleekin Rousseaua ja Voltaire'ia, toista valistusajan suurtaistelijaa, vertaillessaan siihen tulokseen, ettei Voltaire kosketa meihin läheskään niin syvältä kuin Rousseau ja että hän kuuluu jo tavallaan menneisyyteen, kun sitävastoin »Rousseau kuuluu meidän aikaamme; ja hyvin luultavaa on, että monet sukupolvet tulevat vielä häneen nähden tuntemaan aivan samoin».

Voltaire ja Rousseau edustivatkin kahta vastakkaisista ihmislaatuja. Edellinen oli kirkkaan järjen, kuivan tosiasian, armottoman naurun mies, jälkimäinen taas oli täynnä tunnetta ja liikutusta, eikä voinut sietää naurua. Voltaire oli ylimys kiireestä kantapäähän, eli yhteiskunnan kukkuloilla ja halveksi köyhiä. Rousseau oli koko ikänsä saanut kokea yhteiskunnan kovuutta, säätyetujen vääryyttä, kulkurin köyhyyttä. Hän oli monilla jalkamatkoillaan halki Ranskan nähnyt talonpojan kurjan tilan, hän oli pääkaupungin seurapiireissä pannut merkille ylhäisön turhamaisen, tarkoituksettoman elämän, hän oli nähnyt kuningashallituksen rajattoman ahneuden ja pöyryttävän mielivallan. Sentähden kävi hän intohimoisesti puolustamaan köyhiä ja kovaosaisia, sentähden vaati hän jyrkästi kansaa vapautettavaksi niistä kahleista, joissa se oli vuosisatoja huokaillut.

Haltioituneena hän haaveili siitä kadonneesta kulta-ajasta, jolloin ihminen oli ollut onnellinen armaan luontoäidin helmassa, ja lanistumattomalla uskolla kävi hän parantamaan ihmistä ja parantamaan yhteiskuntaa, niin että edes jotakin tuon hävinneen kulta-ajan onnesta voitaisiin uudelleen saavuttaa. Samalla kun Rousseau on ensimmäinen luonnonnäkyjen taiteellinen, syvästi tunteva kuvaaja uudemmalla ajalla, kohottaa hän myös kaikkein voimakkaimmin huudon: »Takaisin luontoon!» ja tekee siitä elämänohjeen sekä itselleen että ihmiskunnalle. Rousseau tahtoi elämän elettäväksi persoonallisesti, suurin, selvin, yksinkertaisin muodoin, hän moitti siviisityksen heikontavan tällaista elämää pirstomalla sen moninaisiin pintapuolisiin harrasteluihin, hän puolsi sielun, sydämen ja vaiston oikeuksia, järjen, hengen ja harkinnan siihen asti niin yksinvaltaita oikeuksia vastaan.

Miltä kohdalta liittyy nyt *Yhteiskuntasopimus* näihin Rousseauin yleisiin pyrkimyksiin ja aatteisiin? Muutamat tutkijat, niinkuin esim. Émile Faguet ja Jules Lemaitre, vastaavat tähän, ettei juuri miltään kohdalta ja että *Contrat social*, samalla kun se on keskinkertainen, hämärin ja tuhoisin kaikista Rousseauin teoksista sekä se, missä jo voi huomata alkavan mielipuolisuuden merkkejä, on ajatuksellisesti kaikkein vaikeimmin liitettävissä hänen tuotantonsa kokonaisuuteen. Toiset taas, kuten esim. Lanson, katsovat olevan varsin helppoa havaita *Yhteiskuntasopimuksenkin* suorastaan välttämättömänä renkaana liittyvän Rousseauin muiden teosten aateketjuun.

Rousseauin perusaate, se, josta hän aina lähtee ja johon hän aina tulee, on, niin esittää asian Lanson, tämä: Luonto oli tehnyt ihmisen hyväksi ja yhteiskunta on tehnyt hänet pahaksi; luonto oli tehnyt ihmisen vapaaksi ja yhteiskunta on tehnyt hänestä orjan; luonto oli tehnyt ihmisen onnelliseksi ja yhteiskunta on tehnyt hänestä kurjimmista kurjimman olennon. Luonnontilassa ollessaan oli ihminen hyvä. Kuinka olisikaan hän voinut rikkoa sääntöjä vastaan, kun ei mitään sääntöjä ollut? Hän seurasi vain itsesäilytysvaistoaan, oli viaton kuin eläin, eikä vahingoittanut ketään. Hän tyydytti vain tarpeensa eikä pyytänyt yli sen mitään, vieläpä auttoikin kaltaisiaan

silloin kun oli itse kylläinen. Turmelus alkoi sinä päivänä, jolloin harkinta liittyi aistimukseen, jolloin järki otti vangikseen vaiston, jolloin ihminen keksi pitää huolta myös tulevista tarpeistaan, jolloin hän näiden tulevien tarpeiden nimessä jakoi esineet käsitteiden »minun» ja »sinun» mukaan ja loi omaisuuden. Näin syntyi luonnollisen tasa-arvoisuuden tilalle omaisuuteen ja voimaan ja viekauteen ja julmuuteen perustuva eriarvoisuus. Näin syntyivät etuoikeudet, näin joutuivat toiset saamaan kaikki, mitään tekemättä, kun taas toisten oli pakko raataa nääntymykseen asti herrojensa hyväksi. Näin syntyi yhteiskunta, joka näyttää vain tukevan anastajia heidän anastuksissaan ja raastavan köyhän vieläkin köyhemmäksi. Omaisuus on yhteiskunnan perustus, ja valta, ylhäisyys, kunnia, kaikki lähtee siitä. Yhteiskunta kulkee yhä eteenpäin turmeltumisensa tiellä, ja juuri se, mitä tämä yhteiskunta pitää korkeimman kehityksensä mittana ja mistä se eniten ylpeilee, taiteet ja tieteet, onkin parhaana merkinä tästä turmeltumisesta. Ovathan taiteet ja tieteet ylellisyyttä, josta kansan suuri enemmistö ei tiedä eikä hyödy mitään, ja ylellisyshän on taas samaa kuin muutamien rikkaus ja lukemattomien kurjuus. Kas siinä Rousseau molempien ensimmäisten esitelmien (*Discours*) aatteellinen tausta, esitelmän *Taiteiden ja tieteiden turmelevasta vaikutuksesta* (1750) ja esitelmän *Eriarvoisuudesta* (1755).

Edelliseen näistä liittyy hyvin läheisesti *Kirje teatteriesityksistä*, jonka Rousseau v. 1758 kirjoitti D'Alembertille vastustaakseen tämän ehdottaman teatterin perustamista vakavaan Genève'iin, koska näytelmätaide juuri parhaiten kuvastaa yhteiskunnan turmeltunutta tilaa ja tehokkaimmin levittää sen erehdyksiä ja paheita.

Ihanteena on siis luontoon palaaminen. Mutta siitä huolimatta ei tule otaksua Rousseau vaativan nykyaikaisen ihmisen paluamista orang-utanin asteelle tai yhteiskuntatilan hylkäämistä ja luonnontilan omaksumista uudelleen. Ihminen on jo vuosituhansien kuluessa siinä määrin muuttunut kaikilta vaistoiltaan ja elämänvaatimuksiltaan, että luonnontilaan palaaminen merkitsisi hänelle suurta

onnettomuutta. Lisäksi on yhteiskuntatila eräissä suhteissa luonnon-tilaa korkeampikin tila, kun asiaa tarkemmin ajattelee. »Vaikkakin ihminen luopuu tässä tilassa useista eduista, joita luonto oli hänelle tarjonnut, saa hän korvaukseksi muita niin suuria etuja, hänen kykynsä harjaantuvat ja kehittyvät, hänen ajatuksensa avartuvat, hänen tunteensa jalostuvat, koko hänen sielunsa kohooa niin valtavasti, että elleivät tämän uuden elämäntilan väärinkäytökset alentaishi häntä usein sitäkin tilaa alemmas, minkä hän on jättänyt, hänen pitäisi lakkaamatta siunata sitä onnellista hetkeä, joka hänet siitä ikiajoiksi tempasi ja joka teki typerästä, kehittymättömästä eläimestä älykkään olennon ja ihmisen», lausutaan tästä *Yhteiskuntasopimuksessa* (I, 8). Säilyttämällä siis kehityksen aiheuttaman älyllisen ja siveellisen olentomme jalostumisen ja avartumisen, tulee meidän muutoin pyrkiä saavuttamaan niitä hyviä ominaisuuksia ja sitä vapautta, joiden kuvitellaan luonnonihmiselle kuuluneen. Siinä mielessä tulee meidän palata luonnontilaan ja toimittaa itsessämme parannus.

Tämä parannus käsittää kaksi laajaa tehtävää: yksilön parantamisen ja yhteiskunnan parantamisen.

Yksilön parantaminen tapahtuu ensi sijassa kasvatuksen avulla. Luonto on hyvä ja yhteiskunta paha. Antakaamme siis luonnon tehdä tehtävänsä ja pysyttäkäämme yhteiskuntaa aluksi etäällä lapsesta. Luonto loi villi-ihmisen: tehkäämme mekin oppilaastamme villi-ihminen, vahvistakaamme hänen ruumistaan, teroittakaamme hänen aistejaan, harjoittakaamme vaistoa, odottakaamme harkinnan selviytymistä aistimuksista. Ihmiskunta on kehittynyt pakottavan tarpeen ja kokemuksen tietä: pankaaamme lapsi tuntemaan tarpeita ja toimittakaamme hänelle kokemuksia. Poistakaamme hänen lähettyviltään turmiollinen kirjallisuus ja antakaamme hänen lukea vain luonnon suurta kirjaa ja etsiä siitä Jumalaa. Uskontojen opinkappaleet ovat yhteiskunnan keksintöjä ja vihan ja teeskentelyn välikappaleita: hyljätkäämme ne ja koettakaamme saada oppilaamme hänen ennätettyään järjen ikään käsittämään Jumala kaikessa Hänen

puhtaudessaan ja äärettömydessään. Näin kehittyi lapsesta yhteiskuntaihminen, jolla on kaikki luonnonihmisen edut ilman yhteiskunnan luomia paheita. Tämän kehityksen tie osoitetaan yksityiskohtaisesti *Émile*'issä (1762).

Uusi Héloïse (1761) taas osoittaa, kuinka kukin meistä voi keskellä jokapäiväistä elämää suorittaa tämän kehityskulun kohti luonnollisen ihmisen hyveitä. Luonnon mukaan on kyllä Saint-Preux'n ja Julie'n rakkaus aivan viatonta: mutta he ovat unohtaneet, että rakkaus luonnon mukaan on nykyään mahdoton. Yhteiskunta ei hyväksy heidän rakkauttaan, vaan eroittaa heidät, naittaen Julie'n miehelle, jota hän ei rakasta. Julie on sortumaisillaan aviorikokseen: valhehan kuuluukin niin läheisesti nykyiseen yhteiskuntaan. Mutta uskonnollisen tunteen johtamana päättää Julie elää täysin vilpittömästi elämää. Hänen miehensä avustaa siinä häntä, ja he molemmat yhdessä nostavat totuuden, suoruuden, vapauden, hyveen ja onnen vallitsemaan siinä mallikelpoisessa perheessä, jonka he luovat ja jossa sivistyksen keskelläkin ihmisen älyllinen puoli kehittyy sydämen turmeltumatta.

Yhteiskuntasopimus (1762) käsittelee sitten keinoja, joiden avulla perinjuurin turmeltuneen yhteiskunnan parantaminen on toimitettava ja sovitettava keskenään yhteiskuntatilán tarjoamat monilukuiset edut ja luonnontilán vapaus ja onnellisuus. Sitä varten on ajatuksissa palattava siihen hetkeen, jolloin yhteiskunta syntyi. Tällä hetkellä tekivät keskenään tasa-arvoiset ja luonnostaan vapaat ihmiset sopimuksen, jonka mukaan he liittyivät yhteisöksi ja suosivat kaikki luopumaan vapaudestaan ja omaisuudestaan yhteisön hyväksi. Tämän yhteisön ainoana päämääränä ja tehtävänä on ilmeisesti sen jäsenten menestys ja onni. Sitä johtaa kaikkien näiden jäsenten tahtojen yhteisvaikutuksesta syntyvä yleistähto, joka tarkoittaa aina yhteiskunnan parasta. Kansalaiset alistavat kaikki tahtonsa tämän yleistahdon alaiseksi, mutta kun tämä yleistähto tähtää samaan kuin heidän kunkin yksityinenkin tahto, nimittäin yhteiskunnan menestykseen, on kansalainen vapaa, koska hän tottelee

vain omaa tahtoansa. Luopumalla näennäisesti vapaudestaan ja antautumalla yhteiskunnan alamaiseksi, lujittaa siis vain kansalainen vapauttaan, samoin kuin hän lujittaa omistusoikeuttaan, jota yhteiskunta suojelee. Kaikkien kansalaisten tahdoista syntyvä yleistaho on samalla ylin valtiolta, mitä on olemassa: vain sen päätökset ovat laki. Hallitus, olkoon se millainen tahansa, olkoon sen etunenässä kuningas tai ylimystö tai suurempi hallituskunta, on vain tämän kansan yleistahdon palvelija. Yleistahdolla on valta, koska se on ylin käskijä, minä päivänä tahansa muuttaa hallitusmuotoa, poistaa kuningas, kumota perustuslait, jopa purkaa yhteiskuntasopimuskin. Näiden luonnollisten periaatteiden mukaisesti tulisi nyt koettaa uudelleen järjestää inhimillisiä yhteiskuntia, asettaa niihin sellainen hallitus, kuin niistä kukin näyttää vaativan, laatia niille sellaiset lait, jotka takaavat niiden menestyksen ja poistavat kaikki väärinkäytökset, kaiken sorron ja mielivallan.

Jos *Yhteiskuntasopimuksen* voi näin suuremmilta vaikeuksilta yhdistää Rousseauin muiden pääteosten aatteelliseen kokonaisuuteen, niin liittyy se taas toisaalta varsin elimellisesti hänen omaan elämänsä ja sen kokemuksiin

Niinkuin hän teoksensa alkusanasissa viittaa, on *Yhteiskuntasopimus* vain ote laajemmasta teoksesta, jota hän oli ryhtynyt sepittämään Venetsiassa vv. 1743—1744. Hänen vaikutusvaltaiset parisiilaiset ystävänsä olivat nimittäin hankkineet hänelle lähettilään sihteerin paikan Venetsiaan. Niin vähän mieskohtaista iloa kuin työskentely typerän ja saiturimaisen lähettilään kanssa Rousseaulle tuottikin, tarjosi tämä toimi hänelle kuitenkin oivallisen tilaisuuden tutustua Europan valtiolliseen elämään, julkiseen ja salaiseen, yksityiseen ja kansainväliseen. Lisäksi tutki hän innokkaasti valtiotieteellisiä kirjailijoita, ja käytännön ja teorian innostamana suunnitteli ja pani hän osittain alulle itsekin laajan teoksen, jonka oli nimensä mukaisesti (*Institutions politiques*) määrä käsitellä valtiolaitosta kokonaisuudessaan. Hän joutui kuitenkin Venetsiasta niin pian pois, ettei hän ennättänyt saada työtään valmiiksi. Vasta sitten kun hän

oli päässyt Pariisiin hyörinästä Montmorencyn rauhaan, sai hän aikaa kirjoittaa yhteen jaksoon kaikki tärkeimmät teoksensa ja samalla eroittaa määrätyn osan vanhemmasta valtiotieteellisestä teoksesta ja muodostaa siitä *Yhteiskuntasopimuksen*, mahdollisesti korjailemalla tätä osaa vakiintuneempien periaatteittensa mukaiseksi.

Näitä periaatteita oli Rousseau muiden asiain yhteydessä julistanut jo eräissä aikaisemmin ilmestyneissä kirjoituksissaan, ennen kuin hän ne lopullisesti kokosi erikoiseksi oppirakennukseksi *Yhteiskuntasopimukseen*. Niinpä oli hän jo suureen ensyklopediaan laatimassaan esityksessä valtiotaloudesta ensimmäisen kerran hahmostellut teoriansa yleistahdosta. Edelleen oli esitelmään eriarvoisuudesta sisältynyt useita *Yhteiskuntasopimuksen* aineksia, niinkuin esim. viittauksia perustavaan sopimukseen, kansalle kuuluvaan ylimpään valtiovaltaan, lakien luonteeseen y. m. *Yhteiskuntasopimus* onkin tavallaan tämän esitelmän välttämätön täydennys: sehän osoittaa, millä tavalla ihmiskunta saattaa pelastua siitä synkstä, suorastaan toivottomasta tilasta, mihin se esitelmän mukaan oli joutunut.

Paljon enemmän kuin tutustuminen kansainvälisiin valtiollisiin suhteisiin ja Venetsian tasavallan oloihin vaikutti kuitenkin *Yhteiskuntasopimuksen* lopulliseen muodostumiseen se seikka, että Rousseau oli kotoisin toisesta kaupunkitasavallasta, Genève'istä. Tosin ei hän senjälkeen kun hän v. 1728 16-vuotiaana karkasi kalvinilaisesta synnyinkaupungistaan, ollut oleskellut siellä muuta kuin käymätien. Mutta hän sanoo isänsä jo lapsena istuttaneen häneen »vapaa tasavaltalaisen hengen», ja koko elämänsä ijän katsoikin hän syvällä kunnioituksella ja ihailulla tämän porvaristasavallan puoleen. Kuuluisaksi tultuaan kävi Rousseau v. 1754 Genève'issä ja kääntyi uudelleen protestanttisuuteen, päästäkseen tasavallan kansalaiseksi — arvo, josta hän oli ylpeämpi kuin konsanaan suurempien valtioiden komeimmistakin kunnianimistä. Niinpä kirjoittaakin hän useina vuosina, siksi kunnes synnyinkaupungin johtomiesten ja hänen välinsä ennättävät kylmetä, teostensa kansilehdelle arvokseen »Genève'in kansalainen» ja panee sen, missä suinkin tilaisuutta

on, toisten kirjailijain monilukuisten pöyhkeiden arvonimien vastakohtaksi. Heti *Yhteiskuntasopimuksen* ensimmäisen kirjan alussa viittaa hän myös tähän kansalaisarvoonsa ja äänestysoikeuteensa ja jatkaa: »Joka kerta kun harkitsen hallitusmuotoja, olen onnellinen saadessani tutkimuksistani yhä uusia syitä isänmaani hallitusmuodon rakastamiseen!»

Tuolla käynnillään v. 1754 oli Rousseau nimittäin erikoisesti tutustunut Genève'in hallitusmuotoon, ja onkin näytetty toteen, että useat kohdat *Yhteiskuntasopimusta* on enemmän tai vähemmän uskollisesti muovailtu tämän hallitusmuodon mukaisiksi. Joka tapauksessa ajatteli Rousseau pientä, ei liian rikasta eikä liian köyhää — rikkauden tasaisen jakautumisen vaatiminen, maanviljelyksen ja maaseudun ylistäminen kaupan ja kaupunkien edellä ja suurteollisuuden vaatiman työnjaon vastustaminen ovatkin Rousseaulle varsin kuvaavia piirteitä — valtiota, juuri sellaista kuin Genève tai Bern, ja vain sellaisen pienen valtion piirissä katsoo hän ihanteensa mahdolliseksi toteuttaa, mikäli se yleensä on mahdollinen toteuttaa. Mielikuvituksessaan yhdisti hän ihailemansa Genève'in tasavallan antiikin tasavaltoihin, joita hän ihaili vielä enemmän ja joiden edustamia aatteita hän niinkään koetti sovittaa suunnitelmiinsa. Onhan tuo aate, että kansalainen on jotakin vain valtion jäsenenä, että hän on vain sikäli vapaa kuin valtiokin on vapaa ja että kansalaisen tulee näin ollen olla kaikkine voimineen, kykyineen ja omaisuuksineen antautua valtiolle, täysin antiikkinen. Lisäksi sijoittaa Rousseau teoksensa loppuun laajan esityksen Rooman tasavallan kansankokouksista ja tribuunin, diktaattorin ja senatorin viroista, ikäänkuin tahtoi hän suositella kaikkia niitä esikuviksi nykyajankin valtioille. Puoltaessaan 16. vuosisadalla protestanttisen kansan oikeutta nousta uskonsa puolesta kapinaan ja vastustaessaan myöhemmin Ludvig XIV:n itsevaltiutta olivat taas protestanttikalvinistiset jumaluusoppineet kehittäneet teoriaa kansan suvereenisuudesta, kansalle kuuluvasta ylimmästä valtiiovallasta, ja tämä teoriahan on Rousseaukin valtiollisen aaterakennuksen kulmakiviä. Edelleen tuntuu ikään-

kuin armottoman kalvinilaisuuden ja Genève'in vanhojen asetusten vaikutusta siinä karkoituksella ja kuoleamalla uhkaavassa ankaruudessa, millä Rousseau teoriasa huipuksi pystyttää, menetellen tässä vastoin Montesquieun varovampia ja järkevempiä suunnitelmia, deistiin opinkappaleihin, sellaisiin kuin kostavan ja auttavan Jumalan olemassaoloon, vanhurskaiden autuuteen ja pahojen rangaistukseen, nojaavan valtionuskontonsa.

Jos näin Rousseau'n oppi kansalle kuuluvasta ylimmästä valtiovallasta ulottuu verrattain syvälle inhimillisen ajattelun historiaan, niin vielä paljoa syvemmät juuret on sillä teorialla, josta hänen teoksensa on saanut nimensä ja joka on hänen koko valtiotieteellisen ajattelunsa lähtökohta, nimittäin sopimusteoriolla. Prof. Erich huomauttaa valtiosääntöjen säätämistä ja muuttamista käsittelevässä teoksessaan, että sillä opilla, jonka mukaan valtion oikeusperusteena on jonkunlainen sopimus, oli kannattajia jo vanhojen kreikkalaisten filosofien keskuudessa. Keskiaikaisillakin kirjailijoilla tavataan tämän opin suuntaisia ajatuksia ja uudennusajalla kehittävät n. s. luontaisoikeuden puoltajat sitä aivan erikoisen innokkaasti. Ja myöhemminkin on sen vaikutus valtio-oppiin ja valtiotien oikeusmuotoihin ollut tavattoman tärkeä. Sisälsihän tuo käsitys, että valtion olemassaolon perustuksena on jonkunlainen sopimus, millainen tahansa, ytimeltään kansanvaltaisen periaatteen, josta kehitettynä saattoi tulla hallitsijain yleensä ehdottomaksi ja alkuperältään suorastaan jumalalliseksi julistetun ylimmän vallan terveellinen vastapaino.

Tällaisen sopimuksen tekemistä ovat kaiketi hyvin harvat pitäneet varsinaisena historiallisena tapahtumana: pikemminkin on sitä käsitetty jonkunlaiseksi luontaiseksi oikeus pohjaksi, jolle valtio on rakennettava. Mutta myönnettävä on, että tätä sopimusperiaatetta on aikojen kuluessa käytetty mitä vastakkaisimpiin tarkoituksiin ja että siitä vedetyt käytännölliset johtopäätökset ovat olleet mitä riskitriitaisimpia. Niinpä on keskiajalta lähtien puolustettu sellaista katsantokantaa, että sopimus on alkuaan tehty kuninkaan ja kansan

välillä, mutta ettei kansalla sitten, kun se kerran on antautunut kuninkaan valtaan, ole enää mitään sanansijaa, hallittiinpa sitä millä tavalla tahansa. Toisaalta on taas sopimus käsitetty tehdyksi niiden ihmisten kesken, jotka ovat valtion muodostaneet, niin että »kuninkaiden ja hallitusmiesten valta on ainoastaan johdettua valtaa», niinkuin lausuu Milton, joka toisen tunnetun englantilaisen ajattelijan Locke'in kanssa on tätä käsitystä puolustanut.

Kuuluisa on kolmannen englantilaisen filosofin Hobbes'in kanta. Hänkin lähtee kyllä siitä ajatuksesta, että sopimuksen ovat tehneet ne yksilöt, jotka ovat valtion muodostaneet, ilman että hallituksella on ollut siihen mitään osaa. Mutta hän katsoo kansan suostuneen ei ainoastaan valtion muodostamiseen, vaan myöskin määrätyn henkilön tai määrättyjen henkilöiden asettumiseen tämän valtion etunensä. Hän myöntää kyllä kansalla olevan luonnostaan ylimmän vallan, mutta hän katsoo kansan luovuttaneen tuon ylimmän vallan juuri sopimuksen teolla hallitukselle kokonaan ja ikiajoiksi. Niinpä siis muuttuukin hallitus heti valtion syntyessä samalla ylimmäksi vallaksi, eikä kansalla ole enää mitään muuta jäljellä kuin ehdoton kuuliaisuus: sopimus sitoo kansan tottelemaan hallitsijaansa, menettelipä tämä miten tahansa. Kansa on luovuttanut kerta kaikkiaan oikeutensa hallitsijalle, jolla on valta käytellä näitä oikeuksia aivan mielensä mukaan. Ja kerran tehty sopimus sitoo ei ainoastaan niitä yksilöitä, jotka alkuaan sopimuksen tekivät, vaan myös kaikkia heidän jälkeläisiään. Hobbes on siis Grotiuksen kanssa sitä mieltä, että ihminen voi luovuttaa sekä oman vapautensa että myös jälkeläistensä vapauden, ja että siis koko kansakin voi tehdä samoin.

Liittyen lähemmin Miltoniin ja Locke'iin käy nyt Rousseau ankaraasti vastustamaan näitä Hobbes'in ja osaksi myös Grotiuksen käsitystapoja.

Hän lähtee myös siitä ajatuksesta, että ihmiset sitten, kun luonnontila kävi heille mahdottomaksi, siirtyivät yhteiskuntatilaan, tekeillä keskenään sopimuksen heidän kaikkien yhteistä hyvää tarkoittavan valtion perustamisesta. Kaikki ovat sopimuksen teossa

samassa asemassa: he luovuttautuvat valtiolle kokonaan, kaikkine oikeuksineen, ja kun kaikki tekevät niin, ei ole kellään syytä välittää. Mutta kun ei kukaan voi tehdä mitään sitoumuksia toisten puolesta, vaatii Rousseau kansan laillisissa kokouksissa aina ensimmäiseksi esitettäväksi tämän kysymyksen: >Tahtooko ylin valtiovalta (= kansa) säilyttää nykyisen hallitusmuodon?> sekä toiseksi: >Tahtooko kansa jättää tämän hallituksen hoidon niille henkilöille, joiden huolena se nykyäänkin on?> Näin siis kansa itse ratkaisee lyhyiden väliaikojen kuluttua, millä tavalla se haluaa itseään hallittavan.

Minkäänlainen ylin valtiovalta ei siis Rousseau mukaan ole voinut siirtyä sopimuksen teossa kansalta hallitukselle. Päinvastoin. Rousseau on jyrkästi sitä mieltä, että kansan yhteisölle kuuluva ylin valtiovalta, suvereniteetti, on yhtä luovuttamaton kuin se on jakamaton ja häviämätön. Onpa sitä Rousseau mukaan mahdoton edustaakin: kansan on itse välittömästi omista kokouksistaan vahvistettava sille esitetyt lait. Hallituksen tehtävänä on ainoastaan näiden kansan yleistähtoa ilmaisevien lakien toimeenpaneminen ja sovittaminen yksityistapauksiin, koska yleistähtö ei voi tehdä muita kuin yleisiä päätöksiä. Hallitus, olipa se millainen tahansa: kansanvaltainen, ylimysvaltainen tai yksinvaltainen, on ainoastaan ja yksinomaan tämän kansan yleistahdon palvelija, ja Rousseau kieltää ehdottomasti, että sen tai tämän hallituksen asettaminen olisi sopimusluontoinen teko (III, 16). Sillä kuinka voitaisiin tehdä sellainen sopimus, missä korkeampi sitoutuisi tottelemaan alempaansa! Lisäksi tietäisi moinen sopimus ylimmän valtiovallan luovuttamista, rajoittamista ja hävittämistä, mikä ei saa tapahtua, samalla kun se olisi ainoan valtion olemukseen kuuluvan sopimuksen, alkuperäisen yhteiskuntasopimuksen loukkaamista. Tässä kohdassa on Rousseau kansanvaltainen kanta jyrkkä ja järkähtämätön.

Mutta puhuessaan eri hallitusmuodoista ei hän suinkaan asetu yhtä jyrkästi kansanvaltaisimman hallitusmuodon puolelle. Eroittaessaan kansanvaltaisen, ylimysvaltaisen ja yksinvaltaisen halli-

tusmuodon pitää hän päinvastoin ensimmäistä siihen liittyvien monien haittojen takia suorastaan mahdottomana ihmisten muodostamaan valtioon: »Jos olisi olemassa jumalten muodostama kansa, niin hallitsisi se itseänsä kansanvaltaisesti. Niin täydellinen hallitus ei sovellu ihmisille.» (III, 4.) Vaikka hänellä onkin kuninkaista sanottavana monta katkeraa ja pilkallista sanaa, ei hän sentään pidä yksinvaltaista kuningashallitustakaan mahdottomana erinäisissä oloissa, niin ilmeisesti kuin hänen vahvin mieltymyksensä valinnaisen ylimysvallan puoleen kallistuukin Genève'in malliin.

Rousseauilla täytyy nimittäin myöntää olleen niin paljon historiallista älyä, ettei hän käynyt laatimaan kerta kaikkiaan kaikille valtioille pakotettavaa kaavaa, vaan myönsi kunkin hallituksen saatavan olla paikallaan eri aikoina ja eri oloissa aina kansan lukumäärän, entisyyden, luonteen ja kehitysasteen sekä sen asuman alueen ilmanalan, maaperän laadun ja yleensä ulkonaisten suhteiden mukaan. Pääasia hänelle oli vain, että kansalla on kaikkialla ylin valtiovalta, että kansa saa itse ratkaista hallitusmuotokysymyksen ja että siis kansalla on aina kohtalonsa omissa käsissään. Niinpä onkin hän taipuvainen nimittämään tasavallaksi jokaista valtiota, missä näin on laita, vaikka sen hallitusmuoto olisi esim. yksinvaltainen. Valtion tärkein tehtävä on kaikkien sen jäsenten menestyksen ja onnen valvominen, ja kun se vain tämän tehtävän täyttää, ei ole väliä, millaisen hallitusmuodon kansa on sille suvainnut antaa, kunhan tämä hallitusmuoto vain takaa tämän tehtävän täyttymisen.

Kaikki riippuu siis lopullisesti kansan tahdosta. Rousseau nimittää tätä tahtoa yleistahdoksi. Tämä yleistahdo on hänen ajattelussaan kietoutunut jonkunlaiseen salaperäisyyden verhoon. Yleistahdo ei näet ole pelkkä kansan tahto sellaisenaan, vaan kuvastaa se jonkunlaista kansakunnan elämisen periaatetta, jonkunlaista jatkuvan menestyksellisen olemassaolon pyrkimystä, joka ei voi kadota kansakunnasta niin kauvan kuin se yleensä on kansakunta. Sentähden voikin Rousseau väittää yleistahdon aina olevan »oikean», aina tähtäävän valtion parhaaseen, vaikka yksityisedut ja puoluepyyheet

voivatkin joskus johtaa äänestäjiä harhaan ja hetkiseksi himmentää yleistahdon. Tämä tahto on sen siveellisen henkilön tahto, joka syntyy silloin kun ihmiset yhteiskuntasopimuksella muodostavat valtion ja antautuvat sen jäseniksi. Yleistahto pakottaa yksityisen olemaan vapaan, se on: tahtomaan omaa parastaan, aivan niinkuin Kantin siveysopin järjestelmässä ihmisen korkeampi ja järjellisempi tahto pakottaa hänen alemman luontonsa suorittamaan oikeita tekoja.

Rousseauun mielestä on olemassa tuntuva ero *yleistahdon* (*volonté générale*) ja *kaikkien tahdon* (*volonté de tous*) välillä. Edellinen tarkoittaa aina vain yhteistä etua, kun taas jälkimäinen pyrkii työntämään etualalle yksityisharrastuksia, ollessaan vain yksityistahtojen summa. Milloin nämä yksityistahtot esiintyvät äänestyksissä sellaisella tavalla, että valtion edusta ei näytä kukaan välittävän rahtuakaan, ei Rousseau edes silloinkaan myönnä yleistahdon olevan tuhotun tai turmeltuneen. »Se on yhäti järkähtämätön, muuttumaton ja puhdas; mutta se on joutunut toisten tahtojen valtaan, jotka ovat voimakkaampia kuin se. Irroittaessaan etunsa yhteisestä edusta huomaa jokainen kyllä, ettei hän voi sitä irroittaa siitä täydellisesti; mutta hänen osuutensa yhteisestä pahasta ei näytä hänestä miltään sen hänelle yksinään kuuluvan hyvän rinnalla, jonka hän luulee saavuttavansa. Ellemme ota lukuun tätä yksityistä hyvää, tahtoo hän yleistä hyvää jo oman etunsakin nimessä yhtä voimakkaasti kuin kuka muu tahansa. Silloinkaan, kun hän myy äänensä rahasta, ei hän sammuta yleistähtoa sisimmässään; hän vain kiertää sitä.» (IV, 1.)

Epäilemättä on tämä syvää ja kaunista sielunerittelyä, mutta Rousseauun arvostelijat ovat huomauttaneet, että lopputulos on kuitenkin todellisuudessa se, että Rousseauun valtiossa tulisi riehumaan aivan sietämätön enemmistömielivalta, kun kerran käytännössä on mahdoton eroittaa tuota ikiviisasta yleistähtoa häikäilemättömän enemmistöpuolueen tahdosta ja kun kerran Rousseau, asettuen jälleen vastustamaan Montesquieun ajatuksia, vaatii jyrkästi poistettavaksi kaikki suojelevat väliasteet ja vallanjaot ylivaltiaana käs-

kevän kansan ja palvelijana tottelevan hallituksen väliltä. Rousseau vaatii kuitenkin sitä suurempaa yksimielisyyttä päätöksen teossa, mitä tärkeämpi asia on. Täydellistä yksimielisyyttä vaatii kuitenkin vain itse yhteiskuntasopimus, sillä »yhteiskunnan jäseneksi liittyminen on maailman vapaaehtoisin teko; koska jokainen ihminen on syntynyt vapaaksi ja oman itsensä herraksi, ei kukaan saa, minkä syyn varjolla se sitten tapahtuisikaan, tehdä häntä alamaiseksi ilman hänen suostumustaan. Päätää, että orjan poika syntyy orjaksi, merkitsee samaa kuin päätää, ettei hän synny ihmiseksi.» (IV, 2.)

Tämä yleistahto ohjaa nyt kansalle kuuluvan ylimmän valtiovaltan tekoja ja päätöksiä. »Niinkuin luonto antaa jokaiselle ihmiselle ehdottoman vallan kaikkiin tämän ihmisen jäseniin nähden, niin antaa myös yhteiskuntasopimus valtioruumiille ehdottoman vallan kaikkiin sen jäseniin nähden; ja juuri tällä yleistahton ohjaamalla vallalla on . . . ylimmän valtiovallan nimi» (II, 4). Kaikki kansalaiset ovat siis alamaisia tästä ylimmästä valtiovallasta täydellisesti ja ehdottomasti riippuvaisia. »Kaikki ne palvelukset, mitä kansalainen voi tehdä valtiolle, täytyy hänen tehdä heti kun ylin valtiolta niitä pyytää; mutta ylin valtiolta ei saata puolestaan raskauttaa alamaisia ainoallakaan kahleella, joka on hyödytön yhteisölle; se ei saata edes sitä tahtoa: sillä järjen lain vallitessa ei mitään tapahdu ilman syytä, samoin kuin ei luonnonkaan lain vallitessa» (II, 4). Se, mitä kukin yhteiskuntasopimuksessa luovuttaa voimastaan, omaisuudestaan, vapaudestaan, muodostaa vain sellaisen osan tuosta kaikesta, jonka käyttäminen on tärkeä yhteisölle. »Mutta», huomauttaa Rousseau, »on myönnettävä myöskin, että ylin valtiolta yksin arvostelee tämän tärkeyden» (II, 4). Ylin valtiolta, s. o. kansan enemmistö, siis arvostelee, mitä alamaisten tulee luovuttaa vapaudestaan, voimastaan ja omaisuudestaan valtion hyväksi, koska he ovat kaiken tämän valtiolta saaneet ja koska he esim. omaisuuteen nähden ovat vain oikeastaan valtiolle kuuluvan omaisuuden säilyttäjiä ja huoltajia (dépositaires).

On usein huomautettu, että Rousseau, myöntämällä valtiolle näin suuren vallan joka suhteessa, kallistuu vahvasti n. s. valtiოსosialismiin päin. Joka tapauksessa luo hän aikansa ehdottoman yksinvaltan vastapainoksi yhtä ehdottoman valtiovallan, jonka lopullinen hoito on kansan käsissä. Ranskassahan oli kuninkaalla jo pitkät ajat ollut täydellinen ja rajaton valta kaikissa suhteissa. Katoliset jumaluusoppineet olivat julistaneet, että kuningas oli saanut valtansa Jumalalta ja että se oli siis loukkaamaton. Kuninkaalla oli yksinään oikeus säätää lakeja, oikeus ilman riippuvaisuutta ja kenenkään muun osaa». Hän katsoi alamaistenkin kaiken omaisuuden kuuluvan yksinään hänelle, ja jos hän jätti tuon omaisuuden hallinnan alamaisilleen, niin tapahtui se »sulasta armosta». Kuningas oli siis suvereeni, kaiken alku ja loppu, kaiken käskijä ja määrääjä. Rousseau'n tärkeistä tärkein historiallinen merkitys on siinä, että hän *Yhteiskuntasopimuksessaan* niin terävästi ja kaunopuheisesti osoitti tällaiset kuninkuuden vaatimukset järjettömiksi ja kaikkea oikeusperustetta puuttuviksi ja siirsi suvereniteetin eli ylimmän valtiovallan päättävästi kansalle, tekemällä kuninkaasta vain kansan palvelijan.

Ja Rousseau osoittaa selvästi keinonkin, jonka avulla kansa pääsee tuollaisista suhdattomista vaatimuksista ja yleensä hallituksesta, jonka toiminta ei enää tarkoita kansan eli yhteisön parasta ja joka siis on rikkonut yhteiskuntasopimuksen: »Niin kauvan kuin kansa on pakotettu tottelemaan ja kuin se tottelee, se tekee hyvin; heti kun se voi pudistaa ikeen hartioiltaan ja kun se sen pudistaa, se tekee paremmin.» (I, 1.) Sillä heti kun yhteiskuntasopimus on rikottu, lakkaavat kaikki sitoumukset ja oikeudet ja yksinään voima ratkaisee kysymyksen. Heti kun kansalla vain on voimaa kukistaa itsevaltainen hallitus ja sen voima, on sen velvollisuus se tehdä ihmiselle luonnostaan kuuluvan vapauden nimessä, sillä toisen orjana oleminen ei ole ihmisen arvon mukaista, eikä voima luo koskaan oikeutta.

Yhteiskuntasopimus, yleistähtö, ylin valtiovalta, nämä Rousseau'n

valtio-opin kolme pääpylvästä, kaikki ne pohjautuvat lopullisesti kansaan, jonka menestyminen on valtion ja kaikkien sen laitosten ainoa silmämäärä. Rousseau ei ole kuitenkaan ehdoton kansan ihailija. Hän nimittää sitä joskus »sokeaksi joukkioksi», joka ei osaa tahtoa sitä, mikä on oikein, koska se ei useinkaan tiedä, mikä sille on hyväksi. Sentähden katsoo Rousseau välttämättömäksi antaa lainlaattijan kansalle oppaaksi ja avustajaksi tämän kansan olojen järjestämisessä. Tämän ihmeellisen lainlaattijan verhoaa Rousseau samantyyppiseen ylevään salaperäisyyteen kuin yleistahdonkin. Hänellä tulisi olla korkeampi, melkein jumalallinen äly, hänen tulisi tuntea kaikki ihmisten intohimot, omaamatta niistä ainoatakaan, ja hänen tulisi kyetä omasta onnestaan ja kunniastaan välittämättä työskentelemään muiden onnen hyväksi. Kuitenkaan ei hänellä saa olla minkäänlaista lakiasäättävää valtaa, koska kansa ei voi sitä milloinkaan itseltään luovuttaa. Hän on yksinomaan lakien laattija, eikä mitään muuta. Kansan asiana on joko hyväksyä tai hyljätä hänen esityksensä. Mutta mistä saa nyt tämä »sokea joukkio» kyvyn ja ymmärryksen hyväksyä juuri ne oikeat lakiehdotukset? Eivätkö useinkin juuri pahimmat petkuttajat uskottele kansalle omaavansa lainlaattijan »suuren sielun» ja näin tunkeudu sitä johtamaan joko itsensä tai jonkun erikoisen puolueen eduksi? Ja kuinka saattaa sitten kansa ensin laatia hallitusmuotonsa, jonka soveltaminen kunkin maan kehitystasoon ja oloihin on niin erinomaisen vaikea tehtävä, ja vasta myöhemmin tarvita lainlaattijan apua muita vähemmän tärkeitä lakejaan säätäessään?

Näitä ja monen monia muistutuksia on tehty Rousseauin teorioja vastaan. Niinpä on huomautettu Rousseauin *Yhteiskuntasopimuksessa*kin pitävän liiaksi kiinni tuosta niin suurella ponnella julistamastaan opista, että ihminen on luonnostaan hyvä, kun hän ilman muuta otaksuu sopimusta tehtäessä vahvojen ja älykkäiden kiltisti suostuvan olemaan tasa-arvoisia heikkojen ja typerien kanssa, vaatimatta etuoikeuksia. Eikö lisäksi yhteiskuntakin ole kaikessa pahudessaankin luonnollisen kehityksen tulos ja oikeastaan siis hyvä,

jos luontokin on hyvä? Edelleen väitetään Rousseau'n uhraavan kokonaan ihmisen yksilölliset oikeudet tehdessään hänet niin täydelle riippuvaksi valtiosta ja pakottaessaan hänet niin ehdottomasti sille antautumaan. Näin joutuu *Yhteiskuntasopimus* tavallaan ristiriitaan *Uuden Héloïsen* kanssa, koska tämän romaanin voimakkaasti kehittyneet siveelliset luonteet vain suurella vaivalla, jos lainkaan, saattaisivat alistua Rousseau'n ihannevaltion harjoittamaan ehdottomaan niin ulkonaiseen kuin sisäiseen määräämisvaltaan. Niinikään havaitaan Rousseau'n joutuvan muihinkin ristiriitaisuuksiin ja varsinkin jättävän ylimalkaisella sanonnallaan monet kohdat hämäräksi ja eri lailla tulkittaviksi. Toisaalta on tähän kuitenkin huomautettu, että silloisessa Ranskassa oli yleensä turvallisinta pysyä aivan yleisissä periaatteissa ja karttaa liian yksityiskohtaisia näiden periaatteiden sovellutuksia, jos mieli välttää kaikenlaisia ikäviä tuttavuuksia kuninkaallisen järjestysvallan ja vankilan kanssa.

Edelleen on Rousseaut ankarasti moitittu siitä, että hän on useat teoksensa aatteet, niinkuin esim. hänen suunnitelmiansa mukaan hallittavan valtion laadun, lainlaatijan tehtävän, yleistahdon ilmenemisen y. m. kohottanut niin korkean ihanteellisuuden huipulle, että niitä on mahdotonta käytännössä saavuttaa ja että koko kirja saa näin hyödyttömän haaveen leiman. Niinpä mainitaankin Rousseau'n vanhoilla päivillään sanoneen *Yhteiskuntasopimuksesta*: »Ne, jotka luulevat ymmärtävänsä sen täydellisesti, ovat minua taitavampia», aivan niinkuin hän kirjeissään piti *Émile*'in ohjeiden mukaan suoritettua kasvatusta sen tarjoamien lukemattomien vaikeuksien ja pienimmänkin erehdyksen tuottaman tuhon vuoksi käytännöllisesti mahdottomana. Kun Rousseaut pyydettiin laatimaan ohjeet Korsikan ja Puolan hallitusmuotoja varten, näytti hän unohtavan kirjansa jyrkät väitteet ja esiintyi tavattoman varovaisesti. Hänen nähdäkseen on hyvin vaarallista käydä käsiksi juurtuneihin epäkohtiin, vaikka ne olisivat kuinka pahoja, sillä kansa ei siedä niihin kajottavan ja valtio on mullistusten hetkellä aina heikoin ja voi silloin helposti suistua sekasortoon tai tyranniaan. Niinpä ei hän ole

halukas ilman muuta vapauttamaan edes Puolan maaorjia, koska heille olisi sitä ennen hankittava sielu, joka tekisi nämä orjat vapauden arvoisiksi. Edelleen säilyttää hän Puolassa yksinvaltiuden, mutta toivoo kuitenkin naapurien pienentävän Puolaa, koska pieniä valtioita on helpompi hallita kuin suuria. Kaikki tämä osoittaa kuitenkin vain Rousseaulle olleen sen verran järkeä, ettei hän ilman muuta käynyt sovittamaan jotakin kaavamaista ihannetta historian luomiin ja vain vaikeasti muutettaviin oloihin. Tuomitsehan hän itse *Yhteiskuntasopimuksessa* (II, 8) jyrkästi Pietari Suuren yritykset tehdä venäläisistä ilman muuta saksalaisia tai englantilaisia, koska noista yrityksistä on ollut venäläisille se surullinen seuraus, ettei heistä voi enää koskaan tulla sivistynyttä, lainalaiseen järjestykseen pystyvää kansakuntaa.

Sentähden tehdäänkin oikeastaan Rousseaulle suurta vääryyttä, kun sälytetään hänen hartioilleen kaikki ne erehdykset ja julmuudet, mitä hänen oppilaansa varsinkin Ranskan suuren vallankumouksen aikana hänen aatteidensa nimessä tekivät. Menetteliväthän nämä oppilaat ilmeisesti vastoin Rousseauun selviä ohjeita, kun he kävivät sovittamaan pienelle, ehkä vain muutamia tuhansia kansalaisia käsittävälle ja muutoinkin niin monin tavoin rajoitetulle valtiolle aijottua valtiomuotoa monimiljoonaiseen ja ikivanhoihin perinnäistapoihin piintyneeseen kansaan.

Epäilemättä oli *Yhteiskuntasopimus* kumouksellinen kirja ja epäilemättä se ehdotonta kansanvaltaa julistamalla antoi aseet 30 vuotta myöhemmin esiintyvien kumousmiesten käsiin. Mainitaanhan Marat'n juuri vallankumouksen aattona v. 1788 lukeneen ja selitelleen *Yhteiskuntasopimusta* julkisilla kävelypaikoilla innostuneelle kuulijakunnalle, ja kun Sieyès kuuluisassa lentokirjassaan *Mitä on kolmas sääty?* julisti jyrkästi: »Millä tavalla kansakunta tahtoneekaan, riittää, että se tahtoo; kaikki muodot ovat hyviä ja sen tahto on aina korkein laki», niin tuntuuhan siinä selvästi Rousseauun äänensävy. Niinkuin Rousseau antoi *Kirjeessään teatteriesityksistä* vallankumoukselle kansalaisjuhlat, samoin antoi hän *Yhteiskuntasopimuk-*

sessaan sille lauseparret ja voimasanat. Hän »hallitsi Robespierre'in mukana», lukemattomissa julkaisuissa ylistettiin häntä oikeuden ja vapauden suurimmaksi esitaistelijaksi, Thérèse'ille, hänen rakastajattarelleen ja myöhemmin vaimolleen annettiin eläke suurin kunnianosoituksin, hänen ruumiinsa muutettiin v. 1794 Pantheoniin ja hänelle päätettiin pystyttää muistopatsas. Rousseau oli kuin olikin »vallankumouksen jumala», mutta sittenkin on väärin tehdä häntä vastuunalaiseksi kaikista vallankumouksen väärinkäytöksistä ja kaikista intoilijain yltiömäisyyksistä. Viitattuaan siihen mahdollisuuteen, että Rousseauista olisi varmaankin tullut hirmuhallituksen aikana yksi sen uhreja, ratkaisee Höfding tämän kiistakysymyksen näillä kaudella sanoilla: »Jos käsitämme vallankumouksen suureksi innostuksen purkaukseksi, sen toivon ilmituojaksi, että yhteiskunnan epäkohtia voidaan lieventää yhteisen työn avulla, niin on Rousseau sen profeetta.»

Joka tapauksessa on nyt Rousseaulle ollut paljon vihamiehiä joko hänen aatteittensa tai niiden otaksuttujen seurausten takia. Varsinkin Englannissa on hänellä ollut huono maine. Tri Johnson sanoi häntä aikoinaan »pahaksi mieheksi» ja olisi mielellään lähettänyt hänet rangaistussiirtolaan. Osa englantilaisia oikeustieteilijöitä on Britannian etujen nimessä vastustanut eräitä Rousseauun vaatimia rajoituksia sodankäyntiin, varsinkin mitä tulee yksityisen omaisuuden anastamiseen ja siihen liittyvään kaappausoikeuteen, samoin kuin ennakkolta tapahtuvaan sodanjulistukseen, kun taas ranskalaiset, viimeksi Henri Rodet, joka on kirjoittanut laajan teoksen *Yhteiskuntasopimuksesta* ja Rousseauun valtiollisista aatteista, ylistävät aivan erikoisesti Rousseautä siitä, että hän on niin pontevasti julistanut sodan olevan valtioiden eikä suinkaan yksityisten välisen asian ja että hän on tehnyt siitä erittäin tärkeitä johtopäätöksiä. Meidän päiviemme englantilaiset näkevät taas Rousseauissa sen valtioihanteen luoja, joka toteuttaa tarkoituksiaan asettumalla »tuolle puolen hyvän ja pahan» ja jota muka Saksa nykyisessä sodassa niin häikäi-

Temättömästi ja niin musertavalla voimalla seuraa. Benjamin Constant on huomauttanut Rousseauin tuhoisasta vaikutuksesta Ranskan myöhempään historiaan siinä suhteessa, että milloin vain on tahdottu vapautta sortaa ja itsevaltiutta puolustaa, niin silloin on vedottu Rousseauhin, joka lopultakin ymmärsi vain hyvin hämärästi vapauden todellisen luonteen. Jules Lemaitre taas, joka on kirjoittanut hyvin mieltäkiinnittävän, mutta pohjaltaan hyvin pahan-suovan kirjan Rousseauista, nimittää Rousseaut »muutamien 18. ja 19. vuosisadan raskaimpien erehdysten isäksi» ja lausuu m. m. *Yhteiskuntasopimuksesta*: »Vaikka siihen olikin ryhdytty tarkoituksessa tehdä ihmiset vapaiksi ja onnellisiksi, on siitä tullut kaikkein täydellisimpiä sorron välikappaleita, mitä mikään kiihkoilija on milloinkaan takonut.»

Paraimpienkin inhimillisten aatteiden luonnossa on, että ne puhaltaessaan läpi vuosisatojen vaikuttavat kaiken hyvän ohella myös paljon pahaa. Rousseauin kiihkeinkään vastustaja ei sentään kieltäne, ettei Rousseau olisi aatteineen vaikuttanut paljon hyvääkin, jopa enemmän hyvää kuin pahaa, vaikka hänen omat erehdyksensä ja hänen osuutensa muiden erehdyksiin tehtäisiin kuinka suuriksi tahansa. Käsityksen kansojen vapaudesta ja itsemääräämisoikeudesta, valtion tehtävästä kaikkien sen jäsenten onnen ja menestymisen edistäjänä ja yhteiskunnallisen kysymyksen tärkeydestä täytyy sanoa hänen esiintymisensä kautta suuresti syventyneen ja lujittuneen. Sitäpaitsi on hän aloittanut kasvatustieteen historiassa uuden ajanjakson, opettanut ihmisiä ymmärtämään ja ihaillemaan luontoa, ollut ehkenpä kaikkein voimakkaimpana välikappaleena synnyttämässä uutta ja varsin tärkeätä kirjallisuuskautta, romantiikkaa ja hahmostellut jo edeltäpäin useita sen tärkeimpiä aiheita, ja hän on lopuksi syvästi vaikuttanut miehiin sellaisiin kuin Kantiin, Goetheen, Schilleriin, Fichteen, Byroniin ja meidän päivinämmme ennen kaikkea Tolstoihin. Ja jos hän on vuorostaan ottanut vastaan vaikutuksia muilta, jos hyvin useat hänen aatteensa — niinkuin esim. juuri

hänen valtiollisen filosofiansa pohjana oleva sopimusaate — ovat olleet hänen aikansa yhteisomaisuutta, niin on vasta hän esityksensä tulisella kaunopuheisuudella osannut antaa lentoa noille aatteille ja tehdä niistä eläviä voimia ihmiskunnan historiaan. Siinä merkityksessä on rva de Staëlin sana hänestä varsin satuttava: »Rousseau ei ole mitään keksinyt, mutta hän on sytyttänyt kaikki ilmiliekkiin.»

J. V. LEHTONEN.

YHTEISKUNTASOPIMUKSESTA.

ALKUSANA.

Foederis aequas

*Dicamus leges.*¹

(*Vergilius: Aeneidi, XI, 321.*)

Tämä pieni tutkielma on ote laajemmasta teoksesta, johon muinoin ryhdyin ottamatta selkoa voimistani ja josta olen jo aikoja sitten luopunut. Niistä eri kappaleista, joita valmistuneesta osasta saattoi käyttää, on tämä huomattavin, ja on se minusta näyttänyt vähimmin arvottomalta yleisölle tarjottavaksi. Muita kappaleita ei ole enää olemassakaan.

¹ Laatikaamme liiton laatusat säännöt.

ENSIMÄINEN KIRJA.

Aikomukseni on tutkia, voiko yhteiskuntajärjestyksen alalla olla olemassa mitään oikeutettua ja varmaa hallitsemissääntöä, kun otetaan ihmiset sellaisina kuin he ovat ja lait sellaisina kuin ne saattavat olla. Tätä tutkimusta toimittaessani olen aina koettava yhdistää sen, mitä oikeus sallii, siihen, mitä hyöty määrää, niin etteivät oikeudenmukaisuus ja hyödyllisyys suinkaan joudu ristiriitaan keskenään.

Käyn asiaan todistamatta aiheeni tärkeyttä. Minulta tiedusteltanee, olenko ruhtinas tai lainlaatija kirjoittaakseni valtiollisista kysymyksistä. Minä vastaan, etten ole, ja että minä juuri siitä syystä kirjoitan valtiollisista kysymyksistä. Jos olisin ruhtinas tai lainlaatija, en hukkaisi aikaani sanoakseni, mitä olisi tehtävä; minä tekiisin sen tai olisin vaiti.

Koska olen syntynyt vapaan valtion kansalaisena ja koska olen ylimmän valtiiovallan jäsen, niin kuinka heikko vaikutus minun äänelläni liekään yleisiin asioihin, yksin jo oikeus äänestää niistä velvoittaa minut ottamaan niistä selkoa. Joka kerta kun harkitsen hallitusmuotoja olen onnellinen saadessani tutkimuksistani yhä uusia syitä isänmaani hallitusmuodon rakastamiseen!

Ensimmäinen luku.

Tämän ensimmäisen kirjan aihe.

Ihminen on syntynyt vapaaksi ja kaikkialla on hän kahleissa. Moni luulee olevansa muiden herra, mutta onkin enemmän orja kuin he. Kuinka on tämä muutos tapahtunut? Sitä en tiedä. Mikä voi tehdä sen oikeutetuksi? Luulen voivani ratkaista tämän kysymyksen.

Ellen ottaisi muuta huomioon kuin voiman ja sen seuraukset, sanoisin: Niin kauvan kuin kansa on pakotettu tottelemaan ja kuin se tottelee, se tekee hyvin; heti kun se voi pudistaa ikeen hartioiltaan ja kun se sen pudistaa, se tekee paremmin; sillä vallatessaan jälleen vapautensa samalla oikeudella, mikä sen siltä ryöstikin, on sillä joko aihetta ottaa se takaisin tai sitten ei ole ollut mitään syytä sitä siltä anastaa. Mutta yhteiskunnallinen järjestys on pyhä oikeus, joka on kaikkien muiden perustus. Tämä oikeus ei johdu kuitenkaan luonnosta; se nojautuu siis sopimuksiin. Nyt on päästävä selville, millaisia nämä sopimukset ovat. Ennen sitä on minun velvollisuuteni kuitenkin todistaa, mitä juuri väitin.

Toinen luku.

Ensimmäisistä yhteiskunnista.

Vanhin kaikista yhteiskunnista ja ainoa luonnollinen on perheen muodostama yhteiskunta. Ja siinäkin pysyvät lapset isään liittyneinä vain niin kauvan kuin he tar-

vitsevat häntä hengissä säilyäkseen. Heti kun tämä tarve lakkaa, katkeaa luonnollinen sidekin. Lapset, vapautuneina kuuliaisuudesta, jonka he olivat isälle velkaa; isä, vapautuneena huolenpidosta, jonka hän oli lapsille velkaa, palaavat kaikki samalla tavalla riippumattomuuteen. Jos he jatkavat yhdessäoloa, niin ei se enää tapahdu luontaisesti, vaan tahtomalla, eikä itse perhekään pysy pystyssä muutoin kuin sopimuksen nojalla.

Tämä yhteinen vapaus on seuraus ihmisen luonnosta. Hänen ensimmäisenä lakinaan on huolehtiminen omasta olemassaolostaan, ensimmäiset varotoimensa on hän velkaa omalle itselleen; ja kun hän itse on yksin hänen säilymisekseen sopivien keinojen tuomari, tulee hän heti järjen ikään ehdittyään siten omaksi herrakseen.

Perhe on siis, jos niin tahdotaan, valtiollisten yhteiskuntien ensimmäinen malli. Valtionpäämies on isän kuva, kansa on lasten kuva: ja kun kaikki ovat syntyneet tasa-arvoisina ja vapaina, luovuttavat he vapautensa vain hyötynsä nimessä. Ainoa eroitus on se, että perheessä isän rakkaus lapsia kohtaan korvaa hänelle sen huolenpidon, mitä hän heille osoittaa, kun taas valtiossa käskemisen nautinto vastaa rakkautta, jota valtionpäämies ei tunne kansojaan kohtaan.

Grotius kieltää sen seikan, että jokainen inhimillinen valta olisi syntynyt hallittujen etua silmällä pitäen: tuekseen viittaa hän orjuuteen. Hänen yleiseen todistelutapaansa kuuluu aina oikeuden perusteleminen käytän-

nöllä¹. Voitaisiin kyllä turvautua johdonmukaisempaan, mutta ei tyranneille suotuisampaan menettelyyn.

Grotiuksen mukaan on siis epätietoista, kuuluuko ihmiskunta sadalle miehelle vai kuuluvanko nämä sata miestä ihmiskunnalle; ja hän näyttääkin koko kirjassaan kallistuvan edelliseen mielipiteeseen: se on myöskin Hobbes'in ajatus. Niinpä on siis ihmiskunta jaettu karjalaumoihin, joista jokaisella on oma päämiehensä, ja tämä päämies kaitsee laumaansa sen sitten syödäkseen.

Niinkuin paimen on luonnoltaan laumaansa ylempänä, niin ovat myös ihmisten kaittijat, jotka ovat heidän päämiehiään, luonnoltaan kansojaan ylempänä. Näin harkitsi Philon kertomuksen mukaan asian keisari Caligulakin, kun hän päätti sangen sattuvasti tästä yhdenmukaisuudesta, että kuninkaatt olivat jumalia tai että kansat olivat elukoita.

Tämän Caligulan mietteet sopivat hyvin Hobbes'in ja Grotiuksen ajatuksiin. Aristoteles oli ennen kaikkia heitä sanonut myöskin, etteivät ihmiset ole suinkaan luonnostaan tasa-arvoisia, vaan että yhdet syntyvät orjuuteen ja toiset hallitsemaan.

Aristoteles oli oikeassa, mutta hän piti seurausta syynä. Jokainen orjuudessa syntynyt ihminen syntyy orjuuteen, mikään ei ole sen varmempaa. Orjat menettävät kahleissaan kaikki, yksinpä halunkin päästä

¹ »Valtio-oikeuden oppineet tutkimukset eivät ole useinkaan muuta kuin vanhojen väärinkäytösten historiaa, ja huonossa asiassa on osoitettu sitkeyttä silloin kun on otettu vaivakseen tutkia niitä liiaksi» (*Traité des intérêts de la France avec ses voisins*, kirjoittanut Argenson'in markiisi). Niinpä juuri on Grotius tehnyt.

niistä irti: he rakastavat orjuuttansa, niinkuin Odysseuksen kumppanit rakastivat eläimellisyyttänsä¹. Jos siis on olemassa luonnostaan orjia, niin johtuu se siitä, että on ollut orjia vastoin luontoa. Väkivalta teki ensimmäiset orjat, ja heidän pelkurimaisuutensa pysytti heidät jatkuvasti siinä tilassa.

Minä en ole puhunut mitään kuningas Aatamista enkä keisari Noasta, niiden kolmen suuren yksinvaltiaan isästä, jotka jakoivat keskenään maailman, niinkuin tekivät Saturnuksen lapset, joiden on luultu tarkoittavan heitä. Toivoakseni ollaan minulle kiitollisia tästä maltillisuudesta; sillä kun minä polveudun suoraan toisesta näistä ruhtinaista ja ehkäpä vielä vanhemmasta haarasta, niin enhän tiedä, vaikka minut oikeusperusteita tarkastettaessa huomattaisiinkin ihmissuvun lailliseksi kuninkaaksi? Miten tämä asia liekään, niin ei käy kieltäminen, että Aatami oli maailman valtias samoin kuin Robinson saarensa valtias niin kauvan kuin hän oli sen ainoa asukas; ja mainiota tässä valtakunnassa oli, ettei vakavasti valtaistuimellaan istuvan hallitsijan tarvinnut pelätä ei kapinoita eikä sotia eikä salaliittolaisia.

K o l m a s l u k u.

Väkevämmän oikeudesta.

Väkevinkään ei ole milloinkaan kylliksi väkevä pysyäkseen aina herrana, ellei hän muuta voimaansa

¹ Kts. erästä Plutarkoksen pientä tutkielmaa, jonka nimenä on: *Onko eläimillä järkeä?*

oikeudeksi ja kuuliaisuutta velvollisuudeksi. Siitä on saanut alkunsa väkevemmän oikeus, josta on puhuttu näennäisen ivallisesti, mutta joka todellisuudessa on kohotettu periaatteeksi. Mutta eikö meille milloinkaan selitetä tätä sanaa? Voima on ruumiillinen kyky; en jaksa huomata, mitä siveellisiä velvoituksia sen seurauksista voi johtua. Voiman totteleminen on pakon teko, eikä tahdon; se on korkeintaan varovaisuuden neuvoma teko. Missä nimessä voisi siitä tulla velvollisuus?

Otaksukaamme hetkiseksi tämän väitetyn oikeuden olevan olemassa. Minä sanon, ettei siitä synny muuta kuin selittämätöntä sekasotkua. Sillä heti kun voima tekee oikeuden, sekaantuu seuraus syyhyn; jokainen voima, joka on suurempi kuin ensimmäinen, perii sen oikeuden. Heti kun voidaan olla tottelematta rankaisematta, on siihen laillinen oikeus; ja koska vahvin on aina oikeassa, tulee vain järjestää asiat niin, että ollaan vahvin. Mutta mikä on sellainen oikeus, joka tuhoontuu silloin kun voima lakkaa? Jos on toteltava voiman pelosta, ei ole tarvis totella velvollisuudesta; ja ellei ole enää pakko totella, ei siihen ole enää velvollisuuttakaan. Nähdään siis, ettei tämä sana »oikeus» lisää mitään voimaan; se ei merkitse tässä kerrassaan mitään.

Totelkaa vallanpitäjiä! Jos se tarkoittaa samaa kuin totelkaa voimaa, on käsky hyvä, mutta tarpeeton; vastaan siitä, ettei sitä koskaan rikota. Kaikki valta tulee Jumalalta, myönnän sen; mutta kaikki sairaus tulee

myös häneltä. Merkitseekö se sitä, että olisi kiellettyä kutsua lääkäriä? Jos rosvo yllättää minut jossakin metsän sopukassa, niin on minun väkipakosta annettava kukkaroni; mutta olenko minä omantunnon mukaisesti velvollinen antamaan sen silloinkin, kun minä voisin sen piiloittaa: sillä merkitseehän pistooli, jota hän pitelee, kaikissa tapauksissa myös valtaa?

Sopikaamme siis siitä, ettei voima tee oikeutta ja ettei ole velvollisuus totella muita kuin laillisia vallanpitäjiä. Niin palaa ensimmäinen kysymykseni yhä uudelleen.

Neljäs luku.

Orjuudesta.

Koska ei ainoallakaan ihmisellä ole luonnollista käskyvaltaa kaltaiseensa nähden ja koska voima ei synnytä oikeutta, jäävät siis sopimukset kaiken laillisen käskyvallan perustukseksi ihmisten keskuudessa.

Jos yksityinen ihminen, sanoo Grotius, voi luovuttaa vapautensa ja antautua jonkun mahtimiehen orjaksi, niin miksi ei kokonainen kansa voisi luovuttaa vapauttansa ja antautua kuninkaan alamaiseksi? Tässä on paljon epämääräisiä sanoja, jotka kaipaivat selittämistä; mutta pysykäämme nyt sanassa *luovuttaa*. Luovuttaa, se on samaa kuin lahjoittaa tai myydä. Nythän ei ihminen, joka rupeaa toisen orjaksi, lahjoita vapauttansa ilman muuta; hän myy itsensä, ainakin elatuksensa hinnalla: mutta mistä hinnasta myy kansa itsensä? Kaukana

siitä, että kuningas hankkisi alamaisilleen elatuksen, hän ottaa oman elatuksensa heiltä; eikä Rabelais'n mukaan kuningas eläkään vähästä. Alamaiset lahjoittavat siis henkilönsä ehdolla, että heiltä otetaan myös heidän omaisuutensa. Minä en huomaa, mitä heille vielä jäisi säilytettäväksi.

Sanottanee, että itsevaltiias takaa alamaisilleen kansalaisrauhan; olkoon, mutta mitä he siitä hyötyvät, jos sodat, joita hänen kunnianhimensa heille hankkii, jos hänen sammumaton ahneutensa, jos hänen ministeriensä rettelöimiset tuottavat heille enemmän huolta ja tuskaa kuin heidän keskinäiset riitansa? Mitä he siitä hyötyvät, jos juuri tämä rauha on yksi heidän kurjuutensa syitä? Rauhassa sitä eletään vankilan komeroissakin; tuntuuko olo niissä sentähden hyvältä? Kykloopin luolaan suljetut kreikkalaiset elivät hyvässä rauhassa siksi kunnes heidän vuoronsa tuli joutua syödyiksi.

Jos siis sanotaan, että ihminen lahjoittaa vapautensa ilmaiseksi, puhutaan järjettömiä ja mahdottomia; sellainen teko on laitton ja mitätön jo yksistään senkin tähden, että henkilö, joka niin menettelee, ei ole täydessä järjessään. Jos sanotaan samaa kokonaisesta kansasta, otaksutaan kansan olevan pelkkiä hulluja: hulluus ei tee oikeutta.

Ja jos kukin voisikin luovuttaa itsensä, ei hän voi luovuttaa lapsiaan; he syntyvät ihmisinä ja vapaina; heidän vapautensa kuuluu heille, eikä kellään muulla kuin heillä ole oikeutta siitä määrätä. Ennen kuin he

ovat tulleet täyden ymmärryksen ikään, saattaa isä tehdä heidän nimessään sopimuksia heidän toimeentulokseen ja hyvinvoinnikseen, mutta ei lahjoittaa heitä pois peruuttamattomasti ja ehdottomasti; sillä sellainen lahjoittaminen sotii luonnon tarkoituksia vastaan, eikä kuulu isyyden oikeuksiin. Jotta mielivaltainen hallitus muuttuisi lailliseksi, täytyisi siis kansalla välttämättä olla vapaus jokaisen sukupolven vaihtuessa hyväksyä tai hyljätä se: mutta silloin ei tämä hallitus enään olisikaan mielivaltainen.

Vapaudestaan luopuminen on ihmisyydestään, ihmis-oikeuksistaan, jopa velvollisuuksistaan luopumista. Ken kaikesta luopuu, hänen menetystään ei voida enää millään korvata. Sellainen luopuminen ei sovellu ihmisluontoon, ja milloin hänen tahdoltaan otetaan kaikki vapaus, otetaan myös hänen teoiltaan kaikki siveellinen arvo. Lyhyesti: sellainen sopimus on mitätön ja ristiriitainen, missä yhdelle puolelle tulee ehdoton käskyvalta ja toiselle rajaton kuuliaisuus. Eikö ole selvää, ettei sitouduta mihinkään sellaisen henkilön suhteen, jolta on oikeus kaikki vaatia? Ja eikö tämä yksi ainoa ehto, siitä kun puuttuu kokonaan vastavuoroisuus ja samanarvoisuus, saata koko tekoa mitättömäksi? Sillä mitä oikeutta olisi minun orjallani minua vastaan, koska kaikki, mitä hänellä on, kuuluu minulle, ja koska siitä syystä, että hänen oikeutensa on minun oikeuteni, tämä minun oikeuteni minua vastaan on sana, missä ei ole mitään järkeä?

Grotius ja muut mainitsevat sodan toiseksi tuon väitetyn orjuuttamisoikeuden lähteeksi. Koska voittajalla on heidän nähdäkseen oikeus tappaa voitettu, saattaa tämä ostaa henkensä vapautensa kustannuksella; sitäkin oikeutetumpi sopimus, koska siitä on molemmille hyötyä.

Mutta nythän on selvää, ettei tämä väitetty oikeus tappaa voitettua mitenkään johdu sotatilasta. Jo yksistään siitä syystä, ettei alkuperäisessä riippumattomuudessaan elävillä ihmisillä ole keskenään kyllin kestäviä suhteita, jotta nämä loisivat rauhantilan tai sotatilan, eivät he ole suinkaan luonnostaan vihollisia. Äsiain suhteet eivätkä ihmisten suhteet luovat sodan; ja kun sotatila ei saata syntyä yksinkertaisista henkilökohtaisista suhteista, vaan yksinomaan aineellisista, ei yksityissotaa eli sotaa mies miestä vastaan saata olla olemassa luonnontilassa, missä ei ole pysyvää omaisuutta, eikä yhteiskuntatilassa, missä kaikki on lakien määrättävissä.

Mieskohtaiset kahakoimiset, kaksinkamppailut, taistelut ovat tekoja, jotka eivät luo mitään erikoista tilaa; ja mitä tulee yksityissotiin, Ludvig IX:n, Ranskan kuninkaan, säädösten sallimiin ja jumalanrauhan keskeyttämiin, niin ovat ne läänityslaitoksen väärinkäytöksiä, järjestelmän, joka oli mieletön jos mikään ja joka oli ristiriidassa luontaisoikeuden periaatteiden ja kaiken hyvän valtiotaidon kanssa.

Sota ei ole siis mikään suhde miehen ja miehen, vaan valtion ja valtion välillä, eivätkä siinä yksityiset ole viha-

miehiä muutoin kuin sattumalta, eivät suinkaan ihmisinä, eivätkä kansalaisinakaan¹, vaan sotilaina; eivät suinkaan isänmaan jäseninä, vaan sen puolustajina. Lyhyesti: kullakin valtiolla voi olla vihollisinaan toisia valtioita, eikä yksityisiä ihmisiä, koska eriluontoisten asiain välillä ei saata olla olemassa mitään todellista suhdetta.

Tämä periaate soveltuukin kaikkien aikojen vakiintuneihin menettelyohjeisiin ja kaikkien sivistyneiden kansojen pysyviin toimintatapoihin. Sodanjulistukset ovat vähemmän tiedonantoja vallanpitäjille kuin heidän alamaisilleen. Muukalainen, olkoonpa sitten kuningas, yksityinen henkilö tai kansa, joka ryöstää, tappaa tai pidättää alamaisia julistamatta sotaa ruhtinaalle, ei ole vihollinen, vaan rosvo. Sodan kestäessä anastaa tosin oikeamielinenkin ruhtinas vihollismaassa kaikki, mikä kuu-

¹ Roomalaiset, jotka ymmärsivät ja kunnioittivat sota-oikeutta paremmin kuin mikään muu maailman kansa, olivat niin tunnontarkkoja tässä suhteessa, ettei kansalaisen ollut sallittu palvella vapaaehtoisenakaan, ellei hän ensin ollut erikoisesti sitoutunut taistelemaan vihollista ja nimenomaan jotakin määrättyä vihollista vastaan. Kun se legioona, missä nuorempi Cato suoritti ensimmäistä asepalvelustaan Popiliuksen johdolla, oli laskettu hajalleen, kirjoitti Cato Vanhempi Popiliukselle, että jos tämä salli hänen poikansa jatkaa palvelustaan käskynsä alaisena, täytyi hänellä vannottaa uusi sotilasvala, sillä kun ensimmäinen oli käynyt mitättömäksi, ei hän enää voinut kantaa aseita vihollisen tuhoksi. Ja samainen Cato kirjoitti pojalleen, että tämän tuli tarkoin varoa menemästä taisteluun, ennen kuin hän oli vannonut uuden valan.

Tiedän kyllä, että minua vastaan voidaan vedota Clusiumin piiritykseen ja muihin erikoistapauksiin. Mutta minä vetoan lakeihin ja tapoihin. Roomalaiset ovat harvimminkin rikkoneet lakejansa, ja vain heillä onkin ollut niin kauniit lait.

luu valtiolle; mutta hän kunnioittaa yksityisten henkeä ja omaisuutta: hän kunnioittaa oikeuksia, joihin hänen omatkin oikeutensa perustuvat. Koska sodan tarkoituksena on vihollisvaltion hävittäminen, on oikeus tappa sen puolustajat milloin heidät vain tavataan ase kädessä; mutta heti kun he niistä luopuvat ja antautuvat vangeiksi ja kun he näin lakkaavat olemasta vihollisia tai vihollisen välikappaleita, muuttuvat he yksinkertaisesti ihmisiksi, eikä kellään ole enään oikeutta ottaa heidän henkeänsä. Joskus voidaan tappa valtio tappamatta ainoatakaan sen jäsentä: sota ei anna oikeutta muuhun kuin mikä on tarpeen sen päämäärän saavuttamiseksi. Nämä periaatteet eivät ole Grotiuksen; ne eivät perustu runoilijain arvovaltaan; mutta ne johtuvat asioiden luonnosta ja perustuvat järkeen.

Mitä tulee valloitusoikeuteen, niin ei sillä ole muuta perustusta kuin väkevämmän laki. Ellei sota anna voitajalle oikeutta teurastaa voitettuja kansoja, niin ei tämä oikeus, jota ei hänellä ole, saata myöskään antaa hänelle oikeutta panna niitä ikeeseen. Ei ole oikeutta tappa vihollista muulloin kuin silloin kun ei voida tehdä häntä orjaksi: oikeus tehdä hänet orjaksi ei siis johdu oikeudesta ottaa hänet hengiltä; niinmuodoin on epätasaista vaihtokauppaa panna hänet ostamaan vapautensa hinnalla henki, johon ei kellään ole mitään oikeutta. Kun perustetaan elämän ja kuoleman oikeus orjuuttamisoikeuteen, ja orjuuttamis oikeus elämän ja kuoleman oikeu-

teen, niin eikö ole selvää, että silloin tehdään kehäpää-
telmä?

Vaikkapa otaksuisimme tuon kamalan kaikkien tap-
pamisen oikeudenkin mahdolliseksi, niin sanon minä,
ettei sodassa tehty orja eikä ikeeseen pantu kansa ole
velvollinen herraansa kohtaan mihinkään muuhun kuin
tottelemaan häntä niin paljon kuin on pakko. Ottamalla
korvauksen hänen hengestään ei voittaja ole sitä suin-
kaan hänelle ilmaiseksi lahjoittanut; sensijaan että olisi
tappanut hänet vahingokseen, on hän tappanut hänet
hyödyllisellä tavalla. Kaukana siitä, että hän olisi saa-
nut häneen nähden mitään voimaan lisäksi tulevaa
oikeusvaltaa, jää siis sotatila pysymään heidän välil-
leen kuten ennenkin; heidän suhteensakin on sen seu-
raus, eikä sodan oikeuden käyttäminen suinkaan edel-
lytä rauhansopimusta. He ovat kyllä tehneet jonkun-
laisen sopimuksen; olkoon, mutta tämä sopimus, mil-
lään tavalla hävittämättä sotatilaa, edellyttää sen jat-
kumista.

Miltä kannalta siis katseltaneekaan asioita, on orjuut-
tamisoikeus mitätön, ei ainoastaan siksi, että se on väärä,
vaan myös siksi, että se on järjetön eikä merkitse mi-
tään. Nämä sanat *orjuus* ja *oikeus* ovat toisilleen vas-
takkaisia; ne tekevät toisensa tyhjiksi. Olkoon sitten ky-
symyksessä ihmisen suhde ihmiseen tai yksityisen suhde
kansaankin, tällainen puhe on aina oleva yhtä mieletöntä:
»Minä teen sinun kanssasi sopimuksen, joka tarkoittaa

kokonaan sinun vahinkoasi ja minun hyötyäni, jota minä noudatan niin kauvan kuin minä näen hyväksi ja jota sinä noudatat niin kauvan kuin minä näen hyväksi.»

Viides luku.

On aina palattava ensimmäiseen sopimukseen.

Vaikka myöntäisinkin kaikki, mitä olen tähän asti vastustanut, eivät itsevaltiuden puolustajat silti pääsisi sen pitemmälle. Aina tulee kuitenkin olemaan suuri eroitus joukon orjuuttamisen ja yhteiskunnan hallitsemisen välillä. Jos erillään pysyttelevät ihmiset joutuvatkin toinen toisensa jälkeen yhden ainoan valtaan, niin miten suureksi heidän lukunsa saattaneekaan paisua, näen minä siinä vain herran ja orjia, enkä suinkaan kansaa ja sen päämiestä: se on kyllä, jos niin tahdotaan, jonkunlainen ryhmämuodostuma, mutta ei suinkaan yhteiskunnallinen kokonaisuus: siinä ei ole olemassa yleistä hyvää eikä valtioruumista. Vaikka tämä mies olisi laskenut valtansa alle puolet maailmaa, ei hän kuitenkaan koskaan ole muuta kuin yksityishenkilö; hänen etunsa, eroitettuna muiden edusta, ei ole koskaan muuta kuin yksityisetu. Jos tämä mies sortuu, jää hänen valtakuntansa hänen jälkeensä hajanaiseksi ja yhteydettömäksi, niinkuin tammikin hajoaa ja raukenee tuhkaläjäksi sitten kun tuli on sen syönyt.

Kansa, sanoo Grotius, voi antautua kuninkaan alamaiseksi. Grotiuksen mukaan on siis kansa kansa ennen

antautumistaan kuninkaan alamaiseksi. Tämä antautuminen on kansan tahdon ilmaisu ja se edellyttää julkista neuvottelua ja päätöstä. Ennenkuin siis lähdetään tutkimaan tekoa, jolla kansa valitsee itselleen kuninkaan, olisi hyvä ottaa selkoa teosta, joka muodostaa kansasta kansan. Sillä kun tämä teko on pakostakin aikaisempi kuin tuo toinen, niin on se myös yhteiskunnan todellinen perustus.

Ellei tosiaankaan olisi olemassa edeltävää sopimusta, niin mikä velvoittaisi, ellei vaali olisi yksimielinen, vähemmistön alistumaan enemmistön valintaan? Ja mistä saavat sata, jotka tahtovat itselleen hallitsijan, oikeuden äänestää niiden kymmenen puolesta, jotka eivät sitä mitenkään tahdo? Enemmistöäänestyksen laki perustuu itsekin sopimukseen ja edellyttää ainakin kerran yksimielisyyttä.

Kuudes luku.

Yhteiskuntasopimuksesta.

Minä otaksun ihmisten tulleen sellaiseen kohtaan, että ne esteet, jotka haittaavat heidän säilymistään luonnontilassa, voittavat vastustuksellaan ne voimat, mitä kukin yksilö voi käyttää pysyäkseen hengissä tässä tilassa. Silloin ei tämä alkeellinen tila saata kauvemmin jatkua, ja ihmissuku hukkuisi, ellei se muuttaisi elintapaansa.

Kun nyt ihmiset eivät voi synnyttää uusia voimia, vaan ainoastaan yhdistää ja ohjata niitä, jotka jo ovat

olemassa, ei heillä ole säilymisekseen muuta neuvoa kuin muodostaa toisiinsa liittymällä sellainen voimien summa, että se kykenee voittamaan vastustuksen, saatamalla nämä voimat toimimaan yhdestä ja samasta syystä ja vaikuttamaan samaan suuntaan.

Tämä voimien summa saattaa syntyä vain useampien yhteistoiminnasta: mutta kun jokaisen ihmisen voima ja vapaus ovat hänen säilymisensä ensimmäisiä välikappaleita, niin kuinka voi hän sitoa niitä vahingoittamatta itseään ja lyömättä laimin sitä huolenpitoa, minkä hän on itselleen velkaa? Tämä vaikeus voidaan käsittelemääni asiaan nähden lausua seuraavasti:

»On keksittävä yhtymismuoto, joka kaikella yhteisellä voimalla puolustaa ja varjelee jokaisen yhteisön jäsenen henkilöä ja omaisuutta ja jossa kukin sellainen jäsen, liittyessään kaikkiin muihin, tottelee kuitenkin vain itseään ja pysyy yhtä vapaana kuin ennenkin.» Tällainen on se perusvaikeus, jonka yhteiskuntasopimus ratkaisee.

Tämän sopimuksen ehdot seuraavat niin kiinteästi asian luonnosta, että pieninkin muutos tekisi ne tyhjiksi ja tehottomiksi; niin että, vaikei niitä ole ehkä milloinkaan nimenomaan julistettu, ne ovat kaikkialla samat, kaikkialla puhumatta hyväksytyt ja tunnustetut, siksi kunnes yhteiskuntasopimus rikotaan, jolloin kukin palaa taas ensimmäisiin oikeuksiinsa ja saa takaisin luonnollisen vapautensa, menettämällä sopimukseen perustuvan vapauden, jonka takia hän siitä luopui.

Oikein käsitettyinä sisältyvät kaikki nämä ehdot yhteen ainoaan, siihen nimittäin, että kukin liittokumppani luovuttautuu kokonaan ja kaikkine oikeuksineen koko yhteisölle. Sillä kun ensiksikin jokainen antautuu kokonaan, on asema sama kaikille; ja kun asema on sama kaikille, ei kellekään ole syytä tehdä sitä rasittavaksi toisille.

Kun lisäksi luovuttautuminen tapahtuu ilman rajoituksia, on yhtyminen niin täydellinen kuin se suinkin voi olla, eikä kellekään liittokumppanilla ole enää mitään vaatimista: sillä jos yksityisille jäisi joitakin oikeuksia, niin, kun ei olisi yhteistä esimiestä, joka saattaisi ratkaista heidän ja yhteisön välisen riidan, ja kun kukin olisi muutamissa suhteissa oma tuomarinsa, pyrkisi hän pian olemaan sitä kaikissa, ja näin jatkuisi luonnontila, ja liitosta tulisi pakostakin hirmuvaltainen tai mitätön.

Koska vihdoin kukin antautuu kaikille, ei hän antaudu kenellekään, ja kun ei ole ainoatakaan liittokumppania, johon nähden me emme saisi samaa oikeutta kuin minkä me hänelle myönnämme itseemme nähden, saamme me korvauksen kaikesta, minkä menetämme, ja lisää voimaa säilyttää sitä, mitä meillä on.

Jos siis yhteiskuntasopimuksesta eroitetaan kaikki, mikä ei kuulu sen olemukseen, huomataan sen sisältyvän seuraavaan lauselmaan:

»Kukin meistä asettaa yhteisesti henkilönsä ja kaiken voimansa yleistahdon ylimmän johdon alaiseksi; ja me otamme kaikin jokaisen jäsenen kokonaisuuden eroittamattomaksi osaksi.»

Kunakin sopimuksentekijän yksityisen henkilön tilalle luo tämä liittymisteko heti siveellisen yhdyskunnan, jossa on yhtä monta jäsentä kuin ääntäkin ja joka tästä teosta saa yhteytensä, yhteisen *minänsä*, elämänsä ja tahtonsa. Tätä julkista henkilöä, joka näin muodostuu kaikkien muiden yhdynnästä, nimitettiin muinoin *kaupunkivaltioksi* (*cité*)¹ ja nykyään annetaan sille nimi *valtakunta* (*république*) tai *valtioruumis* (*corps politique*), jota sen jäsenet sanovat *vallioksi* (*état*), milloin se on passiivinen, *ylimmäksi valtiovallaksi* (*souverain*), milloin se on aktiivinen ja *vallaksi* (*puissance*), verratessaan sitä muihin samanlaisiin. Mitä liittokumppaneihin tulee, nimitetään heitä yhteisesti *kansaksi*, ja erikoisesti ylimmän vallan osakkaina *kansalaisiksi* ja valtion lakien alaisina *alamaisiksi*. Mutta näitä nimityksiä sekoitetaan usein toisiinsa ja käytetään toistensa asemasta; riittää, kunhan osaa ne eroittaa silloin kun niiden täysi tarkkuus on kysymyksessä.

¹ Tämän sanan oikea merkitys on melkein kokonaan unohtunut uudempien kansojen keskuudessa; useimmat pitävät kaupunkia kaupunkivaltiona ja porvaria (*bourgeois*) kaupunkivaltion kansalaisena (*citoyen*). He eivät tiedä, että talot muodostavat kaupungin, mutta että kansalaiset muodostavat kaupunkivaltion. Tästä samasta erehdyksestä saivat kartagolaiset ennen kalliisti maksaa. En ole lue-
nut nimitystä *cives* milloinkaan annetun jonkun ruhtinaan alamaisille, ei edes muinoin makedonialaisille, eikä meidän päivinämmen englantilaisille, vaikka nämä ovatkin lähimpänä vapautta kuin kukaan muut. Vain ranskalaiset omaksuvat muutta mutkitta nimen *kansalainen*, koska ei heillä ole siitä minkäänlaista todellista käsitystä, niinkuin voi nähdä heidän sanakirjoistaankin: muutoinhan he tekisi-

Seitsemäs luku.

Ylimmästä valtiovallasta.

Edellä esitetystä lauselmasta näkyy, että liittymistekoon sisältyy sekä yhteisön että yksityisten molemminpuolinen sitoutuminen ja että jokainen yksilö, tehdesään niin sanoaksemme sopimuksen itsensä kanssa, tulee sitoutuneeksi kahdessa katsannossa, nimittäin ylimmän vallan jäsenenä muihin yksityisiin nähden ja valtion jäsenenä ylimpään valtaan nähden. Mutta tähän ei voida soveluttaa sitä yksityisoikeuden määräystä, ettei kukaan ole sidottu itsensä kanssa tehtyihin sopimuksiin, sillä onhan suuri ero sillä, käymmekö sitoumuksiin itsemme kanssa tai kokonaisuuden, jonka osa olemme.

Edelleen on huomattava, että julkinen päätös, joka voi sitoa kaikki alamaiset ylimpään valtaan nähden sen kahdenlaisen suhteen nimessä, minkä kannalta kutakin heistä on katsottava, ei saata vastakkaisesta syystä sitoa ylintä valtaa omaan itseensä nähden, ja että siis on val-

vät sen anastaessaan majesteettirikoksen; tämä nimi merkitsee heidän keskuudessaan vain hyvettä eikä oikeutta. Kun Bodin halusi puhua meidän kansalaisistamme ja porvareistamme, teki hän raskaan erehdyksen pitäessään molempia samoina. Hra d'Alembert ei ole hairahtunut tässä suhteessa, vaan on kirjoituksessaan *Genève'istä* tarkoin eroittanut ne neljä ihmisluokkaa (jopa viisikin, jos niihin lisätään selvät muukalaiset), jotka kaupungissamme asuvat ja joista vain kaksi muodostaa valtion. Kukaan muu ranskalainen kirjailija ei ole tietääkseni ymmärtänyt *kansalainen*-sanan oikeata merkitystä.

tioruumiin luontoa vastaan, jos ylin valta säätää itsensä lain, jota se ei voi rikkoa. Koska siihen nähden voi olla kysymyksessä ainoastaan yksi ja sama suhde, on se silloin itsensä kanssa sopimuksia tekevän yksityisen asemassa: siitä nähdään, ettei ole, eikä voikaan olla minkäänlaista perustuslakia, joka sitoisi kansan yhdyskuntaa: ei edes yhteiskuntasopimus ole sellainen; mikä ei kuitenkaan merkitse sitä, ettei tämä yhdyskunta voisi aivan hyvin käydä sitoumuksiin muihin nähden sellaisissa asioissa, jotka eivät loukkaa tätä sopimusta, sillä muukalaisen suhteen muuttuu se pelkäksi yksityis-olennoksi, jakamattomaksi yksilöksi.

Mutta kun valtioruumis eli ylin valtiovalta saa olemassaolonsa vain sopimuksen pyhydestä, ei se voi milloinkaan käydä sellaisiin sitoumuksiin, ei edes muihin nähden, jotka loukkaisivat tätä alkuperäisintä päättöstä, kuten esim. luovuttaa jotakin osaa itsestään tai antautua jonkun muun ylimmän vallan alaiseksi. Jos se rikkoisi päätöksen, jonka voimasta se on olemassa, tuhoaisi se samalla itsensä; ja mikä ei ole mitään, se ei voi myöskään mitään luoda.

Niin pian kun tämä joukko on liittynyt yhdyskunnaksi, ei voida loukata ainoatakaan sen jäsentä käymättä koko yhdyskunnan kimppuun, ja vielä vähemmän loukata yhdyskuntaa jäsenten siitä kärsimättä. Näin kehoittavat velvollisuus ja hyöty samalla tavalla molempia sopimuspuolia avustamaan toisiaan, ja näiden samo-

jen ihmisten on koetettava yhdistää tähän kaksinaiseen suhteeseen kaikki ne etuisuudet, jotka siitä riippuvat.

Kun taas ylin valtiovalta ei ole muodostunut mistään muusta kuin niistä yksityisistä, jotka ovat sen osina, ei sillä ole eikä voi olla etuja, jotka olisivat näiden eduille vastakkaisia: ylimmän vallan ei siis tarvitse antaa minikäänlaista takuuta alamaisille, koska on mahdotonta, että ruumis haluaisi vahingoittaa kaikkia jäseniään; ja me tulemmekin myöhemmin näkemään, ettei se saata vahingoittaa ketään heistä yksityisesti. Ylin valtiovalta, josiksi vain, että se on olemassa, on aina sitä, mitä sen tulee olla.

Mutta tällainen ei ole alamaisten suhde ylimpään valtaan, koska ei yhteisestä edusta huolimatta mikään vastaisi tälle heidän sitoumuksiensa täyttämistä, ellei sillä olisi keinoja päästä varmuuteen heidän uskollisuudestaan.

Itse asiassa saattaakin jokaisella yksilöllä ihmisenä olla oma erikoinen tahtonsa, joka voi olla vastakkainen sille yleistahdolle, mikä hänellä on kansalaisena, tai ainakin käydä siitä erilleen. Hänen yksityisetunsa voi puhua hänelle aivan toista kuin yhteinen etu: hänen itsenäinen ja luonnostaan riippumaton elämänsä voi saada hänet pitämään sitä, mitä hän on velkaa yhteisölle, jonkunlaisena vapaaehtoisena verona, jonka menettäminen vahingoittaa vähemmän toisia kuin sen suorittaminen rasittaa häntä; ja katsoessaan sitä siveellistä henkilöä, joka muodostaa valtion, vain jonkunlaiseksi kuvitelluksi olen-

noksi, koska se ei ole ihminen, nauttisi hän kansalaisen oikeuksia tahtomatta täyttää alamaisen velvollisuuksia: väärä menettelytapa, jonka leviäminen aiheuttaisi piankin valtioruumiin tuhoutumisen.

Jottei siis yhteiskuntasopimus jäisi vain tyhjäksi sananparreksi, täytyy siihen hiljaisesti sisältyä sen sitoumuksen, joka yksinään voi antaa voimaa muille, nimittäin sen sitoumuksen, että jos ken kieltäytyy tottelemasta yleistähtoa, koko yhdyskunta saa hänet siihen pakottaa; mikä taas merkitsee vain sitä, että hänet pakotetaan olemaan vapaa: sillä sellainen on ehto, joka, antaessaan jokaisen kansalaisen isänmaalle, takaa hänelle turvan kaikkea mieskohtaista riippuvaisuutta vastaan, ehto, joka on valtiokoneiston perusaate ja liikevoima ja joka yksinään tekee yhteiskunnalliset sitoumukset oikeutetuiksi, koska nämä olisivat ilman sitä järjettömiä, hirmuvallaisia ja mitä peloittavimpiin väärinkäytöksiin johtavia.

K a h d e k s a s l u k u.

Yhteiskuntatilasta.

Tämä siirtyminen luonnontilasta yhteiskuntatilaan saa ihmisessä aikaan hyvin huomattavan muutoksen, asettamalla vaiston sijasta oikeuden hänen menettelytapansa perustukseksi ja antamalla hänen toimilleen sen siveellisen tarkoituksiperän, mikä niiltä siihen asti puuttui. Vasta silloin, velvollisuuden äänen tultua ruumiillisten tuokiohalujen tilalle ja oikeuden päästyä voitolle himoista, ha-

vaitsee ihminen, joka oli siihen asti ottanut huomioon vain itsensä, olevansa pakotettu toimimaan toisten periaatteiden mukaan ja kysymään järkensä neuvoa ennen kuin kuuntelee viettejään. Vaikkakin hän luopuu tässä tilassa useista eduista, joita luonto oli hänelle tarjonnut. saa hän korvaukseksi muita niin suuria etuja, hänen kykynsä harjaantuvat ja kehittyvät, hänen ajatuksensa avartuvat, hänen tunteensa jalostuvat, koko hänen sielunsa kohoaa niin valtavasti, että elleivät tämän uuden elämäntilan väärinkäytökset alentaisi häntä usein sitäkin tilaa alemmas, minkä hän on jättänyt, hänen pitäisi lakkaamatta siunata sitä onnellista hetkeä, joka hänet siitä ikiajoiksi tempasi ja joka teki typerästä, kehittymättömästä eläimestä älyllisen olennon ja ihmisen.

Osoittakaamme muutamin helposti verrattavin seikoin koko tämän voiton ja tappion lopullinen suhde. Yhteiskuntasopimuksessa menettää ihminen luonnollisen vapautensa ja rajoittamattoman oikeuden kaikkeen, mikä häntä houkuttelee ja mihin hän yltää; toisaalta voittaa hän kansalaisvapauden ja omistusoikeuden kaikkeen siihen, mitä hän pitää hallussaan. Jotta emme erehtyisi molempien tilojen etuja punnitessamme, on meidän tarkoin eroitettava luonnollinen vapaus, jonka rajoina ovat vain yksilön voimat, kansalaisvapaudesta, jota rajoittaa yleistähto, sekä hallussaanpitäminen, joka on vain voiman tulosta tai ensimmäisen valtaajan oikeutta, omistusoikeudesta, joka saattaa nojautua ainoastaan todelliseen oikeusperusteeseen.

Edellä sanottuun voitaisiin vielä yhteiskuntatilan hyväksi lisätä siveellinen vapaus, joka yksin tekee ihmisestä tosiaankin itsensä herran; sillä pelkän mieliteon noudattaminen on orjuutta, kun taas sellaisen lain totteleminen, jonka on itse itselleen säätänyt, on vapautta. Mutta tästä asiasta olen jo liiaksikin puhunut, eikä vapaus-sanan filosofinen merkitys kuulu tässä selitettäviini.

Y h d e k s ä s l u k u.

Kiinteästä omaisuudesta.

Kukin yhteisön jäsen liittyy siihen sillä hetkellä, jolloin se muodostuu, sellaisena kuin hän silloin on, hän ja kaikki hänen voimansa, niihin luettuna myös kaikki se, mitä hän pitää hallussaan. Asiaa ei ole suinkaan niin ymmärrettävä, että hallussaanpitäminen muuttaisi tämän teon kautta luonnettaan muuttaessaan käsiä ja sukeutuisi omistusoikeudeksi ylimmän valtiiovallan käsissä: mutta kun valtion voimat ovat verrattomasti yksityisen voimia suuremmat, niin on yhteinen hallussaanpitäminen tosiasiallisesti lujempi ja peruuttamattomampi, olematta silti oikeutetumpi, ei ainakaan muukalaisten kannalta. Sillä jäseniinsä nähden on valtio yhteiskuntasopimuksen nojalla, joka on valtiossa kaikkien oikeuksien pohjana, kaiken heidän omaisuutensa herra; mutta muihin valtoihin nähden on se tämän omaisuuden herra vain ensimmäisen valtaajan oikeuden nojalla, oikeuden, jonka se on perinyt yksityisiltä.

Ensimmäisen valtaajan oikeus, vaikka se onkin perustellumpi kuin väkevämmän oikeus, muuttuu todelliseksi oikeudeksi vasta sitten kun on saatettu voimaan omistusoikeus. Jokaisella ihmisellä on luonnostaan oikeus kaikkeen, mitä hän välttämättä tarvitsee; mutta se ratkaiseva tapahtuma, joka tekee hänestä jonkun tavaran omistajan, sulkee hänet kaikista muista: kun hänen osansa on kerran määrätty, on hänen rajoitettava siihen, eikä hänellä ole enää mitään oikeutta yhteisomaisuuteen. Senpätähden kunnioittaakin jokainen yhteiskuntatilassa elävä ihminen ensimmäisen valtaajan oikeutta, joka oli niin heikko luonnontilassa. Tässä oikeudessa kunnioitetaan vähemmän sitä, mikä kuuluu muille, kuin sitä, mikä ei kuulu itselle.

Jotakin maa-aluetta koskevan ensimmäisen valtaajan oikeuden pohjaksi ovat yleensä seuraavat ehdot tarpeen. Ensiksikin, ettei kukaan vielä asu tällä alueella; toiseksi, ettei siitä vallata enempää kuin mitä tarvitaan toimeentuloksi; kolmanneksi, että sen haltijaksi asetetaan ei tyhjien muodollisuuksien, vaan työn ja viljelyn nojalla, nämä kun ovat ainoa omistusoikeuden merkki, jota muiden on oikeusopillisten perusteitten puuttuessa kin kunnioitettava.

Tosiaankin: kun myönnetään tarpeelle ja työlle ensimmäisen valtaajan oikeus, niin eikö sitä uloteta niin laajalle kuin sitä voidaan ulottaa? Voidaanko olla rajoittamatta tätä oikeutta? Riittääkö astua jalallaan jollekin yhteiselle maapalstalle, julistautuakseen heti paikalla sen

herraksi? Riittääkö se seikka, että jollakin on voimaa karkoittaa siltä hetkeksi kaikki muut ihmiset, ottamaan näiltä ikiajoiksi oikeuden palata sille? Kuinka saattaa joku ihminen tai joku kansa anastaa suunnattoman maa-alueen ja jättää koko muun ihmissuvun sitä ilman, muutoin kuin rangaistavan omankädenoikeuden nojalla, koska silloin ryöstetään muilta ihmisiltä se asutopaikka ja ne elintarpeet, jotka luonto on heille yhteisesti antanut? Kun Nunez Balboa otti Kastilian kruunun nimessä rannalta käsin haltuunsa Etelämeren ja koko Etelä-Amerikan, niin riittikö se lakkauttamaan kaikkien asukkaiden omistusoikeuden niihin ja pidättämään niiltä seu-
duin kaikki maailman ruhtinaat? Tältä kannalta katsoen toimitettiin sellaisia muodollisia menoja kutakuinkin turhaan, eikä katolisen kuninkaan tarvinnut muuta kuin kerta kaikkiaan työkammiostaan julistautua koko maailman haltijaksi, eroittaakseen sitten valtakunnastaan kaiken sen, mikä jo ennestään kuului muille ruhtinaille.

On helppo ymmärtää, kuinka yksityisten yhtyneet, toisiinsa rajoittuvat maat muuttuvat valtion alueeksi ja kuinka ylimmän vallan oikeus, ulotessaan alamaisista niihin maihin, joita nämä pitävät hallussaan, tulee samalla kertaa sekä aineelliseksi että henkilölliseksi; mikä seikka saattaa omistajat suurempaan riippuvaisuuteen ja tekee juuri heidän voimistaan heidän uskollisuutensa takeet: etu, jota muinaiset yksinvaltiaat eivät tunnu oikein hyvin käsittäneen, he kun, nimittäessään itseään vain persialaisten, skyyttien, makedonialaisten kunin-

kaiksi, näyttivät pitävän itseään paremmin ihmisten päämiehinä kuin maan herroina. Nykyaikaiset yksinvaltiaat esiintyvät taitavammin Ranskan, Espanjan, Englannin y. m. kuninkaina. Pitäessään näin hallussaan maa-aluetta, saavat he olla varmat myös sen asukkaista.

Omituista tässä luovutuksessa on, että ottaessaan vastaan yksityisten omaisuuden, yhteisö ei suinkaan sitä heiltä riistä, vaan turvaa heille päinvastoin sen laillisen omistuksen, muuttaa anastuksen todelliseksi oikeudeksi ja nautinto-oikeuden omistusoikeudeksi. Kun silloin omistajia pidetään ikäänkuin yhteisen omaisuuden säilyttäjinä, kun heidän oikeuksiansa kunnioittavat kaikki valtion jäsenet ja kun valtio puolustaa niitä kaikkine voimineen muukalaista vastaan, niin ovat he, suostuessaan luovutukseen, joka on edullinen sekä yhteisölle että vielä enemmän heille itselleen, niin sanoaksemme saaneet omakseen kaiken sen, mistä he ensin luopuivat: oudolta tuntuva väite, joka on kuitenkin helposti selitettävissä, kun eroitetaan toisistaan oikeudet, mitä ylimmällä valtiiovallalla ja omistajalla on samaan kiinteistöön, niin kuin myöhemmin tulemme näkemään.

Saattaa myöskin tapahtua, että ihmiset alkavat liittyä yhteen ennen kuin he mitään omistavat, ja että he, valittuaan jonkun kaikille riittävän maa-alueen, pitävät sitä yhteisnautintona tai jakavat sen keskenään, joko tasan tai ylimmän valtiiovallan määräämissä suhteissa. Millä tavalla tämä alueen hankkiminen tapahtuneekin, niin on oikeus, mikä kullakin yksityisellä on omaan

kiinteimistöönsä, aina sen oikeuden alainen, mikä yhteisöllä on kaikkiin; sillä muutoinhan ei yhteiskuntaside pysyisi vahvana eikä ylimmän valtiovallan harjoittamisessa olisi todellista voimaa.

Päätän tämän luvun ja tämän kirjan huomautuksella, jonka täytyy olla jokaisen yhteiskuntajärjestelmän pohjana, nimittäin sen, ettei perussopimus suinkaan hävitä luonnollista tasa-arvoa, vaan asettaa päinvastoin siveellisen ja oikeudenmukaisen tasa-arvoisuuden sen ruumiillisen eriarvoisuuden tilalle, minkä luonto on saattanut aiheuttaa ihmisten kesken, niin että he, vaikka eivät mahdollisesti olekaan tasa-arvoisia voiman eikä älyn puolesta, tulevat kaikki tasa-arvoisiksi sopimuksen ja laillisen oikeuden nojalla¹.

¹ Milloin maassa on huono hallitus, on tämä tasa-arvoisuus vain näennäinen ja pettävä; sen tehtävänä on yksinomaan köyhän pysyttäminen kurjuudessaan ja rikkaan anastuksissaan. Tosiasiallisesti ovatkin lait aina hyödyksi niille, joilla jotakin on, ja vahingoksi niille, joilla ei ole mitään; mistä seuraa, että yhteiskuntatila on edullinen ihmisille vain sikäli kuin heillä kaikilla on jotakin ja kuin ei kellään heistä ole liikaa.

TOINEN KIRJA.

Ensimmäinen luku.

Ylin valtiovalta on luovuttamaton.

Ensimmäinen ja tärkein johtopäätös ylempänä esitetyistä periaatteista on se, että yleistaho saattaa yksin ohjata valtion voimia sen perustamisella tavoitellun päämäärän, yhteisen hyvän saavuttamiseksi: sillä jos yksityisetujen ristiriitaisuus on tehnyt yhteiskuntien luomisen välttämättömäksi, niin on näiden samojen etujen sopusointu tehnyt sen mahdolliseksi. Se, mikä näissä erilaisissa eduissa on yhteistä, muodostaa yhteiskunnallisen siteen; ja ellei olisi mitään kohtaa, missä kaikki edut yhtyisivät, ei ainoakaan yhteiskunta saattaisi pysyä pystyssä. Niinpä on siis yhteiskuntaa hallittava yksinomaan tämän yhteisen edun mukaisesti.

Minä sanon siis, että kun ylin valtiovalta ei ole mitään muuta kuin yleistahdon toimeenpanemista, niin ei sitä voida koskaan luovuttaa, samoin kuin ei ylintä valtiovaltaa, joka ei ole mitään muuta kuin ryhmäolemus, saata edustaa kukaan muu kuin se itse; vallan voi kyllä siirtää toiselle, mutta ei tahtoa.

Ellei tosiasiallisesti olekaan mahdotonta, että yksityistahto olisi jossakin kohdassa yleistahdon kanssa sopusoinnussa, niin on ainakin mahdotonta, että tämä sopusointu olisi kestävä ja alituinen: sillä yksityistahto pyrkii luonnostaan etuoikeuksiin ja yleistahdo tasa-arvoisuuteen. Vielä mahdottomampaa on saada mitään takuuta tästä sopusoinnusta; sillä vaikka sen tulisikin aina olla olemassa, ei se olisi taidon vaikutusta, vaan sattuman. Ylin valtiolta saattaa kyllä sanoa: »Minä tahdon tällä hetkellä sitä, mitä se ja se ihminen tahtoo tai ainakin sanoo tahtovansa»; mutta se ei voi sanoa: »Mitä tämä ihminen tahtoo huomenna, sitä tahdon minä myös», koska tahdon on järjetöntä antautua kahleisiin tulevaisuuden varalta ja koska ei ole minkään tahdon vallassa suostua sellaiseen, mikä on tahtovan olennon menestykselle vastakkaista. Jos siis kansa lupaa totella ilman ehtoja, hajoaa se tämän teon kautta, menettäen kansan ominaisuutensa; sillä hetkellä, jolloin tunnustetaan jotakin yliherraa, ei ole enään olemassa ylintä valtiotaltaa, ja siitä lähtien on valtioruumis tuhoutunut.

Tämä ei suinkaan merkitse sitä, etteivät päämiesten käskyt saattaisi esiintyä yleistahdon ilmauksina niin kauvan kuin ylin valtiolta, vaikka sillä on vapaus panna vastaan, ei sitä tee. Sellaisessa tapauksessa on yleisestä vaikenemisestä johdettava kansan suostumus. Tätä seikkaa selitetään kyllä vielä laajemmin.

Toinen luku.

Ylin valtiolta on jakamaton.

Samasta syystä kuin ylin valtiolta on luovuttamaton, on se myöskin jakamaton. Sillä tahto on yleinen¹, tai ei ole yleinen; se on kansan kokonaisuuden tahto tai vain jonkun sen osan. Edellisessä tapauksessa on tämän tahdon ilmaisu ylimmän valtiovallan teko ja on sillä silloin lain voima: jälkimäisessä tapauksessa on se vain yksityistahto tai hallitusteko; korkeintaan on se esivallan antama säädös.

Mutta kun meidän valtiomiehemme eivät voi jakaa ylintä valtiovaltaa sen periaatteeseen nähden, jakavat he sen sen esineeseen nähden; he jakavat sen voimaan ja tahtoon, lakiasäättävään valtaan ja toimeenpanevaan valtaan, verotuksen, oikeudenkäytön ja sodankäynnin oikeuksiin, sisäiseen hallintoon ja valtaan tehdä sopimuksia ulkomaiden kanssa: väliin he sekoittavat kaikki nämä osat, ja väliin he ne eroittavat; he tekevät ylimmästä valtiovallasta jonkunlaisen haaveellisen, useista erilaisista kappaleista kyhätyn olemuksen: se on aivan samaa kuin jos he rakentaisivat ihmisen useammista ruumiista, joista yhdellä olisi silmiä, toisella käsiä, kolmannella jalkoja, eikä mitään muuta. Japanilaisten silmänpöytäjäin sanotaan paloittelleen lapsen katsojain nähden, heittävän ilmaan kaikki sen jäsenet, yhden toi-

¹ Jotta tahto olisi yleinen, ei ole aina välttämätöntä, että se on yksimielinen, mutta välttämätöntä on, että kaikki äänet lasketaan; jokainen nimenomainen huomiottajättäminen rikkoo yleisyyden.

sensa jälkeen ja sitten pudottavan taas saman lapsen maahan elävänä ja aivan eheänä. Kutakuinkin samantlaisia ovat meidän valtiomiestemme veijaritemput; paloitetuaan yhteiskuntaruumiin oikealla markkinailveilijän näppäryydellä, kasaavat he taas sen jäsenet jollakin ihmeellisellä tavalla.

Tämä erehdys tulee siitä, ettei ole muodostettu tarkkaa käsitystä ylimmästä valtiovallasta ja että on pidetty tämän vallan osina sellaista, mikä oli vain sen ilmausta. Niinpä on esim. katsottu sodan julistamista ja rauhan solmimista ylimmän valtiovallan teoiksi, mitä ne eivät suinkaan ole, koska mikään näistä teoista ei ole laki, vaan ainoastaan lain sovellutus, erikoisteko, joka saattaa lain määräyksen toimintaan, kuten tullaan selvästi näkemään silloin kun *laki*-sanaan liittyvä ajatus tarkemmin määritellään.

Jos samalla tavoin tutkittaisiin muitakin jakoja, huomattaisiin, että erehdytään joka kerta kun luullaan nähtävän ylin valtiolta paloitetuna; että ne oikeudet, joita pidetään tämän ylimmän valtiovallan osina, ovat kaikki sen alaisia ja edellyttävät aina korkeinta tahtoa, jonka toimeenpanoa nämä oikeudet vain ovat.

On mahdoton sanoa, kuinka paljon tämä epätarkuus on himmentänyt valtio-oikeuden alalla esiintyneiden kirjailijain lausuntoja silloin kun he ovat määräämiensä periaatteiden johdolla käyneet arvostelemaan kuninkaiden ja kansojen keskinäisiä oikeuksia. Jokainen voi nähdä Grotiuksen ensimmäisen kirjan kolman-

nesta ja neljännestä luvusta, kuinka tämä oppinut mies ja hänen kääntäjänsä Barbeyrac sekaantuvat ja kietoutuvat viisasteluihinsa pelätessään sanovansa omien tarkoituseriensä mukaan liikaa tai liian vähän ja loukkavansa etuja, jotka heidän oli sovitettava. Grotius, Ranskaan paenneena, isänmaahansa tyytymättömänä, haluten imarrella Ludvig XIV:tä, jolle hänen kirjansa on omistettu, ei säästä mitään riistääkseen kansoilta kaikki niiden oikeudet ja omistaakseen ne kaikella mahdollisella taidolla kuninkaille. Samaa olisi myöskin kernaasti tahtonut Barbeyrac, joka omisti käänöksensä Englannin kuninkaalle Yrjö I:lle. Mutta onnettomuudeksi pakkotti Jaakko II:sen karkoitus, jota hän nimittää kruunustaluopumiseksi, häntä olemaan varuillaan, koukuttelemaan ja keksimään verukkeita, jottei tulisi tehneeksi Wilhelmistä vallananastajaa. Jos nämä kaksi kirjailijaa olisivat omaksuneet oikeat periaatteet, olisivat kaikki vaikeudet hävinneet ja he olisivat aina olleet johdonmukaisia; mutta silloin olisivat he myös lausuneet surullisen totuuden, eivätkä he olisi imarrelleet ketään muuta kuin kansaa. Mutta totuushan ei suinkaan vie rikkautteen eikä onneen, eikä kansa jakele lähettilääntoimia eikä professorinpaikkoja eikä eläkkeitä.

Kolmas luku.

Voiko yleistahto erehtyä?

Edellisestä seuraa, että yleistahto on aina oikea ja että se tähtää aina yleiseen hyötyyn; mutta siitä ei seu-

raa, että kansan päätökset olisivat aina yhtä oikeita. Kukin tahtoo kyllä aina omaa parastansa, mutta ei huomaa sitä aina: kansaa ei käy milloinkaan lahjominen, mutta kylläkin pettäminen, ja vain silloin näyttää se tahdovan sellaista, mikä on pahaa.

Useinkin on suuri eroitus kaikkien tahdon ja yleis-tahdon välillä: jälkimäinen katsoo vain yhteistä etua, edellinen katsoo yksityisetua, eikä ole muuta kuin yksityistahtojen summa: mutta ottakaa näistä samaisista tahdoista pois toisten liian suuret ja toisten liian pienet vaatimukset, jotka hävittävät toisensa¹, niin jää eroitusten summaksi yleistehto.

Ellei silloin kun kansa tarpeellisilla tiedoilla varustettuna tekee päätöksiään, kansalaisilla olisi mitään yhteyttä keskenään, olisi pienten eroitusten suuresta luvusta aina tuloksena yleistehto, ja päätös olisi aina hyvä. Mutta kun syntyy salajuonia, osaliittoja suuren liiton vahingoksi, muuttuu jokaisen tällaisen liiton tahto yleiseksi sen jäseniin nähden ja yksityiseksi valtioon nähden: silloin voidaan sanoa, ettei ole enään yhtä monta äänestäjää kuin on ihmistä, vaan yhtä monta kuin on liittoa; eroitukset käyvät vähemmän lukuisiksi ja antavat vä-

¹ »Jokaisella edulla», sanoo Argensonin markiisi, »on erilaiset perusteet. Kahden yksityisedun sopusointu syntyy vastakohtana kolmannelle.» Hän olisi voinut lisätä, että kaikkien etujen sopusointu syntyy vastakohtana jokaisen yksityisen edulle. Ellei olisi lainkaan erilaisia etuja, niin yhteistä etua tuskin huomattaisiin, tällä kun ei olisi koskaan mitään estettä: kaikki kävisi itsestään ja valtiotaito lakkaisi olemasta taito.

hemmän yleisen tuloksen. Kun vihdoin joku liitto on paisunut niin suureksi, että se voittaa kaikki muut, niin ei tuloksena ole enää pienten eroitusten summa, vaan yksi ainoa eroitus; silloin ei ole enään yleistähtoa, ja voittava mielipide on vain yksityinen mielipide.

Jotta siis yleistähto pääsisi selvästi ilmenemään, on tärkeätä, ettei valtiossa ole osayhtymiä ja että kukin kansalainen noudattaa vain omaa mielipidettänsä¹. Sellainen oli suuren Lykurgoksen verraton ja ylevä järjestelmä. Mutta jos on olemassa osayhtymiä, täytyy niiden lukua lisätä ja pysyttää ne tasa-arvoisina, kuten tekivät Solon, Numa, Servius. Vain nämä varovaisuustoimenpiteet saavat aikaan sen, että yleistähto on aina valistunut ja ettei kansa erehdy.

Neljäs luku.

Ylimmän valtiiovallan rajoista.

Ellei valtio eli kansakunta ole muuta kuin siveellinen henkilö, jonka elämä riippuu sen jäsenten yhteistoiminnasta, ja jos sen tärkein huoli on sen oma säilyminen, niin tarvitsee se yleispätöisiä, pakottavaa voimaa kye-

¹ »Totta on», sanoo Machiavelli, »että eräät jakautumiset ovat vahingollisia valtiolle, toiset taas hyödyllisiä: vahingollisia ovat ne, jotka synnyttävät lahkoja ja puolueita; hyödyllisiä ne, jotka eivät anna aihetta mihinkään lahkoihin eikä puolueisiin. Ellei siis valtion perustaja kykenekään estämään vihollisuuksia siinä syntymästä, niin tulee hänen ainakin estää niiden kehkeytyminen lahkoiksi.» (*Firentsen Historia*, VII l.) [Rousseau esittää Machiavellin tekstin italiankielisenä.]

täkseen panemaan kunkin osan liikkeelle ja käyttelemään sitä kokonaisuudelle sopivimmalla tavalla. Niinkuin luonto antaa jokaiselle ihmiselle ehdottoman vallan kaikkiin tämän ihmisen jäseniin nähden, niin antaa myös yhteiskuntasopimus valtioruumiille ehdottoman vallan kaikkiin sen jäseniin nähden; ja juuri tällä yleistahdon ohjaamalla vallalla on, niinkuin olen sanonut, ylimmän valtiovallan nimi.

Mutta paitsi valtion henkilöä on meidän myös otettava huomioon ne yksityishenkilöt, jotka sen muodostavat ja joiden elämä ja vapaus ovat luonnostaan siitä riippumattomia. On siis tarkoin eroitettava toisistaan kansalaisten ja ylimmän valtiovallan¹ keskinäiset oikeudet, samoin kuin on eroitettava ne velvollisuudet, jotka edellisten on täytettävä alamaisina, niistä luonnollisista oikeuksista, joita heidän tulee saada nauttia ihmisinä.

Myönnetään kyllä, että se, mitä kukin yhteiskuntasopimuksessa luovuttaa voimastaan, omaisuudestaan, vapaudestaan, muodostaa vain sellaisen osan tuosta kaikesta, jonka käyttäminen on tärkeä yhteisölle; mutta on myönnettävä myöskin, että ylin valtiovalta yksin arvostelee tämän tärkeyden.

Kaikki ne palvelukset, mitä kansalainen voi tehdä valtiolle, täytyy hänen tehdä heti kun ylin valtiovalta niitä

¹ Tarkkaavat lukijat, minä pyydän teitä, älkää kiirehtikö syyttämään minua tässä ristiriitaisuudesta. En ole voinut kielen köyhyyden takia välttää sitä oppisanoissa, mutta odottakaa.

pyytää; mutta ylin valtiovalta ei saata puolestaan raskauttaa alamaisia ainoallakaan kahleella, joka on hyödytön yhteisölle; se ei saata edes sitä tahtoa: sillä järjen lain vallitessa ei mitään tapahdu ilman syytä, samoin kuin ei luonnonkaan lain vallitessa.

Ne sitoumukset, jotka liittävät meidät yhteiskuntaan, ovat velvoittavia vain siksi, että ne ovat molemminpuolisia; ja niiden luonne on sellainen, ettei kukaan niitä täyttäessään saata työskennellä muiden hyväksi, työskentelemättä myös omaksi hyväkseen. Minkätähden on yleistähto aina oikea ja minkätähden tahtovat kaikki aina itsekunkin onnea, ellei sentähden, ettei ole ketään, joka ei omaksuisi kohdaltaan tuota sanaa *itsekukin* ja joka ei ajattelisi itseään äänestäessään kaikkien puolesta? Ja tämä taas todistaa, että oikeuksien tasa-arvoisuus ja sen synnyttämä oikeudenmukaisuuden käsitys johtuvat siitä etusijasta, jonka kukin itselleen antaa, ja siis ihmisen luonnosta; että yleistähdon, jotta se tosiaankin olisi yleistähto, täytyy olla yleisen sekä esineeseensä että ole-mukseensa nähden; että sen täytyy lähteä kaikista, jotta sitä voitaisiin sovelluttaa kaikkiin, ja että se menettää luonnollisen oikeellisuutensa silloin kun se tähtää johonkin yksityiseen, määrättyyn esineeseen, koska meillä ei ole meille vierasta asiaa ratkaistessamme mitään todellista tasapuolisuuden periaatetta ohjaajanamme.

Tosiaankin: heti kun tulee kysymys jostakin yksityistapauksesta tai yksityisoikeudesta kohdassa, jota aikaisempi yleinen sopimus ei ole lähemmin määrännyt, käy

asia riidanalaiseksi. Silloin on käsillä oikeustapaus, missä asianosaiset yksityiset muodostavat yhden puolen ja yhteisö toisen, mutta missä en ainakaan minä voi keksiä lakia, jota olisi noudatettava, enkä tuomaria, jonka olisi annettava päätös. Olisi naurettavaa silloin turvautua yleistahdon nimenomaiseen ratkaisuun, koska tämä ei voi olla muuta kuin toisen riitapuolen päätös ja koska se siitä syystä on toiselle samaa kuin vieras yksityinen tahto, joka tällaisessa tilaisuudessa joutuu helposti vääryyteen ja erehdykseen. Samoin kuin ei yksityistahto saata edustaa yleistahtoa, muuttaa myöskin yleistahto vuorostaan luonnetta silloin kun sen esine on yksityinen, eikä se voi, yleinen kun on, ratkaista yksityisihmiseen enempää kuin yksityistapaukseenkaan kohdistuvaa asiaa. Kun Ateenan kansa esim. nimitti tai eroitti päällikkönsä, myönsi yhdelle kunnianosoitusta, määräsi rangaistuksia toiselle ja harjoitti epälukuisin erikoissäädöksin eroituksetta kaikkia hallituksen toimia, ei kansalla silloin enään ollut varsinaista yleistahtoa; se ei toiminut enään ylimpänä valtiovaltana, vaan virkakuntana. Tämä näyttää ehkä sotivan yleisiä käsityksiä vastaan; mutta annettakoon minulle aikaa esittää omat käsitykseni.

Edellisestä selvinnee, ettei tahto tule yleiseksi niin paljon äänen luvun kuin sen yhteisen edun voimasta, joka niitä yhdistää; sillä tässä järjestelmässä alistuu jokainen välttämättömästi noudattamaan niitä samoja ehtoja, jotka hän asettaa muidenkin noudatettaviksi:

mainio edun ja oikeuden sopusointu, joka antaa yhteisille päätöksille sellaisen tasapuolisuuden luonteen, ettei moista nähdä lainkaan yksityisen asian käsittelyssä, koska siinä ei ole mitään yhteistä etua, joka yhdistäisi ja samastaisi sekä tuomarin että asianosaisten puoltaman ratkaisun.

Miltä puolelta siis palaammekaan perusaatteeseemme, aina tulemme samaan johtopäätökseen, nimittäin siihen, että yhteiskuntasopimus luo kansalaisten välille sellaisen tasa-arvoisuuden, että he kaikki tekevät sitoumuksensa samoilla ehdoilla ja joutuvat kaikki nauttimaan samoja oikeuksia. Niinpä johtuukin sopimuksen luonnosta, että jokainen ylimmän valtiovallan teko, s. o. jokainen yleistahdon oikea ilmaisu velvoittaa tai suosii samalla tavalla kaikkia kansalaisia, niin että ylin valtiolta tuntee vain kansakunnan kokonaisuuden, eroittamatta ketään niistä, jotka sen muodostavat. Mitä on nyt sitten varsinaisesti ylimmän valtiovallan teko? Se ei ole ylempään alempansa kanssa tekemä välipuhe, vaan yhdyskunnan tekemä välipuhe kunkin jäsenensä kanssa: oikeutettu välipuhe, koska sen perustuksena on yhteiskuntasopimus; tasapuolinen, koska se on yhteinen kaikille; hyödyllinen, koska sillä ei voi olla muuta tarkoitusperää kuin yleinen hyvä; ja luja, koska sen takeena ovat valtion voima ja ylin valta. Niin kauvan kuin alaimaiset ovat vain sellaisista välipuheista riippuvia, eivät he tottele ketään muuta kuin omaa tahtoansa; ja jos kysytään kuinka lavealle ylimmän valtiovallan ja kansa-

laisten keskinäiset oikeudet ulottuvat, on se samaa kuin jos kysyttäisiin, kuinka pitkälle nämä viimeksimainitut voivat tehdä sitoumuksia itsensä kanssa, yksi kaikkien ja kaikki yhden puolesta.

Siitä huomataan, että ylin valta, niin ehdoton, niin pyhä, niin loukkaamaton kuin se onkin, ei mene eikä voi mennä yli yleisten sopimusten rajojen ja että jokainen ihminen saa täydellisesti hallita ja vallita sitä, mitä nämä sopimukset ovat jättäneet hänelle omaisuutta ja vapautta; niin ettei ylin valtiolta ole milloinkaan oikeutettu rasittamaan yhtä alamaista enemmän kuin toistakaan, koska silloin asia muuttuu yksityiseksi, jota se ei ole enää pätevä ratkaisemaan.

Jos nämä eroitukset kerran hyväksytään, on se väite, että yhteiskuntasopimus vaatisi yksityisten puolelta jotakin todellista kieltäytymistä, niin väärä, että heidän asemansa tulee tämän sopimuksen kautta tosiasiallisesti aikaisempaa paremmaksi ja että he ovat luovutuksen sijaan tehneet vain edullisen vaihtokaupan, vaihtaessaan epävarman ja tukalan elintavan parempaan ja varmempaan, luonnollisen riippumattomuuden vapauteen, vallan vahingoittaa toisia omaan turvallisuuteensa, voimansa, jonka toiset saattoivat masentaa, oikeuteen, jonka yhteiskunnallinen liittoutuminen tekee voittamattomaksi. Jopa heidän elämäänsäkin, jonka he ovat pyhittäneet valtiolle, suojelee tämä lakkaamatta, ja kun he panevat sen vaaraan valtiota puolustaakseen, niin mitä he silloin muuta tekevät kuin antavat takaisin sille sen, mitä ovat siltä

saaneet? Mitä tekevät he sellaista, etteivät he olisi tehneet sitä useammin ja suuremman uhkan alaisina luonnontilassa, puolustaessaan väistämättömissä taisteluissa henkensä kaupalla sitä, mikä oli heille välttämätöntä sen säilyttämiseksi? Kaikkien on tarpeen tullen taisteltava isänmaan puolesta, se on totta; mutta niinpä ei sitten olekaan kenenkään koskaan tarvis taistella omasta puolestaan. Eikö ole sittenkin edullisempaa antautua sen puolesta, mikä takaa turvallisuutemme, osalta niihin vaaroihin, joihin meidän olisi pakko antautua omasta puolestamme heti kun tämä turvallisuus meiltä riistettäisiin?

Viides luku.

Elämän ja kuoleman oikeudesta.

Kysyttäne, kuinka yksityiset, joilla ei ole suinkaan oikeutta määrätä omasta elämästään, voivat siirtää ylimmälle valtiovallalle tämän samaisen oikeuden, jota ei heillä ole? Tämä kysymys näyttää vaikealta ratkaista vain sentähden, että se esitetään sopimattomassa muodossa. Jokaisella ihmisellä on oikeus panna elämänsä vaaraan sen säilyttääkseen. Onko milloinkaan sanottu, että se, joka heittäytyy alas akkunasta paetakseen tulipalaa, joutuu vikapääksi itsemurhaan? Onko myös milloinkaan syytetty tästä rikoksesta sitä, joka hukkuu myrskyssä, minkä tarjoamasta vaarasta hän ei suinkaan ollut tietämätön laivaan astuessaan?

Yhteiskuntasopimuksen päämääränä on sopimuksen-

tekijäin elämän turvaaminen. Joka tahtoo päämääriä, tahtoo myös keinoja; ja näihin keinoihin liittyy väistämättä erinäisiä vaaroja, jopa erinäisiä vahinkojakin. Joka tahtoo säilyttää elämänsä muiden kustannuksella, hänen täytyy myöskin uhrata se heidän puolestaan, milloin niin on tarvis. Niinpä ei kansalainen ole enää sen vaaran tuomari, johon laki vaatii häntä antautumaan; ja kun ruhtinas on hänelle sanonut: »Valtiolle on välttämätöntä, että sinä kuolet», niin hänen on kuoltava, koska hän vain tällä ehdolla on elänyt turvassa siihen asti ja koska hänen elämänsä ei ole enää vain luonnon hyvätyö, vaan valtion ehdollinen lahja.

Rikollisille säädettyä kuolemanrangaistusta voidaan katsoa kutakuinkin samalta näkökannalta: jotta ei jouduttaisi murhamiehen uhriksi suostutaan kuolemaan, jos itse tullaan murhamieheksi. Tässä sopimuksessa ei suinkaan määrätä oman tahdon mukaan elämästä, vaan pyritään vain sitä turvaamaan, eikä ole suinkaan otaksuttavissa, että joku sopimuksen tekijöistä jo etukäteen aikoisi joutua hirteen.

Muutoin tulee jokaisesta pahantekijästä, joka loukkaa yhteiskuntaoikeutta, rikostensa takia isänmaan pettäjä ja kapinoitsija; hän lakkaa olemasta sen jäsen, rikottuaan sen lakeja, jopa käy hän sitä vastaan sotaa. Silloin on valtion säilyminen jyrkässä ristiriidassa hänen säilymisensä kanssa; toisen heistä täytyy tuhoutua; ja kun syyllinen otetaan hengiltä, kohtaa tämä rangaistus häntä vähemmän kansalaisena kuin vihollisena. Oikeudenkäynti

ja tuomio ovat todistuksena ja julistuksena siitä, että hän on rikkonut yhteiskuntasopimuksen ja ettei hän siis ole enää valtion jäsen. Mutta kun hän on tunnustanut olleensa valtion jäsen, ainakin oleskelemalla sen piirissä, on hänet siitä poistettava, joko maanpaolla sopimuksen loukkaajana tai kuolemalla valtion vihollisena: sillä sellainen vihollinen ei ole siveellinen henkilö, vaan pelkäänsä ihminen; ja silloin kuuluu sodan oikeuteen voitettun tappaminen.

Mutta, sanottanee, rikollisen tuomitseminen on yksityinen teko. Myönnetään: niinpä ei tämä tuomitseminen olekaan ylimmän valtiovallan asia; se on oikeus, jonka se saattaa antaa, voimatta sitä itse harjoittaa. Kaikki ajatukseni liittyvät kyllä toisiinsa, mutta enhän voi esittää niitä kaikkia yht'aikaa.

Muutoin on kuolemantuomioiden lukuisuus aina merkkinä hallituksen heikkoudesta tai huolimattomuudesta. Ei ole ainoatakaan pahantekijää, jota ei saataisi kelpaamaan johonkin. Ei ole oikeutta ottaa hengiltä edes esi-merkin vuoksi ketään muita kuin sellaisia, joita ei voida vaaratta säilyttää.

Mitä tulee sitten armahtamisoikeuteen eli oikeuteen vapauttaa syyllinen lain määräämästä ja tuomarin julistamasta rangaistuksesta, niin kuuluu se yksinomaan sille, joka on tuomarin ja lain yläpuolella, nimittäin ylimmälle valtiovallalle: eipä edes sen oikeus ole tässä kohdin aivan selvä, ja tapaukset, joissa sitä on käytettävä, ovat hyvin harvinaisia. Hyvin hallitussa valtiossa esiintyy vähän

rangaistuksia, ei siksi, että usein armahdettaisiin, vaan siksi, että on vähän rikollisia: rikosten lukuisuus takaa niiden jäämisen rankaisematta silloin kun valtio käy rappeutumistaan kohti. Rooman tasavallassa ei senaatti eivätkä konsulit yrittäneet milloinkaan armahtaa; kansakaan ei sitä tehnyt, vaikka se joskus peruutti oman tuomionsa. Lukuisat armahdukset ilmoittavat, että pian eivät konnantyöt niitä enää tarvitse, ja jokainen näkee, mihin se vie. Mutta minä tunnen sydämeni napisevan ja pidättävän kynääni; jättäkäämme nämä kysymykset sellaisen vanhurskaan miehen pohdittaviksi, joka ei ole koskaan hairautunut eikä koskaan omasta puolestaan armoa tarvinnut.

Kuudes luku.

Laista.

Yhteiskuntasopimuksella olemme antaneet olomuodon ja elämän valtioruumiille: nyt on asianamme antaa sille liikunta ja tahto lainsäädännöllä, sillä alkuteko, joka tämän ruumiin luo ja liittää kokonaisuudeksi, ei vielä lainkaan määrää, mitä sen on tehtävä säilymisekseen.

Mikä on hyvää ja oikean järjestyksen mukaista on hyvää ja oikean järjestyksen mukaista asioiden luonnon perustuksella, riippumatta ihmisten sopimuksista. Kaikki oikeudenmukaisuus tulee Jumalalta; hän yksin on sen lähde; mutta jos me osaisimme ottaa sen vastaan niin ylhäältä, emme tarvitsisi hallitusta emmekä lakeja. Epäi-

lemättäkin on olemassa yleispätöinen, yksinään järjestä lähtenyt oikeudenmukaisuus, mutta tämän oikeudenmukaisuuden, jotta me sen hyväksyisimme, täytyy olla molemminpuolinen. Kun katselemme inhimillisesti asioita, ovat oikeudenmukaisuuden lait luonnollisen pyhityksen puuttuessa tehottomia: ne ovat vain jumalattomalle hyväksi ja vanhurskaalle pahaksi, koska tämä jälkimäinen noudattaa niitä kaikkiin nähden ilman että kukaan noudattaa niitä häneen nähden. Täytyy siis olla sopimuksia ja lakeja liittämässä oikeuksia velvollisuuksiin ja kohdistamassa oikeudenmukaisuutta esineeseensä. Luonnontilassa, missä kaikki on yhteistä, en minä ole mitään velkaa niille, joille minä en ole mitään luvannut, ja minä tunnustan muille kuuluvaksi vain sen, mikä on minulle hyödyttöä. Näin ei ole asian laita yhteiskuntatilassa, missä laki määrää kaikki oikeudet.

Mutta mitä on sitten laki? Niin kauvan kuin tyydyttään liittämään tähän sanaan vain metafyyillisistä käsitteitä, saadaan kyllä jatkaa kysymyksen pohdintaa pääsemättä yhteisymmärrykseen; ja kun on sanottu, mitä on luonnon laki, ei tiedetä paljoakaan paremmin, mitä on valtion laki.

Minä olen jo maininnut, ettei yksityiseen esineeseen nähden ole olemassa yleistähtoa. Tosiasiallisesti on tämä yksityisesine valtiossa tai valtion ulkopuolella. Jos se on valtion ulkopuolella, ei tahto, joka on sille vieras, ole suinkaan yleinen siihen nähden; ja jos tämä esine on valtiossa, muodostaa se siitä osan: silloin syntyy

kokonaisen ja sen osan välille suhde, joka tekee niistä kaksi erillistä olentoa; näistä on osa yksi ja tällä samaisella osalla vähentynyt kokonainen toinen. Mutta jollakin osalla vähentynyt kokonainen ei ole enää kokonainen, ja niin kauvan kuin tämä suhde kestää, ei ole enään olemassa kokonaista, vaan kaksi erisuuruista osaa: mistä seuraa, ettei toisen tahto ole enää myöskään yleinen toiseen nähden.

Mutta milloin koko kansa tekee säädöksiä koko kansaan nähden, ottaa se huomioon vain itsensä; ja jos silloin muodostuu suhde, niin muodostuu se koko esineen välille yhdessä katsannossa ja koko esineen välille toisessa katsannossa, lainkaan jakamatta kokonaisuutta. Silloin on asia, josta säädös tehdään, yleinen, samoin kuin tahtokin, joka säädöksen tekee. Ja juuri tätä tahdon ilmaisua nimitän minä laiksi.

Kun sanon, että lakien esine on aina yleinen, niin tarkoitan sillä, että laki katselee alamaisia joukkokuntana ja tekoja semmoisinaan, eikä milloinkaan ihmistä yksilönä eikä tekoa yksityisenä. Niin voi laki kyllä säätää, että etuoikeuksia on oleva, mutta se ei saata antaa niitä nimenomaan kenellekään: laki voi luoda useampia kansalaisluokkia, jopa osoittaa ne ominaisuudetkin, jotka antavat oikeuden näihin luokkiin, mutta se ei saata nimetä niitä ja niitä henkilöitä niihin otettaviksi; se voi määrätä kuningashallituksen ja perinnöllisen vallansiirtymisen, mutta se ei voi valita kuningasta eikä nimittää kuningashuonetta; sanalla sanoen: mikään toiminta, joka

kohdistuu yksityiseen esineeseen, ei kuulu lakiasäättävälle vallalle.

Tämän ajatuksen perusteella huomaa heti, ettei pidä enää kysyä, kenelle lakien säätäminen kuuluu, koska ne ovat yleistahdon tekoja; eikä, onko ruhtinas lakien yläpuolella, koska hän on vallion jäsen; eikä myöskään, kuinka voimme olla vapaita ja kuitenkin lakien alaisia, koska nämä lait ovat vain meidän tahdonilmaisujemme kirjaanpanoja.

Samaten on käsitettävissä, että kun laki yhdistää tahdon yleisyyden ja esineen yleisyyden, niin ei se, mitä joku ihminen, ken hän liekin, omin päin määrää, ole suinkaan laki; eipä sekään, mitä ylin valtiovalta määrää yksityisestä esineestä, ole laki, vaan käsky, eikä myöskään ylimmän valtiovallan teko, vaan hallitusvallan.

Minä sanon siis tasavallaksi (république) jokaista lakien ohjaamaa valtiota, millainen sen hallitusmuoto sitten liekin: sillä vain siinä on yhteinen etu määrävänä ja vain siinä on yhteinen asia tärkeä asia. Jokainen oikeudenmukainen hallitus on tasavaltainen¹. Aalemana tulen selittämään, mitä hallitus on.

Lait eivät ole oikeastaan muuta kuin yhteiskunnallisen liittoutumisen ehtoja. Lakien alaisen kansan täytyy

¹ Tällä sanalla en tarkoita yksinomaan ylimysvaltaa tai kansanvaltaa, vaan yleensä jokaista hallitusta, jota ohjaa yleistaho, mikä on laki. Ollakseen oikeudenmukainen ei hallitus saa sekaantua ylimpään valtiovaltaan, vaan täytyy sen olla ylimmän vallan palvelija: silloin on yksinvaltakkin tasavalta. Tämä asia selviää seuraavassa kirjassa.

olla niiden tekijä; vain niille, jotka liittoutuvat, kuuluu yhteiskunnan ehtojen määrääminen: mutta millä tavalla on heidän ne määrättävä? Tapahtuuko se yhteisestä suostumuksesta, äkillisestä innoituksesta? Onko valtioruumiilla joku elin, joka ilmoittaa sen tahdon? Kuka antaa sille välttämättömän kaukonäköisyyden, jotta se kykenisi laatimaan ja julkaisemaan päätöksensä ennakolta, tai millä tavalla saattaisi se julistaa ne tarvittavalla hetkellä? Kuinka kykenisi sokea joukko, joka ei useinkaan tiedä, mitä se tahtoo, koska se harvoin tietää, mikä sille on hyvä, suorittamaan omin päin niin suuren ja niin vaikean yrityksen kuin lakijärjestelmän laatimisen? Itsestään tahtoo kansa kyllä aina hyvää, mutta itsestään ei se aina sitä huomaa. Yleistahto on aina oikea; mutta arvostelukyky, joka sitä ohjaa, ei ole aina valistunut. Sille täytyy näyttää esineet sellaisina kuin ne ovat, joskus myös sellaisina kuin miltä niiden pitäisi siitä näyttää; sille täytyy osoittaa paras tie, jota se etsii, varjella sitä yksityistahtojen houkutuksilta, asettaa sen silmien edessä paikat ja ajat toistensa yhteyteen, tasoittaa nykyisten kouraantuntuvien etujen viehätysvoima kaukaisten ja kätkeytyjen kärsimysten vaaralla. Yksityiset näkevät hyvän, jonka he hylkäävät: yhteisö tahtoo hyvää, jota se ei näe. Kaikki tarvitsevat samalla tavalla oppaita. Edellisiä täytyy velvoittaa sovittamaan tahtonsa järkensä mukaiseksi; jälkimäistä täytyy opettaa pääsemään selville siitä, mitä se tahtoo. Silloin syntyy valtiollisessa yhdyskunnassa yhteisistä valistuneista

katsantokannoista ymmärryksen ja tahdon sopusointu, ja siitä taas saa alkunsa osien täsmällinen yhteistoiminta ja vihdoin kokonaisuuden mahdollisimman suuri voima. Kas siinä syyt, miksi lainlaatija on välttämätön.

Seitsemäs luku.

Lainlaatijasta.

Kansoille parhaiten soveltuvien yhteiskuntasääntöjen keksimiseen tarvittaisiin korkeampaa älyä, joka näkisi kaikki ihmisten intohimot, omistamatta niistä itse ainoatakaan; jolla ei olisi mitään yhteyttä luontomme kanssa, mutta joka tuntisi sen siitä huolimatta perin pohjin; jonka onni olisi riippumaton meistä, mutta joka sentään tahotoisi pitää huolta meidän onnestamme; joka vihdoin, tyytyen aikojen vierissä saavuttamaansa kaukaiseen kunniaan, voisi tehdä työtä yhdellä vuosisadalla ja nauttia työnsä hedelmistä toisella¹. Pitäisi olla jumalia antamassa lakeja ihmisille.

Saman johtopäätöksen, jonka Caligula teki itse asiasta, teki Platon oikeudesta, määritelläkseen valtio- eli hallitusmiehen, jonka olemusta hän selvittelee kirjassaan *Hallituksesta*². Mutta jos on totta, että suuri ruhtinas

¹ Kansa tulee kuuluisaksi vasta sitten kun sen lainsäädäntö alkaa rappeutua. On tietymätöntä, kuinka monta vuosisataa Lykurgoksen lakijärjestelmä oli vaikuttanut spartalaisten onneksi, ennenkuin heistä tuli puhe muussa Kreikassa.

² Tämä vuorokeskustelu on yleisimmin tunnettu nimellä *Politikos* (*Hallitusmies*). *Suom. huom.*

on harvinainen ilmiö, niin mitä on silloin sanottava suuresta lainlaatijasta? Edellisen tarvitsee vain seurata ohjetta, joka on jälkimäisen esitettävä. Jälkimäinen on koneeseppä, joka keksii koneen, edellinen on vain työ-mies, joka panee sen kasaan ja käyttää sitä. »Yhteis-kuntien syntyessä», sanoo Montesquieu, »laativat val-tioiden päämiehet lakijärjestelmän, ja tämä lakijärjes-telmä kehittää sitten valtioiden päämiehet».

Ken rohkenee ryhtyä laatimaan lakeja jollekin kan-salle, hänen täytyy tuntea voivansa muuttaa niin sa-noaksemme ihmisluonto; tehdä jokaisesta yksilöstä, joka on itsessään täydellinen ja erillinen kokonaisuus, osa suurempaan kokonaisuuteen, jolta tänä yksilö saa taval-laan elämänsä ja olemuksensa; muuttaa ihmisen sisäistä rakennetta sitä vahvistaakseen; panna siveellinen osa-elämä sen ruumiillisen ja riippumattoman elämän sijaan, jonka me olemme kaikki luonnolta saaneet. Hänen täy-tyy sanalla sanoen ottaa ihmiseltä hänen omat voimansa antaakseen hänelle toisia voimia, jotka ovat hänelle vie-rait ja joita hän ei voi käyttää ilman muiden apua. Jota kuolleempia ja muserretumpia nämä luonnolliset voimat ovat, sitä väkevämpiä ja kestävämpiä ovat hankitut voi-mat ja sitä lujempi ja täydellisempi on myös lakijärjes-telmä: niin että jos kukin kansalainen on jotakin, voi jotakin vain kaikkien muiden kautta ja jos kokonaisuuden saama voima on yhtä suuri tai suurempi kuin kaik-kien yksilöiden luonnollisten voimien summa, käy sano-

minen lainsäädännän olevan niin korkealla täydellisyyden kannalla kuin se yleensä voi olla.

Lainlaatija on kaikissa suhteissa aivan erikoinen mies valtiossa. Jos hänen tulee olla sitä neroltaan, niin ei hän ole sitä vähemmän toimeltaan. Tämä ei ole hallitusmiehen tointa eikä myöskään ylimmän valtiiovallan tointa. Tämä toimi, joka luo valtion, ei kuulu sen hallitusmuotoon; se on erikoista ja korkeampaa toimintaa, jolla ei ole mitään yhteistä tavallisen inhimillisen valankäytön kanssa: sillä ellei se, joka kääsee ihmisiä, saa kääsee lakeja, niin ei myös se, joka kääsee lakeja, saa kääsee ihmisiä; muutoinhan jatkaisivat hänen lakinsa hänen intohimojensa palvelijoina useinkin vain hänen vääriä tekojaan, eikä hän kykenisi milloinkaan estämään yksityisiä tarkoituksia horjuttamasta hänen työnsä pyhyttä.

Kun Lykurgos sääsi lakeja isänmaalleen, alkoi hän luopumalla kuninkuudesta. Useimpien kreikkalaisten kaupunkien tapana oli uskoa lakiensa laatiminen muukalaisille. Italian uudemmat tasavallat seurasivat monesti tätä tapaa; Genève'in tasavalta teki samoin ja teki sen onnekseen ¹. Rooma näki kauneimmalla kaudellaan

¹ Jotka pitävät Calvinia vain jumaluusoppineena, tuntevat huonosti hänen neronsa laajuuden. Meidän viisaiden säädöstemme laatiminen, johon hän otti tehokkaasti osaa, tuottaa hänelle yhtä paljon kunniaa kuin hänen *Institutionsa*. Millaisia mullistuksia aika toimittaneekaan meidän jumalanpalveluksessamme, niin kauvan kuin isänmaan ja vapauden rakkaus ei ole sammunut keskuudestamme, ei ole milloinkaan lakattava siunaamasta tämän suuren miehen muistoa.

helmastaan syntyvän uudelleen kaikki hirmuvallan rikokset ja huomasi olevansa lähellä perikatoa, koska se oli antanut samoihin käsiin lakiasäättävän ja ylimmän vallan.

Kuitenkaan eivät edes kymmenmiehet milloinkaan anastaneet oikeutta saattaa voimaan lakeja vain heidän omalla vallallaan. »Ei mikään siitä, mitä me teille ehdotamme», sanoivat he kansalle, »saata muuttua laiksi ilman teidän suostumustanne. Roomalaiset, säätäkää itse lait, joiden on määrä luoda teidän onnenne.»

Lakien laatijalla ei siis ole tai ei saisi olla minkäänlaista lakiasäättävää oikeutta, eikä kansakaan voi, vaikka se tahtoisikin, kieltäytyä tästä luovuttamattomasta oikeudesta, koska perussopimuksen mukaan vain yleistehto velvoittaa yksityisiä ja koska ei käy milloinkaan varmasti sanominen, että yksityistahto olisi sopusoinnussa yleistahdon kanssa, ennen kuin asia on alistettu kansan vapaan äänestyksen ratkaistavaksi. Tästä olen jo puhunut, mutta ei ole hyödytöntä sitä toistaa.

Niinpä nyt esiintyy lainlaatumistyössä samalla kertaa kaksi asiaa, jotka näyttävät sovittamattomilta: yritys, joka menee yli ihmisvoimien, ja sen toimeenpanemiseksi valta, jota ei ole.

Esiintyyppä vielä toinenkin vaikeus, joka ansaitsee huomiota. Viisaita, jotka tahtovat puhua rahvaalle omaa kieltänsä eikä sen kieltä, ei tämä rahvas saata mitenkään ymmärtää. Mutta nyt on olemassa tuhansia käsitteitä, joita on mahdoton kääntää kansan kielelle. Liian yleiset näkökannat ja liian kaukaiset päämäärät ovat mo-

lemmat sille yhtä mahdottomia; kun kukin yksilö pitää vain sellaisesta hallitusjärjestelmästä, joka sopii hänen yksityisetuunsa, on hänen vaikea havaita etuja, joita hän tulee saamaan niistä lakkaamattomista kieltäytymyksistä, mitä hyvät lait vaativat. Jotta joku syntyvä kansa kykenisi omaksumaan valtionhoidon terveet menettelyohjeet ja seuraamaan valtioviisauden perussääntöjä, täytyisi seurauksen kyetä muuttumaan syyksi, täytyisi yhteiskuntahengen, joka on oleva lakijärjestelmän tulos, johtaa juuri samaisen lakijärjestelmän laatimista, täytyisi ihmisten olla ennen lakeja sitä, miksi heidän on tultava niiden kautta. Kun nyt ei lainlaatija voi käyttää voimaa eikä todistelutaitoa, täytyy hänen välttämättä turvautua toisenlaatuisen valtaan, joka voi temmata mukaansa ilman väkijakkoa ja joka saa uskomaan ilman todisteluita.

Siinä syy, joka on kaikkina aikoina pakottanut kansakuntien isä turvautumaan taivaan välitykseen ja antamaan jumalille kunnian heidän omasta viisaudestaan, jotta kansat, alistuessaan noudattamaan valtion lakeja samalla tavalla kuin luonnonkin lakeja ja tunnustaessaan saman voiman vaikuttavan sekä ihmisen että valtion kehkeämisessä, tottelisivat vapaasti ja kantaisivat kuuliaisesti yhteisen onnellisuuden iestä.

Tämän korkeamman, tavallisten ihmisten käsityskyvyn yläpuolelle kohoavan järjen päätökset panee lainlaatija kuolemattomien suuhun, temmatakseen jumalallisen arvovalan voimalla mukaan nekin, joihin ei inhi-

millinen viisaus pystyisi¹. Mutta jumalien puhuttaminen ei ole joka miehen asia, yhtä vähän kuin uskotaan jokaista, joka vain julistaa olevansa heidän tulkkinsa. Lainlaatijan suuri sielu on todellinen ihme, jonka on osoitettava hänen tehtävänsä oikeaksi. Jokainen saattaa kyllä kaivertaa käskyjä kivitauluihin tai ostaa oraakkelin tai teeskennellä olevansa salaisessa kanssakäymisessä jonkun jumalolennon kanssa tai harjoittaa linnun puhumaan korvaansa tai keksiä muita kömpelöitä keinoja kansan uskottamiseksi: ken ei muuta osaa, voi ehkä kerätä sattumalta ympärilleen parven löyhäpäitä, mutta hän ei perusta koskaan valtakuntaa ja hänen mielton työnsä on pian hukkuva hänen kanssaan. Tyhjä silmänlumeet muodostavat hauraan siteen: vain viisaus tekee sen kestäväksi. Juutalainen laki, joka on yhä voimassa, Ismaelin lapsen laki, joka on jo kymmenen vuosisataa hallinnut puolta maailmaa, puhuvat vielä tänä päivänä niistä suurista miehistä, jotka ne ovat sepittäneet; ja sillä välin kun ylpeä filosofia tai sokea puoluehenki näkee heissä vain onnekkaita petkuttajia, ihailee todellinen valtiomies sitä heidän säädöksissään ilmenevää suurta ja väkevää neroa, joka luo pysyviä laitoksia.

¹ »Tosiaankaan», sanoo Machiavelli, »ei ole minkään kansan keskuudessa esiintynyt erikoista lainsäätäjää, joka ei olisi turvautunut Jumalaan, koska hän ei olisi muutoin saanut lakejaan hyväksytyiksi; onkin olemassa useita hyödyllisiä totuuksia, joista viisaalla miehellä saattaa olla tietoa, ilman että niissä näkyisi niin ilmeistä järkeä, että ne kykenisivät muitakin vakuuttamaan.» (*Tutkielmia Titus Liviuksesta*, I kirja, 11. luku.) [Tässäkin esittää Rousseau Machiavellin tekstin alkukielellä. *Suom. huom.*]

Tästä kaikesta ei kuitenkaan sovi Warburtonin ¹ tavoin päättää, että valtiotaidolla ja uskonnolla olisi keskuudessamme yhteinen tarkoitusperä, vaan että toinen on kansakuntien syntyessä toisen avustajana.

Kahdeksas luku.

Kansasta.

Niinkuin rakentaja ennen suuren rakennuksen aloittamista tarkastelee ja koettelee maaperää, nähdäkseen, kestääkö se tämän rakennuksen painon, ei myöskään viisas lainlaattija alota sepittämällä itsessään kylläkin hyviä lakeja, vaan ottaa hän sitä ennen selkoa, onko se kansa, jolle ne ovat aijotut, omiansa niitä sietämään. Tästä syystä kieltäytyi Platon antamasta lakeja arkadialaisille ja kyrenaikalaisille, tietäen, että nämä kaksi kansaa olivat rikkaita, eivätkä voineet kärsiä tasa-arvoisuutta: tästä syystä nähtiin Kreetan saarella hyviä lakeja ja huonoja ihmisiä, koska Minos oli yrittänyt totuttaa lakien kuriin kansaa, joka oli täynnä paheita.

Tuhansia kansoja, jotka eivät olisi milloinkaan voineet kärsiä hyviä lakeja, on loistanut maan päällä; ja niilläkin, jotka olisivat voineet sen tehdä, on koko olemassaolonsa kestäessä ollut vain hyvin lyhyt sellainen aika. Useimmat kansat, niinkuin useimmat ihmisetkin, ovat kuuliaisiksi vain nuoruudessaan; ne muuttuvat van-

¹ Kuuluu englantilainen jumaluusoppinut (kuollut v. 1779).

Suom. huom.

hetessaan parantumattomiksi. Kun tavat ovat kerran syntyneet ja ennakkoluulot juurtuneet, on vaarallinen ja turha yritys ryhtyä niitä korjaamaan: kansa ei edes siedä vammoihinsa koskettavan niiden poistamisen tarkoituksessa, muistuttaen siinä noita typeriä ja raukka-
mais^{ia} sairaita, jotka vapisevat lääkärin nähdessään.

Niinkuin eräät taudit hämmentävät ihmisten pään ja riistävät heiltä menneisyyden muiston, sattuu myös valtioiden elämässä joskus kiihkön aikoja, jolloin vallankumoukset tekevät kansoihin saman vaikutuksen kuin eräät taudinpuuskat yksilöihin, jolloin menneisyyden inho vastaa unohdusta ja jolloin kansalaissotien polttama valtio syntyy niin sanoaksemme uudelleen tuhaan ja saa jälleen nuoruutensa voiman päästyään kuoleman kynsistä. Niin kävi Spartan Lykurgoksen aikaan; niin kävi Rooman Tarquiniusten jälkeen; ja niin on käynyt meidän joukossamme Hollannin ja Sveitsin sitten kun niistä oli tyrannit karkoitettu.

Mutta tällaiset tapahtumat ovat harvinaisia; ne ovat poikkeuksia, joiden syy on aina tällaisen poikkeuksellisen valtion erikoisessa hallitusmuodossa. Ne eivät hevillä esiinny kahta kertaa saman kansan elämässä: sillä se voi vapauttaa itsensä niin kauvan kuin se on vielä sivistymätön; mutta se ei kykene siihen enää sitten kun kansan tarmo on kulunut. Silloin voivat levottomuudet hävittää sen, vallankumouksien voimatta palauttaa sitä entiseen voimaansa; ja heti kun sen kahleet on katkottu, hajoaa se palasiksi, eikä sitä ole enään olemassa: se tar-

vitsee siitä lähtien herraa eikä vapauttajaa. Vapaat kansat, muistakaa tämä perussääntö: vapaus voidaan hankkia, mutta sitä ei saada milloinkaan takaisin.

Nuoruus ei ole lapsuutta. Kansakunnilla niinkuin ihmisilläkin on nuoruuden aikansa, tai, jos niin tahdotaan, kypsyiden aikansa, jota on odotettava ennen kuin niitä käydään taivuttamaan lakien kuuliaisuuteen; mutta kansan kypsyyttä ei ole aina helppo todeta, ja jos sen edelle ehätetään, ei työ onnistu. Yksi kansa on lainalaiseen järjestykseen kelvollinen jo syntyessään, toinen ei pääse siihen tilaan kymmenenkään vuosisadan kuluttua. Venäläisistä ei tule milloinkaan todellisesti sivistynyttä kansaa, koska heistä on tahdottu tehdä sitä liian aikaisin. Pietarilla oli kyllä jäljittelyneroa, mutta hänellä ei ollut oikeata neroa, sitä, joka luo ja tekee kaiken tyhjästä. Muutamat hänen toimenpiteensä olivat hyviä, mutta useimmat eivät olleet paikallaan. Hän näki kyllä, että hänen kansansa oli raakalaisasteella, mutta hän ei nähnyt, ettei se ollut kypsynyt järjestystä ja lakia kunnioittavaan sivistykseen; hän tahtoi sitä sivistyttää silloin kun sitä piti vain karkaista. Hän tahtoi heti luoda saksalaisia ja englantilaisia, kun piti alkaa luomalla venäläisiä; hän esti alamaisiaan koskaan tulemasta siksi, mitä he voisivat olla, uskotellessaan heille, että he muka olivat sitä, mitä he eivät vielääkään ole. Juuri samalla tavalla kehittää ranskalainen kotiopettaja oppilaansa loistamaan yhden hetken lapsuudessaan ja sitten olemaan koko ikänsä kaikkea kykyä vailla. Venäjän keisarikunta

aikoo joskus laskea koko Europan valtansa alle, mutta joutuukin itse ikeeseen: tatareista, sen alamaisista tai sen naapureista, tulee sen herrat, samoin kuin meidänkin. Tämä mullistus näyttää minusta väistämättömältä: kaikki Europan kuninkaas työskentelevät yksissä miehin sen jouduttamiseksi.

Y h d e k s ä s l u k u .

Jatkoa.

Niinkuin luonto on määrännyt rajat säännöllisesti muodostuneen ihmisen kasvulle, niin että se näiden rajojen ulkopuolella luo vain jättiläisiä tai kääpiöitä, samoin on valtion parhaaseen rakenteeseen nähden sen laajuudella rajansa, jottei se olisi liian suuri voidakseen tulla hyvin hallituksi, eikä liian pieni voidakseen pysyä pystyssä omin voimin. Jokaisessa valtioruumiissa on olemassa määrätty summa voimaa, jonka yli se ei saisi mennä, mutta josta se usein loittonee suurentuessaan. Jota enemmän yhteiskunnallinen side venyy, sitä heikomaksi se käy; ja yleensä on pieni valtio suhteellisesti suurta valtiota voimakkaampi.

Tuhannet syyt todistavat tämän perussäännön oikeaksi. Ensinnäkin tulee hallitustointen hoitaminen hankalammaksi pitkien matkojen takaa, aivan niinkuin paino tulee raskaammaksi pitkän kiinnikkeen päässä. Hallinto käy myöskin työläämmäksi sitä mukaa kuin asteita tulee lisää: sillä kullakin kaupungilla on ensinnäkin oma hal-

lintonsa, jonka kansa maksaa; kullakin piirikunnalla on oma hallintonsa, jonka niinikään kansa maksaa; vihdoin kullakin maakunnalla; senjälkeen tulevat suuret hallitusalueet, käskynhaltijain maat, varakuninkaiden maat, ja kaikkien näiden hallinnosta on aina maksettava yhä enemmän mitä korkeammalle nouseaan, ja kaikki tämä tapahtuu aina onnettoman kansan kustannuksella; lopuksi tulee ylin hallitus, joka murskaa kaikki. Moiset liialliset rasitukset uuvuttavat alamaisia lakkaamatta: kaikki nämä eriarvoiset virkakunnat eivät hallitse heitä suinkaan paremmin, vaan huonommin kuin jos heidän yläpuolellaan olisi vain yksi ainoa virkakunta. Sillä välin jää enää tuskin mitään apuneuvoja odottamattomien tapaus-ten varalle; ja silloin kun on pakko niihin turvautua, elää valtio aina perikatonsa aattoa.

Eikä siinä kaikki: hallitus ei ole ainoastaan heikompi ja hitaampi vaatimaan lakien noudattamista, estämään rettelöitä, korjaamaan väärinkäytöksiä, torjumaan kapitalistisia yrityksiä, joita saattaa syntyä etäisillä seuduilla, vaan on myöskin kansa vähemmän kiintynyt päämiehiinsä, joita se ei koskaan näe, isänmaahansa, joka tuntuu siitä koko maailmalta ja kansalaistovereihinsa, joista useimmat ovat hänelle vieraita. Samat lait eivät saata soveltua niin monille maakunnille, joiden tavat ovat erilaiset, jotka elävät aivan vastakkaisissa ilmanaloissa ja jotka eivät voi kärsiä samanlaista hallitusmuotoa. Mutta erilaiset lait siirtävät taas vain levottomuutta ja sekasorto- ta kansoissa, jotka saman esivallan alaisina eläessään

ja ollessaan lakkaamattomassa yhteydessä keskenään siirtyvät toistensa luo tai solmivat keskenään avioliit-toja, tietämättä milloinkaan uusiin oloihin joutuneina, onko heidän perintöosansa tosiaankin heidän. Kyvyt hautautuvat, hyveet jäävät piiloon ja paheet rankaise-matta tällaisessa toisilleen tuntemattomien ihmisten lau-massa, jonka ylimmän hallinnon istuin kerää samaan paikkaan. Lukemattomien tehtävien uuvuttamat päämie-het eivät näe mitään omin silmin; alemmat virkailijat hallitsevat valtiota. Vihdoin anastavat ne toimenpiteet, joihin on ryhdyttävä hallitusvallan tukemiseksi, koska niin monet etäisissä paikoissa asuvat virkamiehet tah-tovat päästä sen käskyistä tai suorastaan antaa sille käskyjä, kaiken valtion huolenpidon, niin ettei siitä jää enää mitään kansan onnen varalle; tuskin jaksetaan enää puolustaa sitä hätätilassa: ja näin luhistuu raken-teensa puolesta liian suuri yhtymä kasaan ja häviää oman painonsa musertamana.

Toiselta puolen täytyy valtion lujutensa nimessä hankkia itselleen varma perustus voidakseen kestää ne töytäkset, joita se ei suinkaan pääse kokemasta, ja ne ponnistukset, joihin sen on pakko säilyäkseen antautua: sillä kaikilla kansoilla on jonkunlainen keskipakoisvoima, joka saa ne lakkaamatta toimimaan toisiaan vastaan ja laajentamaan alueitaan naapurien kustannuksella, niin-kuin Descartes'in pyörteet. Niinpä ovatkin heikot vaa-rassa joutua pian suurempien saaliiksi, eikä juuri kukaan saata säilyä muutoin kuin asettumalla kaikkien kanssa

jonkunlaiseen tasapainoon, joka tekee puristuksen kaikilta tahoilta kutakuinkin samanlaiseksi.

Tästä siis selviää, että on syitä laajentaa aluettaan ja syitä supistaa sitä; eikä ole suinkaan valtiomiehen pienimpiä taitoja löytää niin edellisistä kuin jälkimäisistäkin valtion säilymiselle edullisin suhde. Yleensä voidaan sanoa, että kun ensiksi mainitut ovat vain ulkonaisia ja suhteellisia, ei niitä käy pitäminen niin tärkeinä kuin toisia, jotka ovat sisäisiä ja ehdottomia: terve ja luja rakenne on ensimmäinen tavoiteltava; ja parempi on luottaa voimaan, joka syntyy hyvästä hallituksesta, kuin apuneuvoihin, joita suuri alue tarjoaa.

Muutoin on nähty silläkin tavalla rakennettuja valtioita, että valloitusten välttämättömyys sisältyi suoraan niiden rakenteeseen ja että niiden täytyi pystyssä pysyäksensä laajentua lakkaamatta. On kylläkin mahdollista, että ne olivat erinomaisen tyytyväisiä tähän onnekkaaseen välttämättömyyteen, joka näytti niille kuitenkin niiden suuruuden äärimmäisellä rajalla niiden kukistumisen väistämättömän helken.

K y m m e n e s l u k u .

Jatkoa.

Valtiollista yhdyskuntaa voidaan mitata kahdella tavalla, nimittäin alueen laajuuden tai kansan lukumäärän mukaan; ja näiden kahden mitan välillä on olemassa oikea suhde, joka antaa valtiolle sen todellisen suuruu-

den. Ihmiset muodostavat valtion ja maa ruokkii ihmiset: mainittu suhde on siis sellainen, että maan täytyy riittää sen asujien toimeentuloon ja että asujia saa olla vain niin paljon kuin maa jaksaa elättää. Tämä suhde ilmaisee myös jonkun määrätyn kansanjoukon suurimman mahdollisen voiman: sillä jos maa-aluetta on liikaksi, on sen suojeleminen rasittavaa, viljeleminen riittämätöntä, tuotanto tarpeettoman suurta; se on puolustusotien lähin syy: ellei sitä ole kylliksi, on valtio tarpeellisen lisän hankkimisessa riippuvainen naapuriensa mielivallasta; se on taas hyökkäyssotien lähin syy. Jokainen kansa, joka asemansa takia voi valita vain kaupan tai sodan, on heikko itsessään; se on riippuvainen naapureistaan, se on riippuvainen tapahtumista, ja sen elämä on aina epävarma ja lyhyt. Se masentaa muita ja muuttaa tilaansa, tai se masennetaan, eikä ole enää mitään. Se kykenee säilymään vapaana vain pienyyden tai suuruuden nojalla.

Ei ole mahdollista laskelmien avulla määrätä riittävän maa-alan ja siihen soveltuvan ihmisjoukon keskinäistä kiinteätä suhdetta, osaksi niiden erilaisuuksien takia, joita esiintyy maan laadussa, sen hedelmällisyysasteessa, sen tuotteiden lajissa, ilmaston vaikutuksessa, osaksi niiden erilaisuuksien tähden, joita huomataan asukkaiden luonnonlaadussa, asukkaiden, joista yhdet kuluttavat hedelmällisessä maassa vähän, toiset taas karulla kamaralla paljon. Edelleen tulee ottaa huomioon naisten suurempi tai pienempi hedelmällisyys, ne seikat, jotka

voivat jossakin maassa olla enemmän tai vähemmän suotuisia väestön lisääntymiselle, se vaikutus, minkä lainlaatija puolestaan voi toivoa säädöksillään tekevänsä tähän lisääntymiseen; lainlaatijan ei nimittäin tule perustaa arvosteluansa siihen, mitä hän näkee, vaan siihen, mitä hän aavistaa, eikä pysähtyä niin paljon väkiluvun olevaan kantaan kuin siihen kantaan, johon sen luonnon mukaan täytyy kohota. Niinpä onkin tuhansia tilaisuuksia, joissa seudun erikoiset olosuhteet vaativat tai sallivat suuremman maa-alueen valtaamista kuin näyttää tarpeelliselta. Siten on pakko levittäytyä laajemmalle alalle vuorimaassa, missä luonnontuotteet, nim. metsät, laitumet vaativat vähemmän työtä, missä kokemus osoittaa naisten olevan hedelmällisempiä kuin tasan-goilla ja missä alituiset rinteet ja jyrkännteet tarjoavat vain vähän vaakasuoraa perustaa, ainoala, joka on otettava lukuun kasvullisuuden menestymisestä puhuttaessa. Sitävastoin käy eläminen tiheämmässä meren rannalla, jopa kallioidenkin keskellä ja melkein hedelmättömillä hietikoilla, koska kalastus saattaa siellä suureksi osaksi korvata maan tuotteita, koska ihmisten on pakko ahtautua taajempaan voidakseen torjua merirosvojen hyökkäykset ja koska muutoin on helpompi siirtokuntia perustamalla vapauttaa maa asukkaista, joita siihen on mahdollisesti kertynyt liiaksi.

Näihin jotakin kansaa koskevan lainlaadinnan ehtoihin on lisättävä vielä muuan, joka ei voi korvata toisia, mutta jota ilman ne ovat kaikki hyödyttömiä: sil-

loin täytyy vallita yltäkylläisyyden ja rauhan, koska aika, jolloin valtio järjestäytyy, on, samoin kuin hetki, jolloin taistelurintamaa muodostetaan, sellainen aika, jolloin yhdyskunta on vähiten vastustuskykyinen ja helppoin hävittää. Paremmiin kyettäisiin pitämään puoliaan täydellisen epäjärjestyksen vallitessa kuin kuohunnan hetkellä, jolloin jokainen pitää vain huolta omasta paikastaan eikä vaarasta. Jos tuollaisena taite kautena syntyy sota, nälänhätä, kapina, suistuu valtio ehdottomasti kumoon.

On kyllä totta, että monet hallitukset ovat kohonneet valtaan tällaisten myrskyjen hetkellä; mutta silloinpa hävittävätkin juuri nämä hallitukset valtion. Vallanastajat panevat toimeen tai valitsevat aina tällaisia sekasorron aikoja, saadakseen yleisen kauhun varjossa voimaan tuhoisia lakeja, joita ei kansa milloinkaan hyväksyisi tyynellä mielellä ollessaan. Säättämishetken valinta on kaikkein varmimpia tuntomerkkejä, joiden avulla käy eroittaminen lainlaatijan työ tyrannin työstä.

Millainen kansa on sitten sopiva lainlaadinnan esineeksi? Sellainen, jota yhdistää jo sisäisesti alkuperän, edun tai sopimuksen side, joka ei ole vielä kantanut lakien todellista iestä, jolla ei ole erikoisen juurtuneita tapoja eikä taikaluuloja, joka ei pelkää äkillisen päällekkäisyyden vaaraa ja joka naapuriensa riitoihin sekaantumatta kykenee yksinään vastustamaan jokaista niistä tai, käyttäen apunaan yhtä, torjumaan toisen; sellainen, jonka jokainen jäsen saattaa olla tuttu kaikille ja jonka

keskuudessa ei ole suinkaan pakko säilyttää ihmiselle suurempaa taakkaa kuin ihminen jaksaa kantaa; sellainen, joka voi tulla toimeen ilman toisia kansoja ja jota ilman kaikki muut kansat voivat tulla toimeen¹; sellainen, joka ei ole rikas eikä köyhä ja joka tulee omillaan aikaan; sekä vihdoin sellainen, joka yhdistää vanhan kansan vakaantuneisuuden uuden kansan kuuliaisuuteen. Lainlaadintatyön tekee tukalaksi vähemmän se, mitä on pystytettävä, kuin se, mitä on hävitettävä; ja menestyksen tekee taas niin harvinaiseksi se seikka, että on mahdoton liittää luonnon yksinkertaisuutta yhteiskunnan tarpeisiin. Kaikkia näitä ehtoja on tosiaankin vaikea yhdistää: niinpä nähdäänkin vain vähän valtioita, joissa on hyvät lait.

Europassa on vielä yksi lainlaadintaan kelvollinen maa: Korsikan saari. Se urheus ja sitkeys, millä tämä uljas kansa on osannut vallata takaisin vapautensa ja puolustaa sitä, ansaitsisi kylläkin, että joku viisas mies opettaisi sitä säilyttämään tämän vapauden. Minulla on eräänlainen aavistus siitä, että tämä pieni saari tulee jonakin päivänä hämmästyttämään Eurooppaa.

¹ Ellei kahdesta naapurikansasta toinen voisi tulla toimeen ilman toista, olisi moinen tilanne sangen hankala edelliselle ja sangen vaarallinen jälkimäiselle. Sellaisessa tapauksessa pyrkisi jokainen viisas kansa hyvin pian vapauttamaan toisen tästä riippuvaisuudesta. Keskelle Meksikon valtakuntaa saarrettu Thlascalan tasavalta piti parempana tulla toimeen ilman suolaa kuin ostaa sitä meksikolaisilta tai ottaa sitä edes vastaan ilmaiseksi. Viisaat thlascalalaiset näkivät tämän anteliaisuuden alle kätkeytyvän ansan. He pysyttelivät vapaina; ja tästä pienestä valtiosta, joka oli suljettu tämän suuren valtakunnan sisään, tuli vihdoin sen häviön ase.

Yhdestoista luku.

Erilaisista lainlaatimisjärjestelmistä.

Jos käydään tutkimaan, mikä on varsinaisesti kaikkien kansalaisten suurin hyvä, se hyvä, jonka tulee olla jokaisen lainlaatimisjärjestelmän tarkoitusperänä, havaitaan sen supistuvan näihin kahteen tärkeimpään päämäärään: *vapauteen* ja *tasa-arvoisuuteen*. Vapauteen, koska jokaisen yksityisen riippuvaisuus merkitsee yhtä suuren voimaerän hukkaantumista valtioyhteydeltä; tasa-arvoisuuteen, koska vapaus ei voi pysyä pystyssä ilman sitä.

Minä olen jo sanonut, mitä kansalaisvapaus on: mitä tasa-arvoisuuteen tulee, niin ei ole suinkaan ymmärrettävä tätä sanaa niin, että vallan ja rikkauden asteet olisivat ehdottomasti samat; vaan että valta pysyy kaiken väkivallan alapuolella ja että sitä harjoitetaan vain yhteiskunnallisen aseman ja lakien nojalla; ja ettei rikkauteen nähden ainoakaan kansalainen ole kylliksi äveriäs voidakseen ostaa toisen kansalaisen, eikä ainoakaan niin köyhä, että hänen on pakko myydä itsensä¹: mikä edellyttää suurten puolelta omaisuuden ja arvon koh-

¹ Tahdotteko siis tehdä valtion lujaksi? Lähentäkää äärimmäisiä asteita niin paljon kuin mahdollista; älkää suvaitko äveriäitä ihmisiä, älkääkä myös kerjäläisiä. Nämä kaksi luokkaa, jotka ovat luonnostaan eroittamattomia, ovat yhtä tuhoisia yhteishyvälle; toisesta tulevat tyrannien kannattajat, toisesta tyrannit: heidän välillään käydään aina kauppaa valtion vapaudesta; yksi sen ostaa ja toinen sen myy.

tuullisuutta, ja pienten puolelta ahneuden ja kärkynnän hillitsemistä.

Tämä tasa-arvoisuus, sanotaan, on ajatushoure, jolla ei voi olla vastinettaan todellisuudessa. Mutta jos väärinkäytökset ovat väistämättömiä, niin seuraako siitä, ettei niitä pitäisi ainakin rajoittaa? Asiahan on päinvastoin niin, että koska olojen voima pyrkii aina hävittämään tasa-arvoisuutta, lainsäädännän voiman täytyy aina pyrkiä pitämään sitä pystyssä.

Mutta näiden jokaisen hyvän lakijärjestelmän yleisten päämäärien täytyy aina muodostua hiukan toisellaisiksi kussakin maassa niiden olosuhteiden vaikutuksesta, jotka syntyvät sekä paikallisesta tilanteesta että asukkaiden luonteesta; ja juuri näiden olosuhteiden perustuksella on kullekin kansalle määrättävä erikoinen lakijärjestelmä, joka on paras, ehkei itsessään, mutta kuitenkin sille valtiolle, mille se on tarkoitettu. Jos esim. maa on karua ja hedelmätöntä tai alue liian ahdas asukkaille, kääntykää silloin teollisuuteen ja käsitöihin ja vaihtakaa niiden tuotteita puuttuviin elintarpeisiin. Jos sitävastoin hallussanne on rikkaita tasankoja ja hedelmällisiä kunnaita ja jos teiltä puuttuu asukkaita mainiolle maalle, omistakaa kaikki huolenpitonne maanviljelykselle, joka lisää väkeä, ja karkoittakaa teollisuus, joka vain saisi aikaan lopullisen väestön vähenemisen, kasatessaan muutamia valtion alueen kohtiin nekin har-

vat asukkaat, mitä sillä on¹. Jos taas omistatte avaroita ja mukavia rannikoita, niin peittäkää meri laivoilla, harjoittakaa kauppaa ja purjehdusta ja teillä tulee olemaan loistava ja lyhyt elinkausi. Jos meri huuhtelee rannoillanne vain melkein luoksepääsemättömiä kallioita, niin jääkää raakalaisiksi ja syökää kalaa, ja elämäenne on muodostuva rauhallisemmaksi, paremmaksi ehkä, ja varmastikin onnellisemmaksi. Sanalla sanoen: kaikille yhteisten perussääntöjen ohessa on kullakin kansalla itsessään joku syy, joka pakottaa soveltamaan niitä aivan erikoisella tavalla ja joka tekee sen lainsäädännön vain sille yksinään otolliseksi. Täten oli muinoin heprealaisilla ja myöhemmin arabialaisilla tärkeimpänä päämääränä uskonto; ateenalaisilla kirjallisuus; Kartagolla ja Tyroksella kauppa; Rhodos-saarella merenkulku; Spartalla sota ja Roomalla miehuus. *Lakien Hengen* tekijä² on useilla esimerkeillä osoittanut kuinka taitavasti lainlaatija ohjaa lakijärjestelmää kutakin tällaista päämäärää kohti.

Valtion rakenteen tekee tosiaankin lujaksi ja kestäväksi niin huolellinen kaikkien soveltuvaisuuteen vaikuttavien seikkojen huomioon ottaminen, että luonnolliset olosuhteet ja lait osuvat aina yksiin samoista sei-

¹ »Moni ulkomaankaupan haara», sanoo Argensonin markiisi, »tarjoaa tuskin muuta kuin näennäistä hyötyä valtakunnalle yleensä: se saattaa rikastuttaa muutamia yksityisiä, jopa muutamia kaupunkejakin; mutta kansakunta kokonaisuudessaan ei voita siinä mitään, eikä väestön ole siitä suinkaan sen parempi olla».

² Montesquieu. *Suom. huom.*

koista ja että nämä jälkimäiset vain niin sanoaksemme vahvistavat, seuraavat, oikovat edellisiä. Mutta jos lainlaatija erehtyykin päämäärästään ja rakentaa toiselle periaatteelle kuin sille, mikä syntyy asioiden luonnosta; jos yksi tähtää orjuuteen ja toinen vapauteen; yksi rikkauteen, toinen väkiluvun lisääntymiseen; yksi rauhaan, toinen valloituksiin: silloin huomataan lakien vähitellen heikontuvan ja valtiorakennuksen horjumistaan horjuvan, siksi kunnes lakkaamattoman sisäisen levottomuuden jäytämä valtio vihdoin joko häviää tai muuttuu ja kunnes voittamaton luonto on jälleen päässyt oikeuksiinsa.

Kahdestoista luku.

Lakien jako.

Kun on kysymyksessä kokonaisuuden järjestäminen eli mahdollisimman parhaan muodon keksiminen yhteisölle, on otettava huomioon useampia suhteita. Ensimmäkin koko yhteisön vaikutus itseensä, s. o., kokonaisuuden suhde kokonaisuuteen eli ylimmän vallan suhde valtioon; ja tämän suhteen muodostavat väliasteiden suhteet, niinkuin alempana saamme nähdä.

Lakeja, jotka järjestävät tämän suhteen, sanotaan valtiösäännöksi, ja on niiden nimenä myös perustuslait, eikä syyttä, jos nämä lait ovat viisaita: sillä ellei ole muuta kuin yksi ainoa hyvä tapa järjestää kutakin valtiota, niin tulee kansan, joka on sen löytänyt, pysyä siinä; mutta jos voimaan saatettu järjestys on huono,

niin miksi pidettäisiin perustuslakeina lakeja, jotka estävät sitä olemasta hyvä? Muutoin on kansalla joka tapauksessa aina vapaus muuttaa lakinsa, parhaimminkin: sillä jos se suvaitsee tehdä pahaa itselleen, niin kenellä on oikeus sitä siitä estää?

Toisen suhteen muodostaa jäsenten suhde toisiinsa tai koko yhteisöön: ja tämän suhteen tulee olla edellisessä kohdassa niin pienen ja jälkimäisessä niin suuren kuin mahdollista, niin että jokainen kansalainen on täydellisesti riippumaton kaikista muista ja äärimmäisen riippuvainen valtiosta, mikä tapahtuu aina samoin keinoin, sillä vain valtion voimakkuus takaa sen jäsenten vapauden. Tästä toisesta suhteesta syntyvät yksityisoi-keudelliset lait.

Tarkasteltavaksi voidaan ottaa kolmannenkinlaatui-nen ihmisen ja lain suhde, nimittäin tottelemattomuuden suhde rangaistukseen; ja tämä antaa aiheen rikoslakien säätämiseen, lakien, jotka pohjaltaan ovat vähemmän erikoinen lakien laji kuin kaikkien muiden vahvistus.

Näihin kolmeen lakien lajiin liittyy vielä neljäs, tärkein kaikista, jota ei piirretä marmorisiin eikä vaskeihin, vaan kansalaisten sydämeen; joka muodostaa valtion todellisen perustuksen; joka saa joka päivä uusia voimia; joka toisten lakien vanhetessa tai sammussa elähyttää tai korvaa niitä ja joka pysyttää kansaa sen lakijärjestelmän hengessä ja asettaa huomaamatta tottumuksen voiman käskyvallan sijaan: minä puhun tavoista, luontumuksista ja varsinkin yleisestä mielipiteestä, tästä tär-

keästä tekijästä, joka on meidän valtiomiehillemme aivan tuntematon, mutta josta riippuu kaikkien muiden menestys, tekijästä, josta suuri lainlaatija pitää huolta salaviihkaa, sillä välin kun hän näyttää rajoittuvan yksityisiin säännöksiin, jotka ovat vain holvin kaaria, kunnes tavat, jotka syntyvät hitaammin, muodostavat vihdoin tämän holvin järkkymättömän päatekiven.

Näistä eri lajeista kuuluu käsittelemääni asiaan yksinomaan valtiosääntö, joka määrää hallitusmuodon.

KOLMAS KIRJA.

Ennenkuin käymme puhumaan erilaisista hallitusmuodoista, koettakaamme määritellä tämän sanan täsmällinen merkitys, koska sitä ei ole vielä tyhjentävästi selitetty.

Ensimmäinen luku.

Hallituksesta yleensä.

Minä huomautan lukijalle, että tähän lukuun on pehdyttävä huolellisesti ja etten minä tunne taitoa sanoa sanottavaani selvästi sellaiselle, joka ei tahdo olla tarkkaavainen.

Jokaisella vapaalla teolla on kaksi syytä, jotka vaikuttavat yhteisesti sen tapahtumiseen: toinen niistä on henkinen, nimittäin tahto, joka määrää teon; toinen on ruumiillinen, nimittäin voima, joka sen suorittaa. Kun käyn jotakin päämäärää kohti, on ensinnäkin välttämätöntä, että tahdon mennä sinnepäin; toiseksi, että jalani kantavat minut sinne. Jos halvattu tahtoo juosta, ellei liikuntokykyinen tahdo juosta, jäävät molemmat paikalleen. Valtioruumiilla on samat toiminnan syyt: siinäkin eroitetaan voima ja tahto, ja nimitetään jälki-

mäistä *lakiasäättäväksi vallaksi*, edellistä *toimeenpanevaksi vallaksi*: mitään ei siinä tapahdu tai ei saa tapahtua ilman niiden molempien myötävaikutusta.

Me olemme nähneet, että lakiasäättävä valta kuuluu kansalle ja ettei se voi kenellekään muulle kuuluakaan. Mutta sitävastoin on helppo ylempänä esiteltyjen periaatteiden nojalla huomata, ettei toimeenpaneva valta saata kuulua yhteisölle, jolla on jo ylin valta ja lakiasäättävä valta, koska tämä toimeenpaneva valta ilmenee vain yksityisinä tekoina, jotka ovat lain ja siis myöskin ylimmän valtiovallan määräyspiirin ulkopuolella, ylimmän valtiovallan kaikki teot kun voivat olla vain lakeja.

Yhteisellä voimalla täytyy siis olla sopiva välikappale, joka kokoaa sen ja panee sen toimimaan yleislahdon ohjeiden mukaan; joka pitää yllä yhteyttä valtion ja ylimmän vallan välillä; joka saa tavallaan aikaan valtion henkilössä sen, mitä ihmisessä saa aikaan sielun ja ruumiin yhteistoiminta. Sellainen on valtiossa hallituksen oikeutus, vaikka se, väärin kyllä, usein sekoitetaankin ylimpään valtiovaltaan, jonka palvelija se vain on.

Mitä on siis hallitus? Välittävä virkakunta, joka on asetettu alamaisten ja ylimmän valtiovallan väliin avustamaan niiden keskinäistä yhteyttä ja jonka tehtävänä on lakien toimeenpaneminen ja vapauden, sekä kansalais- että valtiollisen vapauden, säilyttäminen.

Tämän virkakunnan jäseniä nimitetään hallitusmiehiksi tai *kuninkaiksi*, s. o. *käskynhaltijoiksi*; ja koko

virkakunnalla on nimenä *ruhtinas*¹. Niinpä ovat siis erinomaisen oikeassa ne, jotka väittävät, ettei tahdon ilmaisu, minkä nojalla joku kansa antautuu päämies-
tensä hallittavaksi, ole mikään tasavertainen sopimus: kysymyksessä ei ole ehdottomasti mikään muu kuin uskottu tehtävä, virka, jonka hoitajina nämä päämiehet, ollen pelkkiä ylimmän valtiovallan palvelijoita, harjoittavat sen nimessä valtaa, minkä se on heille uskonut ja minkä se voi rajoittaa, muuttaa tai kokonaan ottaa poisikin, milloin se vain haluaa, koska sellaisen oikeuden luovuttaminen on sopimaton yhdyskunnan luonteeseen ja yhtymisen tarkoituksen vastainen.

Minä sanon siis *hallinnoksi* tai ylimmäksi valtion hoidoksi toimeenpanevan vallan laillista harjoittamista, ja ruhtinaaksi tai hallitusmieheksi sitä virkakuntaa tai miestä, jolle tämä hoito on uskottu.

Hallituksessa yhtyvät ne välittävät voimat, joiden suhteet muodostavat kokonaisuuden suhteen kokonaisuuteen eli ylimmän valtiovallan suhteen valtioon. Tätä viimeksi mainittua suhdetta voi kuvitella jatkuvan verrannon äärimmäisten jäsenten suhteeksi, missä verrannossa hallitus on keskivertona. Hallitus saa ylimmältä valtiovallalta ne käskyt, jotka se vuorostaan antaa kansalle; ja jotta valtio olisi hyvässä tasapainossa, täytyy, kun kaikki punnitaan vastakkain, hallituksen tuleman eli vallan sellaisenaan olla yhtä suuren kuin kansalais-

¹ Niin annetaan Venetsiassa neuvostolle nimi *Hänen Jaloutensa Ruhtinas* silloinkin, kun dogi ei ole saapuvilla.

ten tuleman eli vallan, nämä kansalaiset kun ovat ylimmän valtiovallan osakkaita yhdeltä puolen ja alamaisia toiselta puolen.

Lisäksi ei käy muuttaminen ainoatakaan näistä kolmesta verrannon jäsenestä rikkomatta samalla koko ver-rantoa. Jos ylin valtiovalta tahtoo hallita tai jos hallitustumies tahtoo säätää lakeja tai jos alamaiset kieltäytyvät tottelemasta, syntyy epäjärjestys järjestyksen sijaan, voima ja tahto eivät enää toimi sopusointuisesti ja näin hajaantunut valtio suistuu hirmuvaltaan tai täydelliseen vallattomuuteen. Koska vihdoin on olemassa vain yksi ainoa keskiverto kussakin suhteessa, on myöskin vain yksi ainoa hyvä hallitus mahdollinen valtiossa: mutta kun tuhannet tapahtumat voivat muuttaa kansan suhteita, niin eivät ainoastaan erilaiset hallitukset saata olla hyviä eri kansoille, vaan myöskin samalle kansalle eri aikoina.

Yrittääkseni antaa jonkunlaisen käsityksen niistä erilaisista suhteista, jotka voivat vallita näiden kahden äärimmäisen jäsenen välillä, otan esimerkiksi kansan lukumäärän, koska se on helpoimmin ilmaistavia suhteita.

Olettakaamme, että valtion muodostaa kymmentuhatta kansalaista. Ylintä valtiovaltaa voidaan tarkastella vain yhteytenä ja kokonaisuutena; mutta kukin yksityinen otetaan huomioon yksilönä, koska hän on alamainen; niinpä suhtautuu nyt ylin valtiovalta alamaiseen niinkuin kymmentuhatta yhteen: se merkitsee, että

kullakin valtion jäsenellä on kohdaltaan vain kymmenestuhannes osa ylimmästä vallasta, vaikkakin hän on sen vallassa kokonaan. Jos taas kansan muodostaa satatuhatta ihmistä, ei alamaisten asema siitä muutu, vaan kantaa kukin samalla tavalla lakien koko herruutta, sillä välin kun hänen äänellään, joka on supistunut sadaneksituhannenneksi osaksi, on kymmenen kertaa vähemmän vaikutusta niiden säätämiseen. Näin siis alamainen pysyy aina yksikkönä, mutta ylimmän vallan suhde kasvaa sitä mukaa kuin kansalaisten lukumäärä kasvaa: mistä seuraa, että mitä enemmän valtio suurenee, sitä enemmän vapaus pienenee.

Kun minä sanon, että tämä suhde kasvaa, niin minä tarkoitan, että se etenee tasa-arvoisuudesta: mitä suurempi tämä suhde on geometrisessä merkityksessä, sitä pienempi se on tavallisessa merkityksessä; edellisessä merkityksessä tarkastellaan tätä suhdetta paljouden kannalta ja sitä mitataan eksponentilla; ja jälkimmäisessä merkityksessä tarkastellaan sitä samuuden kannalta ja arvostellaan yhtäläisyyden mukaan.

Mitä vähemmän nyt yksityistahdot pitävät yhtä yleistahdon kanssa, s. o. tavat lakien kanssa, sitä enemmän täytyy hillitsevän voiman kasvaa. Ollakseen hyvä tulee siis hallituksen olla suhteellisesti sitä voimakkaampi, mitä lukuisampi kansa on.

Kun toiselta puolen valtion suureneminen tarjoaa valtiovallan haltijoille enemmän kiusauksia ja keinoja tämän vallan väärinkäyttämiseen, niin mitä enemmän

hallituksella täytyy olla voimaa pitää kansaa aisoissa, sitä enemmän täytyy taas ylimmällä valtiovallalla olla vuorostaan voimaa pitää aisoissa hallitusta. Minä en puhu tässä ehdottomasta voimasta, vaan valtion eri osien suhteellisesta voimasta.

Tästä kaksinaisesta suhteesta johtuu, ettei ylimmän valtiovallan, ruhtinaan ja kansan välillä vallitseva jatkuva verranto ole suinkaan mikään mielivaltainen aate, vaan välttämätön seuraus valtiollisen yhdyskunnan luonnosta. Edelleen johtuu siitä, että kun toinen äärimmäinen jäsen, nimittäin kansa alamaisena, on yksiköllä ilmaistu muuttumaton suhde, niin milloin tahansa kaksinkertainen suhde suurenee tai pienenee, suurenee tai pienenee myös yksinkertainen suhde samassa määrässä: keskimäinen jäsen muuttuu siis; mistä selviää, ettei ole olemassa mitään ainokaista eikä ehdotonta hallitusmuotoa, vaan että voi olla yhtä monta luonteeltaan erilaista hallitusta kuin on suuruudeltaan erilaista valtiota.

Jos tehtäisiin tästä järjestelmästä pilkkaa ja sanottaisiin, että tämän keskiverron löytämiseksi ja hallituskunnan muodostamiseksi tarvitsee minun oppini mukaan vain ottaa neliöjuuri kansan lukumäärästä, niin vastaisin minä, että olen tässä ottanut tämän lukumäärän vain esimerkiksi; ettei niitä suhteita, joista puhun, mitata yksinomaan ihmisten lukumäärällä, vaan yleensä toiminnan määrällä, joka syntyy monen monista syistä; että minä muutoin, vaikka minä lausuakseni ajatukseni

lyhyemmin lainaankin hetkiseksi sanontatapoja geometrialta, tiedän kyllä vallan hyvin, ettei geometristä tarkkuutta suinkaan voida saavuttaa siveellisten suureiden alalla.

Hallitus on pienessä mittakaavassa samaa, mitä valtiotuumis, johon se sisältyy, on suuressa mittakaavassa: se on siveellinen henkilö, jolla on määrättyjä kykyjä, joka on toiminnassa ylimmän valtiovallan tavoin, lepotilassa valtion tavoin ja joka voidaan jakaa toisiin samantilaisiin suhteisiin; mistä siis syntyy uusi verranto ja tähän uuteen verrantoon taas uusi verranto tuomioistuinten arvojärjestyksen mukaan, kunnes tullaan jakaantumattomaan keskijäseneen, s. o. yhteen ainoaan päällikköön tai korkeimpaan hallitusmieheen, jonka asemaa tämän sarjan keskustassa voi kuvitella yksikön asemaksi murtolukujen sarjan ja kokonaisten lukujen sarjan välissä.

Takertumatta enempää tähän yhä uusien jäsenten moninaisuuteen, tyytykäämme vain pitämään hallitusta uutena yhdyskuntana valtiossa, joka on erossa kansasta ja ylimmästä vallasta ja jonka paikka on niiden molempien välissä.

Näiden kahden yhdyskunnan välillä on sellainen oleellinen eroitus, että valtio on olemassa itsestään ja että hallitus on olemassa vain ylimmän valtiovallan tahdosta: niinpä ei siis ruhtinaan hallitseva tahto ole tai ei saa olla mitään muuta kuin yleistähto eli laki; eikä myöskään hänen voimansa ole muuta kuin häneen

keskittynyt yhteinen voima: sillä hetkellä, jolloin hän tahtoo tehdä omalla vallallaan jonkun ehdottoman ja riippumattoman teon, alkavat kokonaisuuden liitokset höltyä. Jos vihdoin tapahtuisi sellaista, että ruhtinaalla olisi tehokkaampi yksityistahto kuin ylimmällä valtiollisella ja että hän käyttäisi tämän yksityistahdon palvelukseen sitä yhteistä voimaa, mikä on hänen käsissään, niin että olisi olemassa niin sanoaksemme kaksi ylintä valtaa, toinen oikeudellisesti, toinen tosiasiallisesti, raukeaisi yhteiskunnallinen liitto heti paikalla ja valtiuruumis hajaantuisi.

Jotta hallituskunnalla olisi oma olemassaolonsa, oma todellinen elämänsä, joka eroittaisi sen valtiollisesta yhdyskunnasta; jotta kaikki sen jäsenet voisivat toimia sopusointuisesti ja vastata tarkoitusta, jota varten se on määrätty, täytyy sillä kuitenkin olla oma erikoinen *minänsä*, sen jäseniä yhdistävä kokonaisuustunne, oma voima, oma tahto, jotka pyrkivät sitä säilyttämään. Tämä erikoinen olemassaolo edellyttää kokouksia, neuvotteluja, keskustelemis- ja päättämisvaltaa, oikeuksia, arvonimiä, etuoikeuksia, jotka kuuluvat yksinomaan ruhtinaalle ja jotka tekevät hallitusmiehen aseman sitä kunnioitettavammaksi mitä työläämpi se on. Vaikeudet syntyvät tavasta, millä olisi kokonaisuudessa järjestettävä tämä alempi kokonaisuus niin, ettei se suinkaan horjuttaisi yleisrakennusta lujittamalla omaansa, että se eroittaisi aina yksityisen voimansa, jonka tarkoituksena on sen itsensä säilyttäminen, yhteisestä

voimasta, jonka tarkoituksena on valtion säilyttäminen, ja että se lyhyesti sanoen olisi aina valmis uhraamaan hallituksen kansan hyväksi eikä suinkaan kansaa hallituksen hyväksi.

Vaikka muuten hallituksen keinotekoinen yhdyskunta onkin toisen keinotekoisien yhdyskunnan luoma ja vaikka sen elämä onkin tavallaan vain lainattua ja riippuvaista, niin ei se estä sitä toimimasta suuremmalla tai pienemmällä tarmolla ja nopeudella, nauttimasta niin sanoaksemme vankempaa tai heikompaa terveyttä. Vihdoin saattaa se, suorastaan loiftonematta perustamisensa päämäärästä, poiketa siitä enemmän tai vähemmän aina sen mukaan, kuinka se on järjestetty.

Kaikista näistä erilaisuuksista syntyvät ne erilaiset suhteet, joiden tulee vallita hallituksen ja valtioyhdyskunnan välillä aina niiden satunnaisten ja erikoisten suhteiden mukaan, jotka aiheuttavat muutoksia tässä samaisessa valtiossa: sillä usein saattaa itsessään paraskin hallitus muodostua keuhnoimmaksi, ellei sen suhteita muuteta sen valtiollisen yhdyskunnan vikojen mukaan, jonka osa se on.

Toinen luku.

Erilaisten hallitusmuotojen pohjana olevasta periaatteesta.

Selvittääksemme näiden erilaisuuksien yleisen syyn, täytyy meidän eroittaa tässä toisistaan ruhtinas ja halli-

tus, niinkuin minä aikaisemmin eroitin toisistaan valtion ja ylimmän valtiovallan.

Hallituskunta saattaa olla muodostunut suuremmasta tai pienemmästä määrästä jäseniä. Me olemme sanooneet, että ylimmän vallan suhde alamaisiin oli sitä suurempi, mitä lukuisampi kansa oli; ja ilmeisen yhdenmukaisuuden nojalla voimme sanoa samaa hallituksen suhteesta hallitusmiehiin.

Kun nyt hallituksen kokonaisvoima on aina sama kuin valtion kokonaisvoima, ei se vaihtele lainkaan: mistä seuraa, että jota enemmän se käyttää tätä voimaa omiin jäseniinsä, sitä vähemmän jää sille tätä samaa voimaa koko kansan vallitsemiseksi.

Jota enemmän siis hallitusmiehiä on, sitä heikompi on hallitus. Koska tämä sääntö on perustavaa laatua, käykäämme sitä lähemmin selvittämään.

Me saatamme eroittaa hallitusmiehen henkilössä kolme oleellisesti erilaista tahtoa: ensiksikin yksilön oman tahdon, joka tähtää vain hänen yksityisetuunsa; toiseksi hallituskunnan yhteisen tahdon, joka tarkoittaa yksinomaan ruhtinaan etua ja jota voisi nimittää yhdyskuntatahdoksi: tämä tahto on yleinen hallitukseen nähden ja yksityinen valtioon nähden, koska hallitus on valtion osa; kolmanneksi kansan tahdon eli ylimmän tahdon, joka on yleinen sekä valtioon nähden kokonaisuutena että hallitukseen nähden tämän kokonaisuuden osana.

Täydellisessä lainsäädännössä ei yksityisellä eli yksi-

löllisellä tahdolla saa olla mitään merkitystä; hallitukselle ominaisen yhdyskuntatahdon tulee olla hyvin alistetun, ja yleistahdon eli ylimmän tahdon pitää siis aina vallita ja olla kaikkien muiden ainoana ohjeena.

Luonnon järjestyksen mukaan tulevat toiselta puolen nämä eri tahdot sitä tehokkaammiksi, mitä enemmän ne keskittyvät: niinpä onkin yleistahdo aina heikoin, virkakuntatahto on toisella sijalla ja yksityistahdo ensimmäisellä kaikista: siten on hallituksen kukin jäsen ensin oma itsensä ja sitten hallitusmies ja sitten kansalainen, mikä astejärjestys on suorastaan yhteiskuntajärjestyksen vaatimusten vastainen.

Jos nyt, edellyttämällä, että asia on näin, koko hallitus sattuu olemaan yhden ainoan miehen käsissä, niin silloin ovat yksityistahdo ja virkakuntatahto täydellisesti yhtyneet ja siten on myös tämä jälkimäinen saavuttanut korkeimman pontevuusasteen, mikä sille on mahdollinen. Mutta kun juuri tahdon pontevuusasteesta riippuu voiman käyttö ja kun hallituksen ehdoton voima ei vaihtelee, seuraa siitä, että hallituksista tehokkain on yhden miehen hallitus.

Yhdistäkäämme päinvastoin hallitus lakiasäätävään valtaan; tehkäämme ylimmästä valtiovallasta ruhtinas ja kaikista kansalaisista hallitusmiehiä, niin silloin ei yleistahdoon sekaantuneella virkakuntatahdolla ole suurempaa tehokkuutta kuin tälläkään, vaan jättää se yksityistahdon täydelliseen voimaansa: silloin on hallituk-

sella, vaikka sen ehdoton voima yhä onkin sama, vähin määränsä suhteellista voimaa eli tehokkuutta.

Nämä suhteet ovat eittämättömiä, ja toisenlaisiakin perusteluja voidaan esittää niiden tueksi. Nähdäänhän esim., että kukin hallitusmies toimii tehokkaammin yhdyskuntansa keskuudessa kuin kukin kansalainen oman yhdyskuntansa keskuudessa ja että siis yksityistahdolla on paljon enemmän vaikutusta hallituksen tekoihin kuin ylimmän valtiovallan päätöksiin; sillä jokaiselle hallitusmiehelle on melkein aina uskottu joku hallitustoimi, kun sitä vastoin kukin kansalainen erikseen otettuna ei ole saanut mitään ylimmän valtiovallan tointa suorittaakseen. Mitä enemmän muutoin valtio laajenee, sitä enemmän kasvaa sen todellinen voima, vaikka se ei kasvakaan suhteellisesti sen laajuuden mukana; mutta jos valtio pysyy samana, saavat hallitusmiehet lisätä lukuaan minkä tahtovat: hallitus ei voita siitä suurempaa todellista voimaa, koska tämä voima on valtion voimaa, jonka määrä on aina sama; täten vähenee hallituksen suhteellinen voima eli tehokkuus ilman että sen ehdoton eli todellinen voima kasvaa.

Varmaa on lisäksi, että asioiden suorittaminen tulee sitä hitaammaksi, mitä useammat henkilöt niihin sekaantuvat; että antamalla liiaksi merkitystä harkitsevalle varovaisuudelle ei sitä anneta tarpeeksi onnelliselle sattumalle; että päästetään tilaisuus käsistä ja että pitkällisellä tuumailulla menetetään usein tuumailun hedelmä.

Näin olen siis todistanut, että hallitus höltyy sitä mukaa kuin hallitusmiesten luku lisääntyy, ja ylempänä osoitin taas, että mitä lukuisampi kansa on, sitä enemmän täytyy hillitsevän voiman kasvaa: mistä seuraa, että hallitusmiesten suhteen hallitukseen täytyy olla päinvastaisen kuin alamaisten suhteen ylimpään valtiovaltaan, s. o., että mitä enemmän valtio suurenee, sitä enemmän täytyy hallituksen supistua, niin että päälliköiden lukumäärä vähenee sitä mukaa kuin kansan lukumäärä kasvaa.

Muutoin puhun minä tässä vain hallituksen suhteellisesta voimasta, enkä sen oikeasta hoidosta: sillä toiselta puolen on asia niin, että mitä lukuisampi hallituskunta on, sitä enemmän lähenee virkakuntatahto yleistahtoa, kun sitä vastoin yhden ainoan miehen pitäessä hallitusta käsissään tämä samainen virkakuntatahto on, niinkuin olen huomauttanut, vain yksityistahto. Niin siis yhtäältä menetetään mitä toisaalta voitetaan, ja lainlaatijan taitona onkin osata määrätä se kohta, missä hallituksen voima ja tahto, jotka ovat aina kääntäin verrannollisia, yhtyvät valtiolle edullisimmassa suhteessa.

Kolmas luku.

Hallitusten jako.

Edellisestä luvusta kävi selville, miksi erilaiset hallituksen lajit eli muodot eroitetaan toisistaan niitä muodostavien jäsenten luvun mukaan: tässä luvussa jää tutkittavaksi, miten tämä jako tapahtuu.

Ylin valtiovalta saattaa ensinnäkin luovuttaa hallituksen koko kansalle tai ainakin suurimmalle osalle kansaa, niin että on olemassa enemmän kansalaisia hallitusmiehinä kuin kansalaisia pelkkinä yksityishenkilöinä. Tälle hallitusmuodolle annetaan *demokratian* eli kansanvallan nimi.

Taikka se voi supistaa hallituksen pienemmän joukon käsiin, niin että on enemmän pelkkiä kansalaisia kuin hallitusmiehiä; ja tämän muodon nimenä on *aristokratia* eli ylimysvalta.

Vihdoin saattaa se keskittää koko hallituksen yhden ainoan hallitusmiehen käsiin, jolta kaikki muut saavat valtansa. Tämä kolmas muoto on yleisin ja sitä nimitetään *monarkiaksi*, yksinvallaksi eli kuningashallitukseksi.

On huomautettava, että kaikki nämä muodot tai ainakin kaksi ensimmäistä saattavat laajuudeltaan vaihdella, voivatpa eroitukset tulla verrattain suuriksikin: sillä kansanvalta saattaa käsittää koko kansan tai rajoittua vain puoleen; ylimysvalta voi taas vuorostaan supistua puolesta kansasta kuinka pieneen joukkoon tahansa. Jopa käy kuninkuuttakin jossain määrin osittaminen: Spartalla oli valtiosääntönsä mukaan aina kaksi kuningasta ja Rooman valtakunnassa nähtiin jopa kahdeksankin keisaria samalla kertaa, ilman että voitiin sanoa valtakuntaa jaetuksi. Niinpä onkin siis olemassa kohta, missä jokainen hallitusmuoto sekaantuu seuraavaan; ja ilmeisesti saattaa hallituksella vain kolmea nimitystä

käytettäessä todellisuudessa olla yhtä monta erilaista muotoa kuin valtiossa on kansalaista.

Vieläpä enemmänkin: koska tämä samainen hallitus voi eräissä suhteissa jakautua edelleen toisiin osiin, joista yhtä hoidetaan tällä tavalla ja toista taas tuolla tavalla, saattaa näiden kolmen muodon yhtymisestä olla tuloksena joukko sekamuotoja, joista jokainen voi yhä monistua kaikilta yksinkertaisilta muodoiltaan.

Kaikkina aikoina on ankarasti kiisteltä parhaasta hallitusmuodosta, ottamatta huomioon, että jokainen niistä on paras eräissä tapauksissa ja huonoin toisissa.

Jos eri valtiossa korkeimpien hallitusmiesten lukumäärän täytyy olla päinvastaisessa suhteessa kansalaisten lukumäärään, niin seuraa siitä, että yleensä soveltuu kansanvaltainen hallitus pienille valtioille, ylimysvaltainen keskikokoisille ja yksinvaltainen suurille. Tämä sääntö johtuu välittömästi ylempänä esitetystä periaatteesta; mutta kuinka käy laskeminen niiden olosuhteiden moninaisuutta, jotka voivat saada aikaan poikkeuksia?

Neljäs luku.

Kansanvallasta.

Joka lain tekee, tietää myös paremmin kuin kukaan, kuinka se on pantava toimeen ja kuinka sitä on tulkittava. Näyttää siis siltä kuin ei voisi olla parempaa valtiösääntöä kuin sellainen, missä toimeenpaneva valta on yhdistetty lakiasäätävään: mutta juuri tämä seikka tekee

sellaisen hallituksen pätemättömäksi eräissä suhteissa, koska sellaiset asiat, joiden tulisi olla erossa, eivät ole erossa, ja koska ruhtinas ja ylin valtiovalta, ollessaan yksi ja sama henkilö, muodostavat vain niin sanoaksemme hallituksen ilman hallitusta.

Ei ole hyvä, että se, joka tekee lait, panee ne myöskin toimeen, eikä että kansa kokonaisuudessaan kääntää huomionsa yleisistä näkökohdista, kohdistaa sen yksityisiin esineihin. Ei mikään ole vaarallisempaa kuin yksityisetujen vaikutus yleisiin asioihin; ja jos hallitus käyttää lakeja väärin, niin on se pienempi paha kuin lainsäätäjän turmeltuminen, mikä on yksityisten näkökohtien väistämätön seuraus. Koska silloin valtio on vialla itse olemuksessaan, käyvät kaikki uudistukset mahdottomiksi. Kansa, joka ei käyttäisi milloinkaan hallitusta väärin, ei myöskään käyttäisi riippumattomuutta väärin; kansaa, joka hallitsisi aina hyvin, ei tarvitsisi lainkaan hallita.

Jos käytämme sanaa sen kaikkein ankarimmassa merkityksessä, niin ei ole milloinkaan ollut olemassa todellista kansanvaltaa eikä tule milloinkaan olemaankaan. On vastoin luonnon järjestystä suuren joukon hallita ja pienen olla hallittavana. Ei käy ajattelemisen, että kansa olisi lakkaamatta koolla hoitamassa valtion asioita, ja helppo on nähdä, ettei se saattaisi määrätä siihen tehtävään toimikuntiakaan hallitusmuodon muuttumatta.

Niinpä luulenkin voivani asettaa perussäännöksi, että milloin hallitustehtävät on jaettu useammille virkakun-

nille, saavat vähälukuisimmat ennemmin tai myöhemmin suurimman sananvallan, vaikkapa vain helpomman asioiden suorituksen takia, mikä vie ne siihen aivan luonnollista tietä.

Kuinka useita vaikeasti yhdistettäviä seikkoja edellyttääkään muutoin tämä hallitusmuoto! Ensiksikin hyvin pientä valtiota, missä kansa on helppo saada koolle ja missä jokainen kansalainen voi vaikeuksista tuntea kaikki muut; toiseksi suurta tapojen yksinkertaisuutta, joka estää kovin monimutkaisia asioita ja pulmallisia neuvotteluja syntymästä; edelleen suurta säätyluokkien ja varallisuuksien tasa-arvoisuutta, jota ilman oikeuksien ja vallan tasa-arvoisuus ei saattaisi myöskään kauvan säilyä; sekä vihdoin vähän tai ei ollenkaan ylellisyyttä, sillä ylisyys on joko rikkauden seuraus tai tekee sen välttämättömäksi; se turmelee samalla kertaa sekä rikkaan että köyhän, edellisen omistamisella, jälkimäisen himoitsemisella; se myy isänmaan velttoudelle, turhamaisuudelle; se ryöstää valtiolta kaikki sen kansalaiset tehdäkseen ne toinen toisensa orjiksi ja kaikki yleisen mielipiteen orjiksi.

Senpätähden onkin muuan kuuluisa kirjailija¹ asettanut hyveen tasavallan perustukseksi; sillä kaikki nämä ehdot eivät saattaisi säilyä ilman hyvettä. Mutta kun tämä mainio älyniekka jätti välttämättömät eroitukset tekemättä, puuttuu häneltä usein täsmällisyyttä, joskus selkeyttäkin, eikä hän ole huomannut, että kun ylin valta

¹ Montesquieu: *Lakien henki*, III. kirja, 3. luku.

Suom. huom.

on kaikkialla sama, täytyy saman periaatteen vallita jokaisessa hyvin järjestetyssä valtiossa, totta kyllä väliin suuremmassa, väliin pienemmässä määrässä aina hallitusmuodon mukaan.

Lisätkäänme vielä, ettei ole toista kansalaissodille ja sisäisille levottomuuksille niin altista hallitusta kuin kansanvaltainen, koska ei ole toista, joka niin voimakkaasti ja niin jatkuvasti pyrkisi muuttamaan muotoaan ja joka vaatisi enemmän valppautta ja rohkeutta oikean muotonsa pysyttämiseksi. Varsinkin tämän hallitusmuodon aikana täytyy kansalaisen varustautua voimalla ja kestävyydellä ja sanoa elämänsä jokaisena päivänä sydämensä syvyydessä samaa, mitä sanoi muuan jalo maaherra¹ Puolan valtiopäivillä: *Malo periculosam libertatem quam quietum servitium.*

Jos olisi olemassa jumalten muodostama kansa, niin hallitsisi se itseänsä kansanvaltaisesti. Niin täydellinen hallitus ei sovellu ihmisille.

Viides luku.

Ylimysvallasta.

Tässä olemme tekemisissä kahden selvästi erillisen siveellisen henkilön kanssa, nimittäin hallituksen ja ylimmän valtiovallan; ja siis myös kahden yleistahdon

¹ Posenin maaherra, Puolan kuninkaan isä, Lotringenin herttua.
»Pidän vaarallista vapautta parempana kuin rauhallista orjuutta.»

kanssa, joista toinen on yleinen kaikkiin kansalaisiin nähden, toinen vain hallituksen jäseniin nähden. Vaikka hallitus voi järjestää sisäiset olonsa niinkuin sen mieli tekee, ei se siis saata milloinkaan puhua kansalle muutoin kuin ylimmän valtiovallan nimessä, s. o. kansan itsensä nimessä; mitä seikkaa ei saa koskaan unohtaa.

Ensimmäisten yhteiskuntien hallitus oli ylimysvaltainen. Perheiden päämiehet neuvottelivat keskenään yleisistä asioista; nuoret alistuivat vastustelematta kokemuksen arvoaltaan: siitä nimitykset *presbyteerit*¹, *vanhimmat*, *senaatti*, *gerontit*. Pohjois-Amerikan villit käyttävät vielä tänä päivänä tällaista hallitusta, ja ovatkin oikein hyvin hallittuja.

Mutta sitä mukaa kuin yhteiskuntalaitokseen kuuluva eriarvoisuus pääsi voitolle luonnollisesta eriarvoisuudesta, annettiin rikkaudelle tai mahtavuudelle² enemmän arvoa kuin iälle, ja ylimysvalta muuttui valinnaiseksi. Vihdoin mahtavuus, siirtyessään omaisuuden mukana isältä lapsille ja luodessaan aatelisperheet, teki hallituksen perinnölliseksi, ja niin nähtiin kaksikymmenvuotiaita senaattoreja.

¹ Rousseau käyttää ranskalaista sanaa *prêtres* (papit), joka on latinan välityksellä muodostunut kreikkalaisesta sanasta *presbyteros*: tämä *presbyteros*, samoinkuin *senaatti* (senatus: *senex*=vanhus) ja *gerontit* (*gerontes*=vanhukset), merkitsee *vanhempaa* ja siis kokeneempaa henkilöä tai henkilöryhmää, mitä Rousseau näiden nimien luettelemisella haluaakin lausua. *Suom. huom.*

² Onkin selvää, ettei muinaisten roomalaisten käyttämä sana *optimaatit* suinkaan tarkoita parhaita, vaan mahtavimpia.

On siis olemassa kolme ylimysvallan lajia: luonnollinen, valinnainen, perinnöllinen. Ensimmäinen soveltuu vain yksinkertaisille kansoille; kolmas on pahin kaikista hallituksista; toinen on paras: se on ylimysvalta sanan varsinaisessa merkityksessä.

Paitsi sitä etua, että siinä on molemmat vallat eroitettu toisistaan, on sillä sekin etu, että sen jäsenet valitaan: sillä kansanvaltaisen hallituksen ollessa voimassa syntyvät kaikki kansalaiset hallitusmiehiksi; mutta tämä rajoittaa ne pieneen määrään, eivätkä he pääse niiksi muutoin kuin vaalin kautta¹: keino, jonka vaikutuksesta rehellisyys, tiedot, kokemus ja kaikki muut etevämyyden ja yleisen arvonannon perusteet ovat kukin osaltaan uusina takeina siitä, että hallitusta tullaan viisaasti hoitamaan.

Lisäksi käy kokousten pito mukavammin; asiain pohdinta tapahtuu perusteellisemmin ja niiden suorittamisenkin sujuu tarkemmin ja nopeammin; valtion arvoa kannattavat muukalaisten silmissä kunnianarvoiset senaattorit paremmin kuin tuntematon ja halveksittu joukkio.

Paras ja luonnollisin järjestys on sanalla sanoen se, että viisaimmat hallitsevat joukkiota, kun silloin voidaan

¹ On erinomaisen tärkeätä määrätä laeilla hallitusmiesten vaalitapa: sillä jos se heitetään ruhtinaan tahdosta riippuvaksi, ei voida välttää joutumasta perinnölliseen ylimysvaltaan, niinkuin on käynyt *Venetsian* ja *Bernin* tasavalloissa. Niinpä onkin edellinen jo aikaa sitten hajonnut valtiona; mutta jälkimäinen on pysynyt yhäti pysytyssä senaattinsa erinomaisen viisauden turvin: se on hyvin kunnioitettava ja hyvin vaarallinen poikkeus.

olla varmoja, että he hallitsevat sitä sen hyödyksi eivätkä omakseen: ei tule suinkaan suotta käyttää monen monia välikappaleita eikä toimittaa kahdenkymmenentuhannen miehen avulla samaa, minkä sata valittua miestä voi suorittaa paljon paremmin. Mutta huomattava on, että virkakuntaharrastus alkaa tässä ohjata valtion voimaa vähemmän yleistahdon osoitusten mukaan ja että muuan toinenkin väistämätön taipumus riistää laeilta osan toimeenpanomahtia.

Mitä erikoisiin sopivimpiin järjestelytapoihin tulee, niin ei valtio saa olla niin pieni eikä kansa niin yksinkertainen ja suora, että lakien toimeenpano johtuisi välittömästi yhteisestä tahdosta niinkuin hyvässä kansanvallassa. Kansakunta ei saa myöskään olla niin suuri, että päämiesten täytyy hajaantua eri tahoille sitä hallitsemaan ja että he voivat näin esiintyä ylimpänä valtiovaltana kukin piirissään ja hankkiutua aluksi riippumattomiksi, tullakseen vihdoin omiksi herroikseen.

Mutta jos ylimysvalta vaatii eräitä hyveitä vähemmän kuin kansanvalta, niin vaatii se taas toisia, jotka ovat sille ominaisia, kuten kohtuullisuutta rikkaiden ja tyytyväisyyttä köyhien puolelta; sillä tarkka tasa-arvoisuus ei näytä siinä olevan paikallaan; sitä ei noudatettukaan edes Spartassa.

Jos tämä hallitusmuoto muutoin suvaitsee jonkunlaista varallisuuden epätasaisuutta, niin tapahtuu se siksi, että yleisten asioiden hoito joutuisi tavallisesti henkilöille, jotka voivat parhaiten omistaa niille koko aikansa, eikä

suinkaan siksi, kuten Aristoteles väittää, että rikkaille annettaisiin aina etusija.¹ Päinvastoin on tärkeätä vastakkaisen vaalin joskus opettaa kansalle, että miesten ansiot ovat tärkeämpiä erityisen arvonannon syitä kuin rikkaus.

K u u d e s l u k u .

Yksinvallasta.

Tähän asti olemme tarkastelleet ruhtinasta siveellisenä joukkohenkilönä, jonka lakien voima sitoo kokonaisuudeksi ja jonka haltuun on annettu toimeenpaneva valta valtiossa. Meidän on nyt tarkasteleminen tätä valtaa yhden ainoan luonnollisen henkilön, todellisen ihmisen käsiin keskitettynä, niin että hänellä yksin on oikeus käytellä sitä lakien mukaan. Sellaista henkilöä nimitetään yksinvaltiaaksi eli kuninkaaksi.

Päinvastoin kuin toisissa hallitusmuodoissa, missä joukko-olento edustaa yksilöä, edustaa tässä yksilö joukko-olentoa; niin että se siveellinen yhteys, joka muodostaa ruhtinaan, on samalla myös ruumiillinen yhteys, jossa kaikki ne kyvyt, mitkä laki niin suurella vaivalla yhdistää toisessa, ovat luonnostaan yhtyneinä.

Kansan tahto ja ruhtinaan tahto, valtion yleinen voima ja hallituksen yksityinen voima, kaikki tottelevat täten samaa vaikutinta, kaikki koneen pontimet ovat samassa

¹ Vrt. *Valtio-oppia*, III. kirjaa, 14. lukua sekä IV. k., 10. ja 11. l.
Suom. huom.

kädessä, kaikki käy samaa päämäärää kohti; ei ole ole-massa minkäänlaisia vastakkaisia liikkeitä, jotka hävit-täisivät toinen toisensa vaikutuksen, eikä voida ajatella toista valtiomuotoa, missä pienempi ponnistus saisi ai-kaan suuremman työn. Arkhimedes, joka istuu kaikessa rauhassa rannalla ja vetää vaivatta vesille suuren lai- van, kuvastaa minusta taitavaa yksinvaltiasta, joka työ- huoneestaan hallitsee laajoja maitaan ja panee kaikki liikkeelle näyttäessään itse liikkumattomalta.

Mutta ellei olekaan toista hallitusta, jolla olisi enem- män pontevuutta, niin ei myöskään ole toista, missä yksityistahdolla olisi enemmän sananvaltaa ja missä se helpommin vallitsisi muita: kaikki käy samaa päämää- rää kohti, se on kyllä totta, mutta tämä päämäärä ei ole suinkaan yhteisen onnen päämäärä, ja juuri halli- tuksen voima pyrkii lakkaamatta vahingoittamaan val- tiota.

Kuninkaat tahtovat rajatonta valtaa, ja kaukaa huu- delaan heille, että paras keino sen saavuttamiseksi on heidän kansojensa rakkauden saavuttaminen. Tämä me- nettelyohje on hyvin kaunis, jopa varsin oikeakin, eräissä suhteissa: onnetonta kyllä tullaan siitä aina tekemään pilkkaa hoveissa. Kansojen rakkaudesta johtuva valta on epäilemättä suurin; mutta se on riippuvainen ja eh- donalainen: ruhtinaat eivät ota siihen milloinkaan tyy- tyäkseen. Parhaatkin kuninkaat haluavat tilaisuutta olla pahoja, jos se heitä miellyttää, lakkaamatta olemasta val- tijaita: turhaan saa joku valtiollinen saarnamies selittää

heille, että kun kansan voima on samalla heidänkin voimansa, niin vaatii heidän korkein etunsa, että kansa on kukoistava, lukuisa, peljättävä; he tietävät erinomaisen hyvin, ettei se ole totta. Heidän mieskohtaiseen etuunsa kuuluu ensinnäkin, että kansa on heikkoa, kurjaa, niin ettei se koskaan kykene heitä vastustamaan. Myönnän kyllä, että jos otaksutaan alamaisten pysyvän aina täydellisesti kuuliaisina, kansan mahtavuus olisi silloin ruhtinaan edun mukaista, jotta tämä mahtavuus, joka olisi samalla hänen omaa mahtavuuttaan, saisi hänen naapurinsa häntä pelkäämään; mutta kun tämä etu on vain toisarvoinen sivuseikka ja kun nämä molemmat otaksumat ovat vastakkaisia, on luonnollista, että ruhtinaat pitävät aina parempana menettelyohjetta, joka on heille välittömimmin hyödyllinen. Tätä seikkaahan Samuel teroitti niin voimakkaasti heprealaisille, ja senhän Machiavellikin on niin selvästi osoittanut. Ollen neuvovinaan kuninkaita, onkin hän jakanut tärkeitä opetuksia kansoille. Machiavellin *Ruhtinas* on tasavaltalaisten kirja.¹

Yleisistä suhteista havaitsimme, että yksinvalta sovel-

¹ Machiavelli oli kunnan mies ja kelpo kansalainen, mutta Medicien huoneeseen sidottuna oli hänen pakko keskellä isänmaansa sortoa peittää vapaudenrakkauttaan. Jo hänen inhoittavan sankarinsa valinta osoittaa kyllin selvästi hänen salaisen tarkoituksensa; ja hänen *Ruhtinaansa* julistamien sekä hänen Titus Livius-tutkimissaan ja Firentsen historiassaan esiintyvien menettelyohjeiden vastakkaisuus todistaa, että tällä syvällisellä valtiomiehellä on tähän asti ollut vain pintapuolisia tai epärehellisiä lukijoita. Rooman hovi on ankarasti kieltänyt hänen kirjansa. Sen minä uskon kernaasti: sitä hän selvimmin kuvaakin.

tuu vain suurille valtioille, ja samaan käsitykseen tulemme yhä tarkastelemalla sitä itseäänkin. Jota lukuisampi valtion hallituskunta on, sitä pienemmäksi käy ruhtinaan suhde alamaisiin ja sitä enemmän lähenee se tasa-arvoisuutta; niin että kansanvallassa tämä suhde on sama kuin yksi eli siis selvä tasa-arvoisuus. Tämä suhde kasvaa taas sitä mukaa kuin hallitus keskittyy ja se saavuttaa korkeimman määränsä silloin kun hallitus on yhden ainoan henkilön käsissä. Silloin on ruhtinaan ja kansan välimatka liian suuri, ja valtiolta puuttuu yhteyttä. Jotta tämä yhteys saavutettaisiin, täytyy siis olla olemassa välittäviä arvoluokkia: täytyy olla prinsejä, ylimyksiä, aatelista aukkoja täyttämässä. Mutta kaikesta tästä ei olisi lainkaan pienelle valtiolle, jonka kaikki nämä arvoasteet saattaisivat perikatoon.

Mutta jos on vaikeata suuren valtion tulla hyvin hallituksi, niin on paljon vaikeampaa sen tulla hyvin hallituksi yhden ainoan miehen toimesta; ja jokainen tietää, mitä silloin tapahtuu, kun kuningas hankkii itselleen sijaisia.

Muuan oleellinen ja väistämätön vika, joka on aina asettava yksinvaltaisen hallituksen tasavaltaisen hallituksen alapuolelle, ilmenee siinä, että tässä jälkimäisessä ei yleinen mielipide kohota melkein milloinkaan ensimmäisille sijoille muita kuin valistuneita ja pystyviä miehiä, jotka täyttävät ne kunnialla; kun sitävastoin ne, jotka yksinvalloissa näille paikoille pääsevät, ovat useimmiten vain pieniä rettelöitsijöitä, pieniä veijareita, pieniä

juonittelijoita, joille ne pienet kyvyt, mitkä hoveissa nostavat miehensä suurille sijoille, tekevät vain sen palveluksen, että ne näyttävät yleisölle heidän kelvottomuutensa heti kun he ovat johtaviin toimiin joutuneet. Kansa erehtyy tässä valinnassa paljoo harvemmin kuin ruhtinas; ja todellakin ansiokas mies on melkein yhtä harvinainen ministeriössä kuin pölkypää tasavaltalaisen hallituksen etunenässä. Niinpä kun joskus onnellisen sattuman oikusta joku tällainen hallitsemaan syntynyt mies tarttuu yleisten asiain peräsimeen yksinvallassa, jonka nämä monen monituiset kauniit johtoherrat ovat saattaneet melkein perikadon partaalle, hämmästyttää hänen keksimiänsä apukeinoja, ja hänen esiintymisensä muodostuu käänteentekeväksi sen maan historiassa.

Jotta yksinvaltainen valtio voisi tulla hyvin hallituksi, olisi sen suuruus tai sen alue välttämättä mitattava sen hallitsijan kykyjen mukaan. On helpompi valloittaa kuin hallita. Tarpeellisella vipusimella varustettuna voidaan sormen liikkeellä järkähyttää maailma sijoiltaan; mutta sen kantamiseen tarvitaan Herakleen hartioita. Jos valtio on hiukankaan suurempi, niin on ruhtinas melkein aina liian pieni. Milloin taas päinvastoin valtio sattuu olemaan liian pieni päämiehelleen, mikä on harvinaista, on se silloinkin huonosti hallittu, koska päämies, seurattessaan aina vain päämääriensä suuruutta, unohtaa kansojen edut ja tekee ne yhtä onnettomiksi käyttämällä väärin kykyjä, joita hänellä on liikaa, kuin lahjaton päämies niiden kykyjen puutteellisuudella, joita hänellä ei ole tar-

peeksi. Kuningaskunnan pitäisi oikeastaan laajeta ja supistua jokaisen uuden hallituskauden alkaessa ruhtinaan kelpoisuuden mukaisesti. Koska sitävastoin senaatin kyvyt ovat määrältään pysyvämpiä, saattaa valtiolla olla kiinteät rajat ilman että hallitseminen käy siitä sen huonommin.

Tuntuvin haitta yhden henkilön hallituksesta on tuon eheän jatkuvaisuuden puute, joka molemmissa toisissa toimii katkeamattomana yhdyssiteenä. Kuninkaan kuoltua tarvitaan toinen kuningas: vaalit jättävät vaarallisia väliaikoja ja muodostuvat myrskyisiksi; ja elleivät kansalaiset ole erinomaisen epäitsekkeitä ja erinomaisen rehellisiä, mitä ominaisuuksia tämä hallitusmuoto tuskin kehittänee, sekaantuvat puoluevehkeilyt ja lahjonta asiaan. On vaikeata sen, jolle valtio on myyty, olla myymättä sitä vuorostaan ja kiskomatta heikoilta takaisin rahaa, minkä mahtavat ovat ensin häneltä kiristäneet. Ennemmin tai myöhemmin muuttuu kaikki kaupanalaiseksi sellaisen hallituksen aikana; ja rauha, jota silloin nautitaan kuningasten turvissa, on pahempi kuin välihallitusten epäjärjestys.

Mitä on tehty näiden epäkohtien torjumiseksi? On tehty kruunut perinnöllisiksi eräissä perheissä ja on säädetty vallanperimysjärjestys, joka estää kaiken kiistan kuninkaiden kuollessa; se merkitsee, että on pantu sijaishallitusten tarjoamat haitat vaalien tarjoamain haittojen tilalle, että on pidetty näennäistä rauhallsuutta viisasta hallitusta parempana ja että on mieluummin haluttu saada

mahdollisesti lapsia, hirviöitä ja vähäjärkisiä valtion päämiehiksi kuin ryhtyä kiistelemään kunnan kuninkaiden valinnasta. Ei ole otettu huomioon, että ken näin antautuu vaihtoehdon vaaroihin, hävittää melkein kaikki menestymisensä mahdollisuudet. Nuori Dionysios sanoi hyvin älykkään sanan silloin kun hän isällensä, joka moittiessaan häntä jostakin häpeällisestä teosta lausui: »Olenko näyttänyt sinulle sellaista esimerkkiä?» vastasi näin: »Ah! Teidänpä isänne ei ollutkaan kuningas.»¹

Kaikki yhtyy riistämään muiden käskijäksi kasvatetulta mieheltä oikeudentunnon ja järjen. Sanotaan nähtävän paljon vaivaa hallitsemistaidon opettamisesta nuorille prinsseille; mutta tämä kasvatusta ei tunnu tuottavan heille suurtakaan hyötyä. Olisi parempi aluksi opettaa heille tottelemisen taitoa. Suurimpia kuninkaita, joita historia on ylistänyt, ei suinkaan kasvatettu hallitsemaan; se on taito, jota ei milloinkaan osata niin huonosti kuin silloin kun sitä on liiaksi opetettu ja joka on helpommin saavutettavissa tottelemalla kuin käskemällä. *Nam utilissimus idem ac brevissimus bonarum malarumque rerum delectus, cogitare quid aut nolueris sub alio principe aut volueris.*²

Muuan seuraus tästä yhtenäisyyden puutteesta on ku-

¹ Jutun on Rousseau saanut niin uutterasti lukemaltaan Plutarkokselta. Suom. huom.

² »Sillä hyödyllisin ja samalla lyhyin keino saada selville, mikä on hyvää ja mikä paha, on ajatella, mitä et ole tahtonut ja mitä taas olet tahtonut toisen ruhtinaan hallitessa.» (Tacituksen historia-teoksen I. kirja, 16. luku.) Suom. huom.

ninkaallisen hallituksen häilyväisyys, koska tällä hallituksella, joka väliin noudattaa tätä suunnitelmaa ja väliin taas tuota, aina hallitsevan ruhtinaan tai hänen puolestaan hallitsevien henkilöiden luonteen mukaan, ei saata olla kauvan kiinteätä päämäärää eikä johdonmukaista menettelytapaa: vaihtelevaisuus, joka heittelee aina valtiota periaatteesta periaatteeseen, aikomuksesta aikomukseen ja jota ei esiinny toisissa hallitusmuodoissa, missä ruhtinas on aina sama. Niinpä nähdäänkin, että jos hovissa on enemmän viekkautta, niin on senaatissa yleensä enemmän viisautta ja että tasavallat käyvät päämääriänsä kohti pysyvämpiä ja johdonmukaisempia suunnitelmia seuraamalla, kun sensijaan jokainen ministeristöissä tapahtuva mullistus saa myös aikaan mullistuksen valtiossa, koska kaikkien ministerien ja melkein kaikkien kuninkaiden yhteisenä menettelyohjeena on tehdä joka asiassa täsmälleen päinvastoin kuin heidän edeltäjänsä.

Tästä samaisesta yhtenäisyyden puutteesta saa edelleen ratkaisunsa muuan kuningasmielisten politikkojen suuresti suosima rikkiviisas väite; he eivät nimittäin ainoastaan vertaa yhteiskunnan hallitsemista talon hallitsemiseen ja ruhtinasta perheen isään, mikä erehdyttävä käsitys on jo kumottu, vaan omistavat he lisäksi anteliaasti tälle hallitusmiehelle kaikki ne hyveet, joita hän tarvitsisi, ja lähtevät aina siitä olettamuksesta, että ruhtinas on sitä, mitä hänen tulisi olla: olettamus, jonka turvin kuninkaallista hallitusta on ilmeisesti pidettävä kaikkia muita parempana, koska se on eittämättä voimak-

kain ja koska siltä, ollakseen myös paras, puuttuu vain herkemmin yleistähtoa noudattava virkakuntatahto.

Mutta jos Platonin¹ mukaan luonnon luoma kuningas on niin kovin harvinainen henkilö, niin kuinka usein yhtyvätkään luonto ja onnellinen sattuma häntä kruunaamaan? Ja jos kuninkaallinen kasvatusturmelee ehdottomasti ne, jotka sitä nauttivat, niin mitä voidaan toivoa kokonaiselta hallitsemaan kasvatettujen miesten sarjalta? Tahallaan siinä siis erehdytään, kun sekoitetaan kuninkaallinen hallitus hyvän kuninkaan hallitukseen. Nähdäkseen, millainen tämä hallitus itsessään on, täytyy sitä tarkastella kykenemättömien tai pahojen ruhtinaiden hoitamana; sillä joko nämä nousevat sellaisina valtaistuimelle tai tekee valtaistuimelta heidät sellaisiksi.

Nämä vaikeudet eivät ole jääneet kirjailijoiltamme huomaamatta; mutta he eivät ole antaneet niiden saattaa itseään pulaan. Parasta on, sanovat he, totella nurisematta. Jumala lähettää huonot kuninkaat vihassaan, ja heitä täytyy sietää taivaan rangaistuksina. Tällainen puhe on epäilemättä mieltä ylentävää; mutta enpä tiedä, eikö se sopisi paremmin saarnatuoliin kuin valtiollisia asioita käsittelevään kirjaan. Mitä on sanottava lääkäristä, joka lupaa ihmeitä ja jonka koko taitona onkin sairaa kehoittaminen kärsivällisyyteen? Tiedetään kyllä, että on pakko sietää huonoa hallitusta, missä sellainen on: kysymys olisi hyvän hallituksen löytämisestä.

¹ *Hallitusmiehestä.*

Seitsemäs luku.

Sekahallituksista.

Yksinkertaista hallitusta ei oikeastaan voi olla olemassa. Yksinäiselläkin päämiehellä täytyy olla alempia virkamiehiä; kansanvaltaisellakin hallituksella täytyy olla päämies. Toimeenpanevan vallan jakautumisessa on siis aina havaittavissa asteittaista vaihtelua suuresta lukumäärästä pieneen, sillä eroituksella vain, että väliin on suuri lukumäärä riippuvainen pienestä, väliin pieni suuresta.

Joskus on tämä jakautuminen tasasuhtainen, joko niin, että perusosat ovat toisistaan riippuvaisia, kuten Englannin hallituksessa, taikka niin, että kunkin osan määräysvalta on riippumaton, mutta epätäydellinen, kuten Puolassa. Tämä jälkimäinen muoto on huono, koska hallituksessa ei ole minkäänlaista kokonaisuutta ja koska valtiolta näin puuttuu yhdysside.

Kumpi on parempi, yksinkertainenko hallitus vaiko sekahallitus? Kas siinä kysymys, jota valtiolliset kirjailijat ovat paljon pohtineet ja johon on annettava sama vastaus, minkä minä olen ylempänä antanut kaikista hallitusmuodoista.

Yksinkertainen hallitus on paras itsessään jos sentähden, että se on yksinkertainen. Mutta milloin toimeenpaneva valta ei ole kylliksi riippuvainen lakiasäättävästä vallasta, s. o., milloin ruhtinas suhtautuu kiinteämmin ylimpään valtiovaltaan kuin kansa ruh-

tinaaseen, niin täytyy korjata tätä epäsuhtaisuutta hallituksen jakamisella; sillä tällöin ei sen minkään osan määräysvalta suinkaan vähene alamaisiin nähden, kun taas näiden osien jakaminen tekee ne kaikki heikomiksi ylimpään valtiovaltaan nähden.

Tätä samaa haittaa käy myöskin torjuminen siten, että asetetaan välittäviä virkamiehiä, jotka, jättäen hallituksen eheäksi, edistävät vain molempien valtojen tasapainoa ja niiden keskinäisten oikeuksien säilyttämistä. Silloin ei hallitus ole sekahallitus; se on vain tasoitettu.

Samanlaisin keinoin voidaan korjata vastakkaistakin epäkohtaa, perustamalla virkakuntia hallituksen keskitämiseksi, milloin se on liian höllä. Niin menetellään kaikissa kansanvalloissa. Edellisessä tapauksessa jaetaan hallitus sen heikontamiseksi ja jälkimäisessä sen vahvistamiseksi; sillä sekä voiman että heikkouden korkeimmat asteet esiintyvät samalla tavoin yksinkertaisissa hallituksissa, kun sitävastoin sekamuodot kehittävät keskimääräisen voiman.

K a h d e k s a s l u k u.

Kaikki hallitusmuodot eivät sovellu kaikille valtioille.

Kun vapaus ei ole kaikkien ilmanalojen hedelmä, ei se myöskään ole kaikkien kansojen saavutettavissa. Mitä enemmän miettii tuota Montesquieun esittämää perus-

sääntöä, sitä syvemmin tuntee sen totuuden: mitä enemmän sitä vastustaa, sitä enemmän tarjoaa tilaisuuksia sen vahvistamiseen uusilla todistuksilla.

Kaikissa maailman hallituksissa valtion henkilö kuluttaa vain eikä tuota mitään. Mistä tulee sille silloin tarveaineet, joita se kuluttaa? Sen jäsenten työstä. Yksityisten henkilöiden liikamäärä tyydyttää valtion henkilön välttämättömät tarpeet: mistä seuraa, että yhteiskuntatila saattaa pysyä vain niin kauvan kuin ihmisten työ tuottaa yli heidän tarpeittensa.

Mutta nythän ei tämä ylijäämä ole suinkaan samanlainen maailman kaikissa maissa. Muutamissa on se huomattavan suuri, toisissa keskinkertainen, toisissa yhtä kuin nolla, toisissa suorastaan kielteinen. Tämä suhde riippuu ilmanalan hedelmällisyydestä, sen työn luonteesta, mitä maa vaatii, tämän maan tuotteiden laadusta, sen asukkaiden voimakkuudesta, heidän suuremmasta tai pienemmästä välttämättömästä kulutuksestaan ja useammista muistakin sentapaisista seikoista, jotka tämän suhteen muodostavat.

Toiselta puolen eivät taas kaikki hallitukset ole luonteeltaan samanlaisia; toiset ovat suurempia ahmatteja kuin toiset, ja eroitukset johtuvat siitä toisesta perussäännöstä, että mitä enemmän yleiset verot etenevät lähteestään, sitä rasittavampia ne ovat. Tätä räsitusta ei ole mitattava maksujen suuruuden, vaan sen matkan mukaan, mikä niiden on kuljettava palatakseen käsiin, joista ne ovat lähteneet. Milloin tämä kiertokulku on nopea ja hy-

vin järjestetty, niin ei sillä ole väliä, maksetaanko vähän tai paljon; kansa on aina rikas ja valtion raha-asiat ovat aina hyvällä kannalla. Kuinka vähän sitävastoin kansa antaneekaan, ellei tämä vähä palaa sille jälleen, niin se lakkaamatta antaessaan tyhjentyy pian kokonaan; valtio ei ole koskaan rikas ja kansa on aina köyhä kuin kerjäläinen.

Tästä seuraa, että mitä suuremmaksi kansan ja hallituksen välimatka laajenee, sitä rasittavammiksi käyvät verot: niinpä on kansan kuorma kansanvallassa kevein, ylimysvallassa on se jo tuntuvampi ja yksinvallassa kantaa kansa raskainta taakkaa. Yksinvalta soveltuu siis vain äveriäille kansoille; ylimysvalta sekä rikkautensa että suuruutensa puolesta keskinkertaisille valtioille; kansanvalta pienille ja köyhille valtioille.

Tosiaankin: mitä enemmän asiaa miettii, sitä selvemmin huomaa vapaiden ja yksinvaltaisten valtioiden erillaisuuden olevan tämän: edellisissä käytetään kaikki yhteiseksi hyödyksi; jälkimmäisissä on valtion voima ja yksityisten voima toisiinsa päinvastaisessa suhteessa: toinen kasvaa toisen heikontumisesta. Hallitsematta suinkaan alamaisiaan siinä mielessä, että tekisi heidät onnellisiksi, tekee vihdoin itsevaltias heidät kurjaakin kurjemmaksi, kyetäkseen heitä hallitsemaan.

Niinpä voidaan siis kussakin ilmanalassa luonnollisiin syihin nojautumalla osoittaa hallitusmuoto, johon tämän ilmanalan pakottava vaikutus vie, jopa sanoa, millaisia asukkaitakin siinä pitää olla. Karujen ja hedel-

mättömien seutujen, joissa tulos ei vastaa työtä, on jättävä viljelemättömiksi ja autioiksi, taikka vain villien kansoittamiksi; seuduilla, missä ihmisten työ tuottaa hädintuskin kaikkein välttämättömimmän, täytyy asua raakalaiskansoja: kaikkalainen valtiojärjestys olisi siellä mahdollon; seudut, missä työn tulosten ylijäämä on kohtalainen, sopivat vapaille kansoille; ne taas, missä uhkuvan hedelmällinen maaperä tuottaa paljon vähällä työllä, vaativat yksinvaltaista hallitusta, jotta ruhtinaan ylellisyys kuluttaisi alamaisten liikavarallisuuden ylijäämän; sillä on parempi, että tämän ylijäämän nielee hallitus kuin että yksityiset sen tuhlaisivat. On kyllä olemassa poikkeuksia, tiedän sen; mutta nämä poikkeuksetkin vahvistavat sääntöä sikäli että ne tuottavat ennemmin tai myöhemmin mullistuksia, jotka palauttavat jälleen asiat luonnolliseen järjestykseen.

Meidän on aina eroitettava yleiset lait yksityisistä sivistä, jotka voivat muunnella niiden vaikutusta. Vaikka koko Etelä olisi peitetty tasavalloilla ja koko Pohjola itsevaltaisilla valtioilla, niin siitä huolimatta olisi aina yhtä totta, että ilmanalan vaikutuksesta itsevaltaisuus sopii kuumille maille, raakalaisuus kylmille maille ja hyvä valtiojärjestys lauhkeille seuduille. Minä huomaan edelleen, että vaikka perussääntö hyväksytäänkin, niin voidaan kiistellä sen sovelluttamisesta: voidaanhan sanoa, että on olemassa kylmiä maita, jotka ovat hyvin hedelmällisiä, sekä taas eteläisiä tienoita, jotka ovat aina karuja. Mutta tämä seikka tuottaa vaikeuksia vain niille,

jotka eivät tutki asiaa kaikilta puolilta: niinkuin jo olen maininnut, tulee ottaa huomioon toiden, voimien, kuluksen y. m. s. suhteet.

Olettakaamme, että kahdesta yhtäsuuresta alueesta toinen tuottaa viisi ja toinen kymmenen. Jos edellisen asukkaat kuluttavat neljä ja jälkimäisen asukkaat yhdeksän, niin on edellisen tuloksen ylijäämä viides osa ja jälkimäisen kymmenes osa. Kun näiden kahden ylijäämän suhde on siis päinvastainen tulosten suhteeseen verrattuna, niin antaa maa, joka tuottaa vain viisi, kaksi kertaa suuremman liikamäärän kuin maa, joka tuottaa kymmenen.

Mutta tässä ei ole kysymys kaksinkertaisesta tuloksesta, enkä minä luule kenenkään rohkenevan asettaa yleensä kylmien maiden hedelmällisyyttä kuumien maiden hedelmällisyyden tasalle. Olettakaamme kuitenkin tämä tasa-arvoisuus todelliseksi; pankaaamme, jos niin tahdotaan, Englanti Sisilian ja Puola Egyptin verroille. Etelämmässä tulevat vastaamme Afrikka ja Intia; pohjoisemmassa ei tule enää vastaamme mitään. Mikä eroitus viljelystavassa tämän tasa-arvoisen tuloksen saavuttamiseksi! Sisiliassa tarvitsee vain hiukan pöyhiä maata; mitä huolta vaatiikaan sen muokkaaminen Englannissa! Mutta missä tarvitaan enemmän käsivarsia saman tuloksen saavuttamiseksi, siellä täytyy ylijäämän olla pakostakin pienemmän.

Ottakaa lisäksi huomioon, että sama määrä ihmisiä kuluttaa paljon vähemmän kuumissa maissa. Ilmanala

vaatii kohtuullisuutta, jos mieli pysyä terveenä: eurooppalaiset, jotka tahtovat elää siellä niinkuin kotonaankin, sortuvat kaikki punatautiin ja monenmoisiin ruuan-sulatushäiriöihin.

»Me olemme», sanoo Chardin¹, »raatelevia petoja, susia aasialaisiin verrattuina. Jotkut laskevat persialaisten kohtuullisuuden johtuvan siitä seikasta, että heidän maansa on huonosti viljeltyä; mutta minä uskon päinvastoin, että heidän maassaan on vähemmän elintarpeita siitä syystä, että asukkaat niitä vähemmän tarvitsevat. Jos heidän niukkaruokaisuutensa», jatkaa hän, »olisi seuraus heidän maassaan vallitsevasta puutteesta. söisivät vain köyhät vähän, kun nyt sitävastoin kaikki tekevät niin; samoin syötäisiin enemmän tai vähemmän eri maakunnissa kunkin hedelmällisyyden mukaan, sen sijaan kun nyt samaa kohtuullisuutta noudatetaan koko valtakunnassa. He ylistävät kovasti elintapaansa ja sanovat, että tarvitsee vain katsoa heidän ihonväriänsä tunnustaakseen heidän elintapansa kristittyjen elintapaa melkoista paremmaksi. Persialaisten ihonväri onkin tosiaan hyvin tasainen; heidän hipiänsä on kaunis, hieno ja sileä, kun sitävastoin heidän eurooppalaisittain elävien alamaistensa, armenialaisten iho on karkea ja näppyläinen ja heidän ruumiinsa paksu ja kömpelö.»

Mitä enemmän lähestytään päiväntasaajaa, sitä vähemmästä kansat elävät. Ne eivät syö melkein ollenkaan

¹ Ranskalainen tutkimusmatkailija (1643—1713), joka kuvaili varsinkin Persiaa ja Itä-Intiaa. *Suom. huom.*

lihaa; riisi, maissi, kyskys¹, hirssi, kassava² ovat niiden tavallisia ravintoaineita. Intiassa on miljoonia ihmisiä, joiden elanto ei maksa viittä penniä päivässä. Europassakin näemme tuntevan eroituksen ruokahalussa Pohjolan kansojen ja Etelän kansojen välillä. Espanjalainen eläisi viikon saksalaisen yhdellä päivällisellä. Maissa, missä ihmiset ovat ahmatteja, kohdistuukin ylellisyys syömäseikkoihin. Englannissa tämä ylellisyys ilmenee lihalla lastatussa pöydässä; Italiassa kestitään teitä sokeilla ja kukilla.

Pukeutumisyllisyydessä havaitaan edelleen samantaisia eroavaisuuksia. Ilmanaloissa, missä vuodenaikojen vaihtelut ovat äkinäisiä ja rajuja, käytetään parempia ja yksinkertaisempia vaatteita; siellä taas, missä pukeudutaan vain koristeeksi, tavoitellaan enemmän loistoa kuin hyötyä, ja jo vaatteet sellaisinaan ovat siellä ylellisyyttä. Napolissa näette joka päivä kävelevän Posilipolla miehiä, joilla on kultakirjainen nuttu, mutta ei lainkaan sukkia. Rakennusten laita on sama; kaikki

¹ Rousseau kirjoittaa *cuzcuz*; yleisin muoto on *couscou*, mutta tavataan myös sellaisia kirjoitustapoja kuin *cousse-couche* ja *couche-couche*. Sana on lainattu Antillien kreolinkielestä ja tarkoittaa *tähkämesiheinän* (*Holcus spicatus*) jyvää, jota neekerit käyttävät ravintonaan. Pari *Holcus*-lajeja esiintyy hyvin harvinaisina Suomessakin, ja tämän heinäkasvin eräät sukulaiset, kuten esim. *Andropogon sorghum* (»durrak», »iilja») ovat Afrikan kansojen pääviljoja.

Suom. huom.

² *Maniok*-kasvin juurimukuloista tehdyt jauhot tai leipä. Maniok on Amerikan ja Afrikan kuumien vyöhykkeiden tärkeimpiä viljelyskasveja. Sitä nimitetään myös *kassavapensaaksi*.

Suom. huom.

omistetaan komeudelle silloin kun ei tarvitse peljätä sään ankaruutta. Pariisissa, Lontoossa kaivataan lämpimiä ja mukavia asuntoja. Madridissa on loistavia salongeja, mutta ei lainkaan suljettavia akkunoita, ja yöt nukutaan oikeissa rotanpesissä.

Ravintoaineet ovat paljon voimakkaampia ja mehukkaampia kuumissa maissa; kolmas eroitus, joka ei voi olla vaikuttamatta toiseen. Miksi syödään Italiassa niin paljon vihanneksia? Koska ne ovat siellä hyviä, ravitsevia ja erinomaisen maukkaita: Ranskassa, missä niitä ravitaan vain vedellä, eivät ne myöskään ravitse, eikä niitä lasketa pöydällä juuri miksikään. Kuitenkin vaativat ne yhtä paljon maata ja niiden viljeleminen kysyy ainakin yhtä paljon vaivaa. Kokemus on osoittanut, että Berberian viljalajit, jotka muutoin ovat huonompia kuin Ranskan viljalajit, antavat paljon enemmän jauhoja, ja että Ranskan viljalajit antavat vuorostaan enemmän kuin pohjoisempien maiden viljalajit: mistä voidaan tehdä se johtopäätös, että samansuuntainen asteittainen vaihtelu on yleensäkin havaittavissa päiväntasaajalta pohjoisnavalle mentäessä. Mutta eikö nyt todista ilmeistä huomommuutta se, että samanlaisessa tuotteessa on pienempi määrä ravintoaineita?

Kaikkiin näihin erilaisiin näkökohtiin voin vielä lisätä yhden, joka johtuu niistä ja joka niitä vahvistaa, nimittäin sen, että kuumat maat tarvitsevat vähemmän asukkaita kuin kylmät, vaikka ne voisivatkin elättää niitä

enemmän; mikä tuottaa kaksinkertaisen liikamäärän yhä itsevaltaisuuden eduksi. Jota suurempi alue on saman asukasmäärän hallussa, sitä vaikeammiksi käyvät kapiinat, koska ei voida solmia yhteisiä tuumia pikaisesti eikä salaa ja koska hallituksen on aina helppo saada vihiä hankkeista ja katkaista yhdystiet; mutta mitä ahtaammassa lukuisa kansa asuu, sitä vähemmän voi hallitus anastaa itselleen ylintä valtiovaltaa; johtajat keskustelevat yhtä hyvässä turvassa huoneissaan kuin ruhtinas neuvostossaan, ja väkijoukot kokoontuvat yhtä nopeasti toreille kuin sotamiehet kasarmeihinsa. Tyrannihallituksen etuna on siis se, että se kykenee toimimaan pitkien välimatkojen takaa. Asettamiensa tukikohtien avulla lisää se voimaansa ulottaessaan sitä laajemmalle, aivan niinkuin vipuvarren voima kasvaa varren pitentyessä¹. Mutta kansan voima tehoo vain keskitettynä; se haihtuu ja häviää laajentuessaan, niinkuin ruudin vaikutus silloin kun se on hajallaan maassa ja syytlyy vain jyvä jyvältä. Heikoimmin kansoitettut maat ovat siis suosuisimmat tyranniudelle: petoeläimet hallitsevat vain erämaita.

¹ Tämä ei ole ristiriidassa sen kanssa, mitä minä sanoin Toisen kirjan yhdeksännessä luvussa suurten valtioiden haitoista; sillä siellä oli kysymys hallituksen vallasta jäseniinsä nähden, kun taas tässä on puhe sen voimasta alamaisiin nähden. Sen hajallaan asuvat jäsenet ovat sen tukikohtina sen vaikuttaessa kaukaa kansaan, mutta sillä ei ole mitään tukikohtaa vaikuttaakseen suoraan näihin jäseniinsä. Niinpä siis muodostaa yhdessä tapauksessa vipuvarren pituus sen heikkouden, toisessa taas sen voiman.

Yhdeksäs luku.

Hyvän hallituksen tunnusmerkeistä.

Jos siis ehdottomasti kysytään, mikä on paras hallitus, niin tehdään yhtä ratkaisematon kuin epämääräinen kysymys; tai, jos tahdotaan, kysymys, johon on yhtä monta hyvää ratkaisua kuin on mahdollisia yhdistelmiä kansojen ehdottomissa ja suhteellisissa asemissa.

Mutta jos kysyttäisiin, millaisista merkeistä voidaan päätellä, onko joku määrätty kansa hyvin tai huonosti hallittu, niin olisi se kokonaan toinen asia, ja tällainen tosioloihin perustuva kysymys saisi mahdollisesti ratkaisunsa.

Sitä ei kuitenkaan ratkaista, koska jokainen tahtoo ratkaista sen omalla tavallaan. Alamaiset ylistävät yleistä turvallisuutta, kansalaiset yksityisten vapautta; yksi pitää parempana omistusoikeuden varmuutta ja toinen henkilön koskemattomuutta; yhden mielestä on paras hallitus ankarin hallitus, toinen väittää siksi taas lempeintä; yhtäällä tahdotaan, että rikokset on rangaistava, toisaalla, että ne on ehkäistävä; muuan harkitsee, että on mainiota olla naapuriensa pelkäämä, toinen katsoo taas paraaksi, etteivät ne tiedä meistä mitään; täällä ollaan tyytyväisiä, kun raha liikkuu, tuolla vaaditaan, että kansalla pitää olla leipää. Ja vaikka oltaisiin yhtä mieltä näistä ja muista samanlaisista kohdista, niin olisiko sillä päästy sen pitemmälle? Kun siveellisiä arvoja ei käy tarkalleen mittaaminen, niin vaikka sovittaisiinkin tunnusmerkeistä, miten voitaisiin sopia sen arvostelamisesta?

Mitä minuun tulee, niin minua on aina ihmetyttänyt, että jätetään huomaamatta muuan niin yksinkertainen merkki, tai ollaan epärehellisesti sitä tunnustamatta. Mikä on valtiollisen yhtymän tarkoitusperä? Sen jäsenen säilyminen ja menestyminen. Ja mikä on varmin merkki siitä, että ne säilyvät ja menestyvät? Se on niiden lukumäärän lisääntyminen. Älkää siis lähtekö muualta etsimään tuota niin kiisteltyä merkkiä. Jos kaikki muut seikat ovat samat, niin ehdottomasti paras on se hallitus, jonka valtaa pitäessä asukkaiden lukumäärä eniten vahvistuu ja lisääntyy ilman vieraita apukeinoja, ilman kansalaisoikeuksien jakelemista, ilman siirtolaisuutta, kun taas kehnoin on se hallitus, jonka valtakautena kansa vähentyy ja kuihtuu. Laskumestarit, asia koskee nyt teitä; laskekaa, mitatkaa, vertailkaa¹.

¹ Saman periaatteen mukaan on arvosteltava vuosisatoja, jotka ansaitsevat etusijan siitä syystä, että ihmiskunta on niiden kuluessa parhaiten menestynyt. On liiaksikin ihailtu niitä aikakausia, jolloin on nähty kirjallisuuden ja taiteiden kukoistavan, tutkimatta syvemmin niiden viljelemisen salaista tarkoitusta, ottamatta huomioon niiden tuhoisaa vaikutusta. *Idque apud imperitos humanitas vocabatur, quum pars servitutis esset.* [Tacitus, *Julius Agricolan elämäkerta*, kpl. XXI: »Ja nämä typerät ihmiset nimittivät sivistykseksi sitä, mikä oli osa heidän orjuuttaan.»] Emmekö sitten milloinkaan opi näkemään kirjojen antamissa ohjeissa sitä karkeata oman edun tavoittelua, joka panee niiden tekijät puhumaan? Ei, mitä he mahtanevatkaan sanoa: milloin joku maa loistostaan huolimatta menettää asukkaitaan, niin ei ole totta, että kaikki käy hyvin, eikä se seikka, että jollakin runoilijalla on sadantuhannen markan tulot, riitä tekemään hänen vuosisadastaan parasta kaikista. Täytyy katsoa vähemmän päämiesten näennäistä rauhaa ja varmuutta kuin kokonaisten kansakuntien ja varsinkin väkirikkaimpien valtioiden hyvinvointia. Rakeet voivat hävittää muutamia maakuntia, mutta saavat harvoin

Kymmenes luku.

Hallituksen väärinkäytämisestä ja sen helposta turmeltumisesta.

Aivan niinkuin yksityistahto toimii lakkaamatta yleistahtoa vastaan, samoin ponnistelee hallitus herkeämättä ylintä valtiovaltaa vastaan. Mitä suuremmaksi tämä ponnistus käy, sitä enemmän kärsii valtiomuoto; ja kun ei tässä tapauksessa ole mitään muuta yhdyskuntatahtoa vastustamassa ruhtinaan tahtoa ja näin pitämässä sitä tasapainossa, niin täytyy ennemmin tai myöhemmin tapahtua, että ruhtinas sortaa vihdoin ylintä valtiovaltaa ja rikkoo yhteiskuntasopimuksen. Siinä on se sisäinen

aikaan nälänhädän. Kapinat, kansalais sodat säikähdyttävät kovin päämiehiä; mutta ne eivät ole kansojen todellisia onnettomuuksia, näillä kun voi olla suorastaan hengähtämisen aika silloin kun kiistellään siitä, kuka pääsee niiden tyranniksi. Niiden pysyvistä tilasta syntyy niiden todellinen menestys tai häätä; milloin kaikki on poljettu ikeen alle, silloin kuihtuu kaikki, silloin tuhoavat päämiehet niitä mielin määrin ja *ubi solitudinem faciunt, pacem appellant* [Tacitus, *Julius Agricolan elämäkerta*, kpl. XXX: »kun he tekevät maan autioksi, nimittävät he sitä rauhaksi»]. Kun maan mahtavain rettelöimiset myllersivät Ranskan kuningaskuntaa ja kun Pariisiin piispanapulainen kuljetti parlamentissakin tikaria taskussaan, niin ei se estänyt Ranskan kansaa elämästä onnellisena ja lukuisana kunniallisen ja vapaan hyvinvoinnin helmassa. Muinoin kukoisti Kreikka mitä julmimpien sotien raivoissa: veri vuoti siellä virtoinaan, ja kuitenkin oli koko maa täynnä ihmisiä. »Näytti siltä», sanoo Machiavelli, »että meidän tasavaltamme voima vain kasvoi murhien, maanpakotuomioiden, kansalais sotien keskellä». Sen kansalaisten kunto, heidän tapansa, heidän riippumattomuutensa tekivät enemmän sen vahvistamiseksi kuin kaikki sen riidat sen heikontamiseksi. Hiukkanen kuohunutta luo pontevuutta mieliin, ja ihmissuvun saa todellakin menestymään vähemmän rauha kuin vapaus.

ja väistämätön vika, joka valtioruumiin syntymästä lähtien herkeämättä pyrkii sitä hävittämään, samoin kuin vanhuus ja kuolema hävittävät viimein ihmisruumiin.

Hallitus saattaa yleensä turmeltua kahta tietä, nimitäin silloin kun se supistuu ja silloin kun valtio hajoaa.

Hallitus supistuu silloin kun se siirtyy suurelta joukolta pienelle, s. o. kansanvallalta ylimysvallalle ja ylimysvallalta kuningasvallalle. Se on sen luontainen taipumus¹. Jos se palautuisi pieneltä joukolta suurelle, voitaisiin sanoa sen höltyvän; mutta tämä takaperoinen kehitys on mahdoton.

¹ Venetsian tasavallan hidas muodostuminen ja kehittyminen laguuniensa keskellä tarjoaa huomattavan esimerkin tällaisesta siirtymisestä: ja varsin kummallista on, että venetsialaiset näyttävät tuhannenkahdensadan vuoden kuluttua olevan vasta toisessa asteessa, joka alkoi *Serrari di Consiglio*'lla v. 1198. Mitä tulee muinaisiin herttuoihin, joista heitä moititaan, niin on todistettu, mitä siitä sitten sanoneekaan *Squittinio della libertà veneta*, etteivät he ole suinkaan olleet heidän täysivaltaisia hallitsijoitaan.

Varmaankaan ei olla esitykseni vastustamiseksi vetoamatta Rooman tasavaltaan, joka seurasi, sanottanee, aivan päinvastaista kehityskulkua, siirtyessään yksinvallasta ylimysvaltaan ja ylimysvallasta kansanvaltaan. Minä en ajattele läheskään niin.

Romuluksen ensimmäinen laitos oli sekahallitus, joka piankin turmeltui itsevaltiudeksi. Erikoisista syistä hävisi valtio ennen aikaansa, aivan niinkuin nähdään vastasyntyneen lapsenkin kuolevan ennen miehenikään ehtimistään: Tarquiniusten karkoitus oli todellinen tasavallan syntymisen hetki. Mutta se ei saanut aluksi pysyvää muotoa, koska tehtiin vain puolet työstä, kun ei poistettu patriisijärjestelmää. Sillä kun tällä tavalla perinnöllinen ylimysvalta, joka on pahin laillisista hallituksista, jäi ristiriitaan kansanvallan kanssa, ei yhäti epävarma ja häilyvä hallitusmuoto päässyt vakiintumaan, niinkuin Machiavelli on osoittanut, ennenkuin asetettiin kansantribuunit: vasta silloin oli olemassa todellinen hallitus ja oikea kan-

Hallitus ei tosiaankaan koskaan muuta muotoaan ennen kuin sen kulunut ponnin tekee sen liian heikoksi säilyttämään tätä muotoansa. Jos se nyt vielä höllytyisi laajentamalla, häipyisi sen voima aivan mitättömäksi ja se voisi pysyä pystyssä vieläkin vähemmän. Täytyy siis kiristää ja tiukentaa tuota ponninta sitä mukaa kuin se antaa perään, muutoin romahtaa sen kannattama valtio raunioiksi.

Valtion hajoaminen saattaa tapahtua kahdella tavalla.

Ensimmäkin silloin kun ei ruhtinas ohjaa enää valtiota lakien mukaan ja kun hän anastaa ylimmän vallan; silloin tapahtuu huomattava muutos: silloin ei nimittäin supistukaan hallitus, vaan valtio; minä tarkoitan, että

sanvalta. Kansa ei tosiaan ollut silloin vain ylin valtiovalta, vaan myös hallitusmies ja tuomari; senaatti oli vain alempi virasto, jonka oli määrä tasoittaa ja keskittää hallitusta; ja konsulitkin, vaikka olivatkin patriiseja, vaikka olivatkin ensimmäisiä hallitusmiehiä, vaikka olivatkin rajattomalla vallalla varustettuja päälliköitä sodassa, olivat Roomassa vain kansan puheenjohtajia.

Siitä lähtien nähtiin myös hallituksen seuraavan luontaista taipumustaan ja pyrkivän voimakkaasti ylimysvaltaan. Kun patriisijärjestelmä oli hävinnyt kuin itsestään, ei ylimysvalta perustunut enää patriisikuntaan niinkuin Venetsiassa ja Genovassa, vaan senaatin virkakuntaan, johon kuului sekä patriiseja että plebeijejä, jopa tribuunienkin virkakuntaan silloin kun se alkoi anastaa itselleen tehokasta valtaa: sillä nimethän eivät vaikuta mitään itse asioihin; ja milloin kansalla on päämiehiä, jotka hallitsevat sen puolesta, niin mikä nimi näillä päämiehillä liekin, kysymys on aina ylimysvallasta.

Ylimysvallan väärinkäytöksistä syntyivät kansalaissodat ja triumviraatti. Sulla, Julius Caesar, Augustus olivat itse asiassa todellisia yksinvaltiaita; ja vihdoin hajosi valtio Tiberiuksen itsevaltiuden aikana. Rooman historia ei siis suinkaan osoita perussääntöäni vääräksi, vaan vahvistaa sitä yhä.

suuri valtio hajoaa ja toinen valtio muodostuu sen sisäpuolelle yksinomaan hallituksen jäsenistä, jotka ovat enää vain muun kansan herroja ja tyranneja. Niin että sillä hetkellä, jolloin hallitus anastaa itselleen ylimmän valtiovallan, rikkoutuu yhteiskuntasopimus ja kaikki yksityiset kansalaiset, jotka ovat oikeudellisesti joutuneet takaisin luonnolliseen vapauteensa, ovat pakotettuja, mutta eivät suinkaan velvollisia tottelemaan.

Sama tapaus esiintyy silloinkin kun hallituksen jäsenet anastavat erikseen vallan, jota niiden olisi harjoitettava vain yhteisesti; mikä ei ole suinkaan vähäisempi lakien loukkaus, ja se saakin aikaan vielä suuremman epäjärjestyksen. Silloin on niin sanoaksemme yhtä monta ruhtinasta kuin hallitusmiestä, ja valtio, joka on samalla tavalla jaettu kuin hallituskin, häviää tai muuttaa muotoa.

Valtion hajotessa sanotaan hallituksen väärinkäyttöä, millaista se liekin, yhteisellä nimellä *anarkiaksi* eli valttomuudeksi. Jos toimitetaan tarkempia jaoituksia, niin turmeltu kansanvalta *oklokratiaksi* eli rahvaanvallaksi, ylimysvalta *oligarkiaksi* eli harvainvallaksi, voisimpa vielä lisätä, että kuningasvalta turmeltu *tyranniaksi*, mutta tämä viimeinen sana on merkitykseltään häilyvä ja kaippaa selvitystä.

Yleisestihän tarkoitetaan tyrannilla kuningasta, joka hallitsee väkivaltaisesti, huolimatta laista ja oikeudesta. Mutta täsmällisemmin puhuttaessa on tyranni yksityinen henkilö, joka anastaa kuninkaan vallan, olematta

siihen oikeutettu. Tällä tavalla käsittivät kreikkalaiset tämän tyranni-sanat: he nimittivät niin eroituksesta sekä hyviä että huonoja ruhtinaita, joiden valta vain ei ollut laillinen¹. Niinpä ovat siis *tyranni* ja *vallananastaja* kaksi aivan samaa asiaa merkitsevää sanaa.

Antaakseni eri nimet eri asioille, sanon *tyranniksi* kuningasvallan anastajaa, ja *despootiksi* eli itsevaltiaaksi ylimmän valtiovallan anastajaa. Tyranni on henkilö, joka tunkeutuu valtaan vastoin lakeja, hallitakseen lakien mukaan; itsevaltias on taas henkilö, joka asettautuu suorastaan lakien yläpuolelle. Näin ei siis tyrannin tarvitse olla itsevaltias, kun sitä vastoin itsevaltias on aina tyranni.

Yhdestoista luku.

Valtioruumiin kuolemasta.

Sellainen on parhaitenkin järjestettyjen hallitusten luontainen ja väistämätön taipumus. Kun Sparta ja Rooma ovat hävinneet, mikä valtio voi toivoa pysy-

¹ *Omnes enim et habentur et dicuntur tyranni qui potestate utuntur perpetua, in ea civitate quae libertate usa est.* [Cornelius Nepos, *Miltiades*, kpl. VIII: »Sillä tyranneina pidetään ja tyranneiksi sanotaan kaikkia niitä, jotka käyttävät pysyvää valtaa valtiossa, joka on ennen nauttinut vapautta.»] On kyllä totta, että Aristoteles (*Nikomakholainen siveysoppi*, VIII kirja 10. luku) eroittaa tyrannin kuninkaasta sikäli että edellinen hallitsee omaksi hyödykseen ja jälkimäinen yksinomaan alamaistensa hyödyksi; mutta paitsi sitä, että yleensä kaikki kreikkalaiset kirjailijat ovat käyttäneet tätä tyrannisanana toisessa merkityksessä, niinkuin selviää varsinkin Ksenophonin *Hieronista*, seuraisi Aristoteleen eroituskäsityksestä, ettei maailman alusta alkaen olisi vielä ollut olemassa ainoatakaan kuningasta.

vänsä pystyssä ikuisesti? Jos tahdomme perustaa kestävän laitoksen, älkäämme siis suinkaan ajatelko tehdä siitä ikaikaista. Onnistuakseen ei pidä yrittää mahdottomia eikä luulotella luovansa ihmistyöhön lujutta, joka ei inhimillisiin asioihin kuulu.

Valtioruumis alkaa aivan ihmisruumiin tapaan kuolla syntymästään lähtien ja kantaa itsessään tuhonsa syytä. Mutta kumpaisellakin voi olla enemmän tai vähemmän vankka rakenne, joka saattaa pitää sitä elossa pitemmän tai lyhyemmän ajan. Ihmisen ruumiinrakenne on luonnon työtä; valtion rakenne on ihmistaidon työtä. Ei ole ihmisten vallassa elämänsä pitentäminen; mutta heidän vallassaan on valtion elämän pitentäminen niin paljon kuin se suinkin on mahdollista, toimittamalla sille parhaan rakenteen, minkä se ikinä voi saada. Parhaitenkin rakennettu valtio häviää kyllä, mutta myöhemmin kuin joku toinen, ellei mikään aavistamaton onnettomuus aiheuta sen tuhoa ennen aikojaan.

Valtiollisen elämän perusjuuri on ylimmässä valtiovallassa. Lakiasäätävä valta on valtion sydän; toimeenpaneva valta on sen aivot, jotka panevat kaikki sen osat liikkeelle. Aivot voivat halvaantua, mutta yksilö elää siitä huolimatta. Ihminen jää tylsäksi ja elää: mutta heti kun sydän on lakannut toimimasta, kuolee elävä olento.

Valtio ei suinkaan pysy hengissä lakiensa, vaan lakiasäätävän vallan turvin. Eilinen laki ei velvoita tänään, mutta hiljainen suostumus päätetään vaitiolosta ja ylim-

män valtiovallan ajatellaan vahvistavan jatkuvasti lakeja, joita se ei kumoa, vaikka se sen voisi tehdäkin. Kaikkeaa, mitä se on kerran julistanut tahtovansa, tahtoo se yhä, ellei se sitä peruuta.

Miksi siis kunnioitetaan niin suuresti vanhoja lakeja? Juuri niiden vanhuuden takia. Onhan pakko uskoa, että vain noiden vanhojen tahdonilmaisujen erinomaisuus on voinut säilyttää niitä niin kauvan; ellei ylin valtiovalta olisi tunnustanut niitä yhä edelleen hyödyllisiksi, olisi se jo kumonnut ne tuhannet kerrat. Senpätähden eivät lait hyvin järjestetyssä valtiossa suinkaan heikkene, vaan saavat päinvastoin lakkaamatta uutta voimaa; iäkkyyden luoma ennakkoluulo tekee ne päivä päivältä yhä kunnioitettavammiksi; kun taas kaikkialla siellä, missä lait heikkenevät vanhetessaan, tämä heikkeneminen osoittaa, ettei ole enää lakiasäättävää valtaa ja ettei valtio enään elä.

Kahdestoista luku.

Kuinka ylin valtiovalta pysyy voimassa.

Koska ylimmällä valtiovallalla ei ole muuta voimaa kuin lakiasäättävä valta, toimii se vain lakien kautta, ja koska taas lait eivät ole muuta kuin yleistahdon sitovia ilmaisuja, saattaa ylin valtiovalta toimia vain kansan koolla ollessa. Kansan koolla ollessa, sanottanee, mikä haave! Se on haave nykyään, mutta se ei ollut haave kaksi tuhatta vuotta sitten: ovatko ihmiset muuttuneet luonnoltaan?

Mahdollisuuden rajat henkisissä asioissa ovat vähemmän ahtaita kuin me ajattelemme: meidän heikkouksemme, paheemme, ennakkoluulomme niitä supistavat. Alhaiset sielut eivät usko suuriin miehiin: kurjat orjat hymyilevät ivallisesti jo vapaus-sanankin kuullessaan.

Tarkastelkaamme sen pohjalla, mitä on tapahtunut, sitä, mikä voi tapahtua. Minä en puhu mitään Kreikan vanhoista tasavalloista; mutta Rooman tasavalta oli nähdäkseni suuri valtio ja Rooman kaupunki suuri kaupunki. Viimeinen veronkirjoitus totesi Roomassa olleen neljä-sataatuhatta asekuntoista kansalaista, ja keisarikunnan viimeinen väenlasku sai tulokseksi yli neljä miljoonaa kansalaista, ottamatta lukuun alamaisiksi tehtyjä, muukalaisia, naisia, lapsia, orjia.

Kuinka vaikeaksi luultaisiinkaan koota usein tämän pääkaupungin ja sen ympäristöjen suunnatonta kansaa! Kuitenkin oli harvoja sellaisia viikkoja, jolloin Rooman kansa ei olisi ollut koolla, jopa useamman kerrankin. Eikä se käytellyt ainoastaan ylimmän valtiiovallan oikeuksia, vaan osaksi myös hallituksen. Se käsitteli eräitä asioita, se ratkaisi eräitä käräjäjuttuja, ja koko tämä kansa toimi torilla melkein yhtä usein hallitusmiehenä kuin kansalaisenakin.

Jos palattaisiin kansakuntien alkuaikoihin, huomattaisiin, että useimmat vanhat hallitukset, jopa yksinvaltaisetkin, kuten makedonialaisten ja frankkien, käyttivät tällaisia neuvottelukokouksia. Miten tämän asian laita

liekään, jo tämä yksi ainoa eittämätön tosiasia vastaa kaikkiin vaikeuksiin: mahdollisen perustaminen olleeseen tuntuu minusta hyvältä johdonmukaisuudelta.

Kolmastoista luku.

Jatkoa.

Ei riitä, että kokoontunut kansa on kerran määrännyt valtion rakenteen vahvistamalla yhden tai toisen lakijärjestelmän: ei riitä, että se on asettanut pysyvän hallituksen tai että se on kerta kaikkiaan pitänyt huolta hallitusmiesten valitsemisesta. Paitsi ylimääräisiä kokouksia, joita aavistamattomat tapaukset saattavat vaatia, täytyy vielä olla säännöllisiä, määrätyn ajan kuluttua uudistuvia kokouksia, joita ei mikään voi lakkauttaa eikä lykätä, niin että kansa kokoontuu tietynä päivänä suorastaan lain perustuksella, sen tarvitsematta odottaa minkäänlaista muuta muodollista kutsua.

Mutta ulkopuolella näiden kokousten, jotka ovat laillisesti päteviä jo yksistään aikamääräyksensä nojalla, on jokaista kansan kokousta, jota tähän tehtävään asetetut hallitusmiehet eivät ole säädettyjä muodollisuuksia noudattamalla kutsuneet koolle, pidettävä laittomana ja kaikkia sen tekoja mitättöminä, koska itse kokoontumiskäskykin tulee lähteä laista.

Mitä tulee tiheämpään tai harvempaan laillisten kokousten pitoon, riippuu se seikka niin monenlaisista asianhaaroista, ettei siitä käy esittäminen mitään täs-

mällisiä sääntöjä. Voidaan vain sanoa ylimalkaan, että mitä enemmän hallituksella on voimaa, sitä useammin tulee ylimmän valtiiovallan näyttäytyä.

Tämä, sanottanee minulle, saattaa ehkä olla hyvä yhdelle ainoalle kaupungille; mutta mitä on tehtävä silloin kun valtioon kuuluu niitä useampia? Käydäänkö jakamaan ylintä valtiovaltaa tai pitääkö päinvastoin keskittää se yhteen ainoaan kaupunkiin ja tehdä kaikista muista sen alamaisia?

Minä vastaan, ettei pidä tehdä kumpaakaan. Ensiksikin on ylin valtiovalta jakamaton ykseys, jota ei voida paloitella sitä hävittämättä. Toiseksi ei mikään kaupunki enempää kuin kansakuntakaan saata laillisesti olla toisen alainen, koska valtioruumiin olemus perustuu kuuliaisuuden ja vapauden sopusointuun ja koska sanat *alamainen* ja *ylin valtiovalta* osoittavat samaan asiaan tähtäävää vuorosuhdetta, jonka ajatus keskittyy tuohon yhteen ainoaan sanaan *kansalainen*.

Minä vastaan edelleen, että on aina paha yhdistää useampia kaupunkeja yhdeksi ainoaksi kaupunkivaltioksi, ja että jos tämä yhdistäminen halutaan suorittaa, ei pidä myöskään luulotella väistettävän siitä johdavia luonnollisia haittoja. Ei ole suinkaan suurten valtioiden epäkohtiin vetoamalla vastustettava häntä, joka tahtoo vain pieniä valtioita: mutta millä tavalla voitaisiin antaa pienille valtioille kylliksi voimaa, jotta ne kykenisivät pitämään puoliaan suuria vastaan? Sillä tavalla kuin muinoin kreikkalaiset kaupungit pitivät puo-

liaan suurkuningasta ja myöhemmin Hollanti ja Sveitsi Itävallan hallitsijahuonetta vastaan.

Ellei kuitenkaan voida supistaa valtiota oikeihin rajoihin, on olemassa muuan toinen apukeino, nimittäin se, ettei lainkaan suvaita pääkaupunkia, vaan siirretään hallitus perä perää jokaiseen kaupunkiin ja pidetään niissä myös vuorotellen maan valtiopäivät.

Levittäkää asutusta tasaisesti koko alueelle, ulottakaa kaikkialle samat oikeudet, puhaltakaa kaikkialle yltäkylläisyyttä ja elämää, ja sillä tavalla on valtio tuleva sekä mahdollisimman voimakkaaksi että mahdollisimman hyvin hallituksi. Muistakaa, että kaupunkien muurit syntyvät vain maalaistalojen raunioista. Jokaiselta palatsilta, minkä minä näen kohoavan pääkaupunkiin, on kuin näkisin kokonaisen maankolkan peittyvän hökkeileillä.

Neljästoista luku.

Jatkoa.

Sillä hetkellä, jolloin kansa on laillisella tavalla koontunut harjoittamaan ylimmän valtiovallan toimia, lakkaa hallituksen tuomiovalta kokonaan, toimeenpaneva valta seisahtuu ja halvimmankin kansalaisen henkilö on yhtä pyhä ja loukkaamaton kuin korkeimman hallitusmiehen, sillä missä on edustettu läsnä, siinä ei ole enää edustajaa. Useimmat niistä mellakoista, joita syntyi Rooman vaalikokouksissa, johtuivat siitä, ettei tätä sääntöä tunnettu tai ettei siitä pidetty väliä. Silloin olivat kon-

sulit vain kansankokouksen johtajia, tribuunit pelkkiä puhemiehiä; ¹ senaatti ei ollut kerrassaan mitään.

Nämä vallankäytön keskeytyskaudet, jolloin ruhtinas tunnustaa tai hänen tulisi tunnustaa todellisen korkeamman vallan olemassaolo, ovat hänestä aina olleet peloittavia; ja nämä kansankokoukset, jotka ovat valtioruumiin kilpi ja hallituksen suitset, ovat kaikkina aikoina olleet päämiesten kauhistus: niinpä eivät he milloinkaan säästäkään vaivoja, vastaväitteitä, vaikeuksia, lupauksia saadaksean kansalaiset niihin kyllästymään. Milloin nämä ovat ahneita, pelkurimaisia, saamattomia, mieltyneempiä lepoon kuin vapauteen, eivät he kestä kauvakaan hallituksen yhä yltyviä ponnistuksia; kun vastustava voima lakkaamatta kasvaa, häipyä ylin valtiovalta täten lopulta olemattomiin ja useimmat valtiot rappeutuvat ja häviävät ennen aikojansa.

Mutta ylimmän valtiovallan ja omavaltaisen hallituksen väliin nousee joskus eräänlainen välivoima, josta on puhuttava.

Viidestoista luku.

Valtiopäivämiehistä eli kansanedustajista.

Silloin kun valtion palveleminen lakkaa olemasta kansalaisten tärkein tehtävä, ja kun he mieluummin suorit-

¹ Jotakuinkin siinä merkityksessä, mikä tälle nimitykselle annetaan Englannin parlamentissa (*orateur; speaker*). Näiden tointen samanlaisuus olisi saattanut konsulit ja tribuunit riitaan keskenään, vaikkapa kaikki tuomiovalta olisi ollutkin lakkautettu.

tavat tämän palveluksensa kukkarollaan kuin omalla henkilöllään, on valtio jo lähellä perikatoansa. Jos on kysymys taisteluun menosta, palkkaavat he sotajoukkoja ja jäävät itse kotiin. Jos on lähdettävä yhteisiin neuvotelukokouksiin, nimittävät he edustajia ja jäävät itse kotiin. Kun heillä näin on runsaasti laiskuutta ja rahaa, hankkivat he sotilaita isänmaata orjuuttamaan ja edustajia sitä myymään.

Kaupan ja ammattien hyörinä, ahnas ansion tavoittelu, velttous ja mukavuudenhalu, ne ne muuttavat mieskohtaisen palveluksen rahapalvelukseksi. Luovutaan yhdestä voiton osasta, jotta saataisiin sitä lisätä mielin määrin. Antakaa rahaa ja pian olette te oleva kahleissa. Sana *raha-asia* on orjan sana; se on tuntematon oikeassa kansalaisvaltiossa. Todellakin vapaassa valtiossa tekevät kansalaiset kaikki omilla käsillään eivätkä mitään rahalla: he eivät suinkaan maksaisi siitä, että pääsisivät suorittamasta velvollisuuksiaan, vaan maksaisivat päinvastoin saadakseen täyttää ne itse. Minä en katsele läheskään asioita tavalliselta näkökannalta: minä pidän mieskohtaista työvelvollisuutta vapaudelle vähemmän vastakkaisena kuin rahaveroja.

Mitä paremmin valtio on järjestetty, sitä enemmän anastavat yleiset asiat kansalaisten mielissä tilaa yksityisiltä asioilta. Silloin onkin suorastaan paljon vähemmän yksityisiä asioita, sillä koska yhteisen hyvinvoinnin summasta riittää huomattava osuus kunkin yksilön hyvinvointiin, jää hänelle vähemmän hankittavaa yksi-

tyisellä vaivannäöllä. Hyvin ohjatussa valtiossa kiirehtii jokainen yleisiin kokouksiin: huonon hallituksen aikana ei kukaan halua astua askeltakaan niihin mennäksseen, koska kellään ei ole mielenkiintoa siihen, mitä siellä tehdään, koska on jo edeltäpäin nähtävissä, ettei yleistahto tule siellä pääsemään valtaan ja koska vihdoin kotoiset huolet anastavat kaiken ajan ja kaikki ajatukset. Hyvät lait saattavat tekemään parempia, huonot lait synnyttävät yhä huonompia. Heti kun joku vain sanoo valtion asioista: *Mitä ne minua liikuttavat?* on valtiota pidettävä häviöön tuomittuna.

Isänmaanrakkauden laimeneminen, yksityisetujen harastus, valtioiden suunnaton laajuus, valloitukset, hallituksen väärinkäyttö ovat johtaneet keksimään sen keinon, että kokonaisen kansakunnan yleiset kokoukset korvataan valtiopäivämiesten eli kansanedustajain kokouksilla. Tällaisia edustajia rohjetaan eräissä maissa nimittää kolmanneksi säädyksi.¹ Kahden säätyluokan yksityisetu asetetaan siis ensimmäiselle ja toiselle sijalle, ja valtion etu on vasta kolmannella.

Ylintä valtiovaltaa ei voida edustaa, samasta syystä kuin ei sitä voida luovuttaakaan; sen olemuksena on yleistahto, ja tahtoahan ei käy edustaminen: se on sama tai se ei ole sama; keskiväliä ei ole. Kansan valitsemat valtiopäivämiehet eivät siis ole eivätkä voikaan olla sen edustajia; ne ovat vain sen toimimiehiä; ne eivät

¹ *Le tiers-état*. Niin oli laita juuri Ranskassa.

voi päättää mitään lopullisesti. Jokainen laki, jota kansa ei ole henkilökohtaisesti vahvistanut, on mitätön; se ei ole mikään laki. Englannin kansa luulee olevansa vapaa; se erehtyy suuresti: se on vapaa vain parlamentin jäseniä valitessaan; heti kun ne on valittu, on se orja, ei se ole mitään. Tapa, millä se käyttää vapautensa lyhyitä hetkiä, ansaitseekin hyvin tämän vapauden menettämisen.

Edustaja-ajatus kuuluu uudempiin aikoihin; se on periytynyt meille läänityshallituksesta, tästä väärästä ja järjettömästä hallituksesta, joka alentaa ihmissuvun arvoa ja häpäisee ihmisen nimeä. Vanhoissa tasavalloissa ei kansalla ollut koskaan edustajia, eikä edes yksinvalloisakaan: sitä sanaakaan ei tunnettu. On hyvin merkilistä, ettei Roomassa, missä tribuunit olivat niin pyhiä henkilöitä, edes osattu kuvitella heidän voivan anastaa kansan tehtäviä, ja etteivät he niin suuressa joukossa milloinkaan edes yrittäneet omin päin ajaa läpi kansapäätöksiä. Ajateltakoon kuitenkin sitä tungosta, minkä väkijoukko joskus aiheutti, kun Gracchustenkin aikaan osa kansalaisia antoi äänensä rakennusten katoilta.

Missä oikeus ja vapaus ovat kaikki kaikessa, eivät moiset haitat merkitse mitään. Tämän viisaan kansan keskuudessa oli kaikella oikea suhtansa: se salli liktoriensa tehdä sellaista, mitä sen tribuunit eivät olisi milloinkaan uskaltaneet tehdä; se ei pelännyt, että sen liktorit olisivat tahtoneet käydä sitä edustamaan.

Selittääksemme kuitenkin, miten tribuunit sitä joskus

edustivat, riittää päästä selville siitä, miten hallitus yleensä edustaa ylintä valtiovaltaa. Kun laki on vain yleistahdon ilmaus, on selvää, ettei kansaa saata kukaan edustaa lakiasäättävän vallan puolesta; mutta sitä voidaan edustaa ja sitä täytyy edustaa toimeenpanevan vallan puolesta, koska tämä on vain lain mukaisesti käytettyä voimaa. Tästä selviää, että lähemmin asioita tutkittaessa huomattaisiin vain hyvin harvoilla kansakunnilla olevan lakeja. Miten tämän seikan liekään, varmaa vain on, että kun ei tribuuneilla ollut mitään osaa toimeenpanevaan valtaan, eivät he myöskään voineet milloinkaan edustaa Rooman kansaa virkaansa kuuluvien oikeuksien nojalla, vaan ainoastaan anastamalla senaatin oikeuksia.

Kreikkalaisten keskuudessa teki kansa itse kaiken mitä sillä oli tehtävää. Se oli lakkaamatta koolla torilla; se asui lempeässä ilmanalassa; se ei ollut ahne; orjat toimittivat sen työt; sen tärkein asia oli sen vapaus. Kun ei ole enää samoja etuja, kuinka voidaan säilyttää samat oikeudet? Ankarammat ilmanalanne luovat teille enemmän tarpeita;¹ kuutena kuukautena vuodesta on torilla mahdoton oleskella; kaiuttomat kielenne eivät kuulu ulkoilmassa; te pidätte suurempaa huolta ansios-tanne kuin vapaudestanne ja te pelkäätte paljon vähemmän orjuutta kuin köyhyyttä.

¹ Jos kylmissä maissa omaksuttaisiin itämaalaisten ylellisyys ja veltot tavat, olisi se samalla heidän kahleittensa omaksumista, se olisi niihin sitoumista vielä lujemmin kuin he.

Kuinka! Eikö vapaus pysy pystyssä muutoin kuin orjuuden turvin? Ehkä ei. Äärimmäisyydet koskettavat toisiaan. Kaikella, mikä ei ole luonnon luomaa, on omat heikot puolensa, ja inhimillisellä yhteiskunnalla enemmän kuin millään muulla. On sellaisia onnettomia olosuhteita, joissa ei voi säilyttää vapauttansa muutoin kuin toisten vapauden kustannuksella ja joissa kansalainen saattaa olla täysin vapaa vain sillä ehdolla, että orja on perinpohjin orja. Sellaiset olivat olosuhteet Spartassa. Mitä teihin tulee, nykyajan kansat, niin ei teillä ole orjia, vaan olette te itse orjia; te maksatte heidän vapautensa omalla vapaudellanne. Te saatatte kyllä kehua tätä toisen vapauden asettamista omanne edelle; minä näen siinä kuitenkin enemmän raukkamaisuutta kuin ihmisyyttä.

Kaikella tällä en suinkaan tarkoita, että tulisi pitää orjia tai että toisen orjuuttaminen olisi oikeutettua, koska olen todistanut aivan päinvastaista. Minä esitän vain ne syyt, joiden takia nykyajan kansoilla, jotka luulevat olevansa vapaita, on edustajia ja joiden takia muinaisilla kansoilla ei niitä ollut. Miten tämän asian laita liekään, heti kun joku kansa valitsee edustajia, ei se ole enää vapaa, ei sitä ole enää olemassa.

Kun kaikki tarkoin punnitsen, en huomaa olevan ylimmälle valtiovallalle täst'edes mahdollista säilyttää keskuudessamme oikeuksiensa käyttöä muutoin kuin siinä tapauksessa, että valtio on hyvin pieni. Mutta jos se on hyvin pieni, niin sehän valloitetaan? Ei suinkaan.

Jälempänä tulen osoittamaan,¹ kuinka suuren kansan ulkonainen mahtavuus voidaan yhdistää pienen valtion mukavaan yleisten asiain hoitoon ja hyvään järjestykseen.

Kuudestaista luku.

Hallituksen asettaminen ei ole sopimusluontoinen.

Kun lakiasäättävä valta on saatu kerran hyvin järjestyksi, on järjestettävä samaten myös toimeenpaneva valta; sillä koska tämä jälkimäinen, jonka vaikutus ilmenee vain yksityisinä tekoina, ei ole samaa olemusta kuin edellinen, on se siitä luonnollisestikin eroitettava. Jos olisi mahdollista ylimmän valtiovallan semmoisenaan harjoittaa toimeenpanevaa valtaa, sekaantuisivat oikeus ja yksityinen tapaus siinä määrin toisiinsa, ettei tiedettäisi enää, mikä on lakia ja mikä ei ole lakia ja tällä tavalla luontoansa muuttanut valtioruumis joutuisi piankin sen väkivallan saaliiksi, jota ehkäisemään se syntyi.

Koska kansalaiset ovat yhteiskuntasopimuksen nojalla kaikki tasa-arvoisia, saattavat kaikki määrätä, mitä kaikkien on tehtävä, kun sitä vastoin ei kellään ole oikeutta vaatia toista tekemään sellaista, mitä hän ei itse tee. Juuri tämän oikeuden, joka on välttämätön tuomaan elämää ja liikuntaa valtioruumiiseen, antaa ylin valtiolta varsinaisesti ruhtinaalle asettamalla hallituksen.

¹ Sen aijoin tehdä myöhemmin tässä teoksessa silloin kun minä ulkomaisia suhteita käsitellessäni olisin tullut valtioliittoihin, aivan uuteen aiheeseen, jonka johtavat aatteet ovat vielä selvittämättä.

Useammatkin kirjoittajat ovat väittäneet, että tämä asetamistoimitus olisi jonkunlainen kansan ja sen ottamien päämiesten välillä tehty sopimus; sopimus, missä määrättäisiin molemmin puolin ne ehdot, joilla toinen sitoutuisi käskemään ja toinen tottelemaan. Myönnettänee, olen siitä varma, että olisipa se kummallista sopimuksen tekoa! Mutta katsokaamme, onko tämä mielipide puolustettavissa.

Ensinnäkin voidaan ylintä valtaa yhtä vähän muuttaa kuin luovuttaakin; sen rajoittaminen on sen hävittämistä. On järjetöntä ja ristiriitaista, että muka ylin valtiovalta asettaisi itselleen ylemmän määrääjän; jonkun ylivaltijaan käskettäväksi sitoutuminen merkitsee täyteen alkuperäiseen vapauteen palaamista.

Lisäksi on ilmeistä, että tämä kansan tekemä sopimus niiden ja niiden henkilöiden kanssa olisi yksityisluontoinen teko: mistä seuraa, ettei tämä sopimus voi olla laki eikä ylimmän valtiovallan teko eikä siis myöskään oikeudellisesti pätevä.

Edelleen on helppo huomata, että sopimuspuolet olisivat keskinäisessä suhteessaan vain luonnon lain alaisia ja että niiltä puuttuisi kaikki takeet molemminpuolisten sitoumusten täyttämisestä, mikä on kaikin tavoin yhteiskuntatilan vastaista. Koska se, jolla on valta kässissään, kykenee aina määräämään mielensä mukaan tämän täyttämisen, niin yhtä järkevää olisi nimittää »sopimukseksi» sellaisen miehen tahdonilmaisua, joka sanoisi toiselle: »Minä annan teille kaiken omaisuuteni

sillä ehdolla, että te annatte siitä minulle takaisin niin paljon kuin suvaitsette.»

Valtiossa saattaa olla vain yksi ainoa sopimus, nimittäin yhteiskuntasopimus; ja tämä yksinään tekee kaikki muut mahdottomiksi. Ei voida ajatella mitään yleistä sopimusta, joka ei merkitsisi ensimmäisen loukkaamista.

Seitsemästoista luku.

Hallituksen asettamisesta.

Millä tavalla on siis käsitettävä teko, jonka tuloksena on hallituksen asettaminen? Minä huomautan ensinnäkin, että tämä teko ei ole yksinkertainen, vaan kahdesta muusta teosta yhdistetty, nimittäin lain säätämisestä ja lain toimeenpanosta.

Edellisellä teolla määrää ylin valtiovalta, että on oleva siihen ja siihen muotoon järjestetty hallituskunta; ja selvää on, että tämä tahdonilmaisu on laki.

Jälkimmäisellä teolla kansa nimittää ne päämiehet, joiden huolena on oleva tämän näin järjestetyn hallituksen hoitaminen. Mutta kun tämä nimitys on yksityisiin kohdistuva teko, ei se ole toinen laki, vaan ainoastaan edellisen seuraus ja hallituksen toimi.

Vaikeutena on nyt ymmärtää, kuinka voidaan puhua hallituksen toimesta ennen kuin hallitusta on olemassa-kaan; ja kuinka kansa, joka on vain ylin valtiovalta tai alamainen, saattaa eräissä olosuhteissa esiintyä myös ruhtinaana tai hallitusmiehenä.

Tässäkin paljastuu jälleen muuan niitä valtioruumiin hämmästyttäviä ominaisuuksia, jotka saattavat sopusoin- tuun näennäisesti aivan ristiriitaisia tekoja. Sillä tämän teko käy mahdolliseksi siten, että ylin valtiotalta vaihtuu äkkiä kansanvallaksi, niin että kansalaisista, joista ilman huomattavaa muutosta ja pelkästään kaikkien joutuessa uuteen suhteeseen kaikkiin, tulee hallitusmiehiä, he siir- tyvät yleisteoista yksityistekoihin ja laista lain toimeen- panoon.

Tämä suhteen vaihtuminen ei ole suinkaan rikkivii- saan aateskelun tulos, joka olisi ilman vastinettaan to- dellisuudessa: se esiintyy joka päivä Englannin parla- mentissa, missä alahuone muodostuu eräissä tilaisuuksissa suureksi valiokunnaksi voidakseen paremmin poh- tia asioita, muuttuen siten ylintä valtiotalta edustavasta laitoksesta, mikä se oli vähää ennen, pelkäksi neuvot- telukokoukseksi; niin että se tekee itselleen alahuoneena selkoa siitä, mitä se on juuri toimittanut suurena valio- kuntana, ja päättää uudelleen yhdellä nimellä sen, mistä se on jo sopinut toisella.

Sehän onkin kansanvaltaiselle hallitukselle luonteen- omainen etu, että sen voi heti paikalla kutsua olemaan yleistahdon yksinkertainen päätös. Minkä jälkeen tämä väliaikainen hallitus jää valtaan, jos hyväksytty hallitus- muoto on sellainen, tai asettaa ylimmän valtiovallan ni- messä lain määräämän hallituksen, ja kaikki on silloin kohdallaan. Ei ole mahdollista asettaa hallitusta millään muulla laillisella tavalla, hylkäämättä ylempänä esitet- tyjä periaatteita.

Kahdeksastoista luku.

Kuinka on estettävä hallituksen anastuspyyteet.

Kuudennessatoista luvussa lausuttujen väitteiden tueksi käy näistäkin selvittelyistä ilmi, ettei tahdonilmaisu, joka asettaa hallituksen, ole mikään sopimus, vaan laki; etteivät toimeenpanevan vallan haltijat ole suinkaan kansan herroja, vaan sen palvelijoita; että se voi asettaa heidät virkaansa ja eroittaa siitä milloin se vain haluaa; ettei heihin nähden ole lainkaan kysymys sopimuksen tekemisestä, vaan tottelemisesta; etteivät he ottaessaan huolekseen ne tehtävät, jotka valtio heille antaa, tee muuta kuin täyttävät kansalaisvelvollisuuksiaan, ilman että heillä olisi minkäänlaista oikeutta kiistellä ehdoista.

Milloin siis sattuu niin, että kansa asettaa perinnöllisen hallituksen, joko yksinvaltaisen, rajoittumalla johonkin määrättyyn perheeseen, tai ylimysvaltaisen, rajoittumalla johonkin määrättyyn kansalaisluokkaan, niin ei se suinkaan tee mitään sitoumusta; kysymys on vain väliaikaisesta muodosta, minkä se määrää valtion asiain hoidolle, siksi kunnes sitä miellyttää päättää siitä toisin.

On kyllä totta, että nämä muutokset aina ovat vaarallisia ja ettei pidä milloinkaan koskea kerran asetettuun hallitukseen, ennen kuin se tulee kokonaan kelvottomaksi yhteistä hyvää edistämään; mutta tämä varovaisuus on valtiotaitoon kuuluva menettelyohje eikä suinkaan oikeussääntö; eikä valtio ole sen velvollisempi luovuttamaan yleistä käskyvaltaa päämiehilleen kuin sotilaallista käskyvaltaa kenraaleilleen.

Edelleen on totta, ettei sellaisessa tapauksessa voida koskaan liian huolellisesti noudattaa kaikkia tarpeellisia muodollisuuksia säännöllisen ja laillisen tahdonilmaisun eroittamiseksi kapinallisesta mellastuksesta ja koko kansan tahdon eroittamiseksi jonkun vehkeilevän puolueen kirkunasta. Varsinkaan ei ole tällöin myönnettävä vastenmieliselle asialle muuta kuin mitä siltä ei voida ankarimman oikeuden nimessä kieltää; ja juuri tästä velvollisuudesta saa ruhtinas suurta etua valtansa säilyttämiseksi kansasta huolimatta, ilman että voitaisiin sanoa hänen sen anastaneen: sillä näyttäessään käyttävänsä vain oikeuksiaan on hänen varsin helppo niitä laajentaa ja estää yleiseen rauhaan vedoten hyvän järjestyksen palauttamiseksi suunnitellut kokoukset; niin että hän käyttää vaitioloa, jota hän ei salli kenenkään rikkoa, tai säännöttömyyksiä, joita hän pakottaa tekemään, selittääkseen omaksi edukseen niiden suostumuksen, jotka pelko saa vaikenemaan, ja rangaistakseen niitä, jotka rohkevat puhua. Juuri tällä tavallahan kymmenmiehetkin, jotka oli ensin valittu yhdeksi vuodeksi ja joiden virka-aikaa oli sitten pitennetty toisella vuodella, yrittivät säilyttää valtansa yhä edelleen estämällä vaalikokousten pidon; ja tähän helppoon keinoon turvautuvat yleensä kaikki maailman hallitukset kerran valtion voiman käsiinsä saatuaan, ennemmin tai myöhemmin anastaakseen myös ylimmän valtiiovallan.

Säännöllisesti toistuvat kokoukset, joista ylempänä puhuin, ovat omiansa estämään tämän onnettomuuden tai

ainakin viivyttämään sen tuloa, varsinkin silloin kun ne eivät tarvitse muodollista kutsua: sillä silloin ei ruhtinas saata niitä estää avoimesti julistautumatta lakien rikkojaksi ja valtion viholliseksi.

Nämä kokoukset, joiden ainoana tehtävänä on yhteiskuntasopimuksen voimassapitäminen, on aina alotettava kahdella esityksellä, joita ei pitäisi koskaan jättää tekemättä ja jotka on erikseen pantava äänestykseen, nimittäin

Ensiksi: *Tahtooko ylin valtiovalta säilyttää nykyisen hallitusmuodon?*

Toiseksi: *Tahtooko kansa jättää tämän hallituksen hoidon niille henkilöille, joiden huolena se nykyäänkin on?*

Minä edellytän tässä sellaista, minkä luulen jo todistaneenikin, nimittäin ettei valtiossa ole ainoatakaan perustuslakia, jota ei voitaisi kumota, ottamalla lukuun yhteiskuntasopimuksenkin; sillä jos kaikki kansalaiset kokoontuisivat yksimielisesti peruuttamaan tämän sopimuksen, niin ei käy epäileminen, ettei sitä olisi silloin sangen laillisesti peruutettu. Ajattelepa Grotius niinkin, että kukin voi luopua valtiosta, jonka jäsen hän on, ja saada maasta poistuessaan luonnollisen vapautensa ja omaisuutensa takaisin.¹ Mutta niinmuodoinhan tultaisiin järjestömyykseen, elleivät kaikki kansalaiset yhtyneinä voisi tehdä sitä, minkä kukin heistä voi tehdä erikseen.

¹ Luonnollisestikin sillä edellytyksellä, ettei lähdetä maasta velvollisuuksia pakoon ja yritetä väistää isänmaan palvelemista silloin kun se tätä palvelusta tarvitsee. Pakeneminen olisi silloin rikollista ja rangaistavaa; se ei olisi enää poistumista, vaan karkaamista.

NELJÄS KIRJA.

Ensimmäinen luku.

Yleistahto on häviämätön.

Niin kauvan kuin useammat liittoutuneet ihmiset katsovat muodostavansa yhden ainoan yhdyskunnan, on heillä myös vain yksi ainoa tahto, jonka tarkoitusperänä on heidän yhteinen säilymisensä ja heidän yleinen hyvinvointinsa. Silloin ovat kaikki valtion pontimet vankkoja ja yksinkertaisia, sen menettelyohjeet selviä ja kirkkaita; sillä ei ole mitään sekavia ja ristiriitaisia etuja tyydyttävänä; yhteinen hyvä näyttäytyy kaikkialla ilmeisenä eikä sen huomaamiseen tarvita mitään muuta kuin tervettä järkeä. Rauha, yhteistunto, tasa-arvoisuus ovat valtiollisten viekastelujen vihollisia. Suoria ja yksinkertaisia ihmisiä on vaikea pettää juuri heidän yksinkertaisuutensa tähden: ovelat houkuttelut ja verukkeet eivät tee heihin mitään vaikutusta; he eivät ole edes kylliksi viekkaita, jotta he osaisivat mennä ansaan. Kun näkee maailman onnellisimman kansan keskuudessa talonpoikaisjoukkojen järjestelävän valtion asioita tammen siimeksessä ja menettelevän aina järkevästi, saattaako sil-

loin olla halveksimatta muiden kansakuntien rikkiviisauksia, kun nämä hankkivat itselleen kuuluisuutta ja kurjuutta niin monin salaperäisin keinoin?

Tällä tavalla hallittu valtio tarvitsee hyvin vähän lakeja, ja milloin käy välttämättömäksi julistaa uusia lakeja, huomaavat tämän välttämättömyyden kaikki. Ensimmäinen, joka niitä ehdottaa, lausuu vain sen, minkä kaikki ovat jo tunteneet, eikä ole kysymys juonitteluista eikä kaunopuheisuudesta sen saadessa lain voiman, minkä jokainen on jo päättänyt tehdä, heti kun hän vain on päässyt varmuuteen siitä, että toisetkin tekevät samoin kuin hän.

Järkeistelijöitä pettää se seikka, että kun he näkevät vain jo alusta alkaen huonosti järjestettyjä valtioita, heistä tuntuu ilman muuta mahdottomalta saada niissä aikaan moista valtiolaitosta. Suureksi huvikseen kuvittelevat he, mitä kaikkia typeryyksiä joku ovela veijari, joku liukas suunsoittaja saattaisi uskotella Pariisissa tai Lontoon kansalle. He eivät tiedä, että Bernin kansa olisi pannut Cromwellin kuritushuoneeseen ja että geneveläiset olisivat julkisesti ruoskituttaneet Beaufort'in herttuaa.

Mutta kun yhteiskunnallinen solmu alkaa höltyä ja valtio heiketä, kun yksityisedut alkavat käydä tuntuviksi ja pienet yhdyskunnat vaikuttaa suureen, silloin kärsii yhteisetu ja saa vastustajia; yksimielisyys ei enää valitse äänestyksissä, yleistahto ei ole enää kaikkien tahto; syntyy ristiriitoja ja kiistoja, eikä paras katsantokanta pääse voitolle ilman taistelua.

Kun vihdoin perikatonsa partaalla hoippuva valtio pysyy pystyssä vain kuvitellun, tehottoman muodon varassa, kun yhteiskunnallinen side on katkennut kaikkien sydäimestä, kun mitä inhoittavin itsekkyyks koristeleikse julkeasti yhteisen hyvän pyhällä nimellä, silloin mykistyy yleistähto; salaisten vaikutinten ohjaamina äänestävät kaikki niin vähän todellisten kansalaisten tavoin kuin ei valtiota olisi koskaan ollut olemassakaan, ja lain nimellä saatetaan väärin voimaan kohtuuttomia säädöksiä, joiden päämääränä on vain yksityinen etu.

Seuraako siitä, että yleistähto olisi tuhottu tai turmelunut? Ei; se on yhäti järkähtämätön, muuttumaton ja puhdas; mutta se on joutunut toisten tahtojen valtaan, jotka ovat voimakkaampia kuin se. Irroittaessaan etunsa yhteisestä edusta huomaa jokainen kyllä, ettei hän voi sitä irroittaa siitä täydellisesti; mutta hänen osuutensa yhteisestä pahasta ei näytä hänestä miltään sen hänelle yksinään kuuluvan hyvän rinnalla, jonka hän luulee saavuttavansa. Ellemme ota lukuun tätä yksityistä hyvää, tahtoo hän yleistä hyvää jo oman etunsaakin nimessä yhtä voimakkaasti kuin kuka muu tahansa. Silloinkaan, kun hän myy äänensä rahasta, ei hän sammuta yleistähtoa sisimmässään; hän vain kiertää sitä. Hänen tekemänsä virhe johtuu kysymyksen muuttamisesta: hän vastaa aivan toista kuin mitä häneltä kysytään; niin että kun hänen pitäisi vastata äänestyksellään: *On valtiolle edullista*, hän sanookin: *On sille ja sille miehelle tai sille ja sille puolueelle edullista, että se ja se mielipide voittaa*. Niinpä

ei julkisissa kokouksissa noudatettava yleinen järjestyslaki tarkoitakaan niin paljon yleistahdon pystyssä pitämistä niissä kuin huolenpitoa siitä, että tätä yleistahtoa aina kuulustetaan ja että se aina vastaa.

Minulla olisi tässä kohdassa esitettävänä paljonkin mietteitä jo yksinään äänestämisoikeudesta kaikissa ylimmän valtiovallan päätöksiä koskevissa asioissa, oikeudesta, jota ei mikään voi kansalaisilta riistää; ja oikeudesta lausua mielipiteensä, tehdä esityksiä, väitellä, neuvotella, minkä oikeuden hallitus aina niin suurella huolella pidättää jäsenilleen: mutta tämä tärkeä asia vaatisi oman erikoistutkimuksensa, enkä minä voi sanoa kaikkea tässä teoksessa.

Toinen luku.

Äänestyksestä.

Edellisestä luvusta käy selville, että yleisten asiain käsittelytapa saattaa olla varsin luotettava merkki tapojen kulloisestakin tilasta ja valtioruumiin terveydestä. Mitä suurempi sopu vallitsee kokouksissa, s. o., mitä enemmän eri katsantokannat lähenevät yksimielisyyttä, sitä suurempi on myös yleistahdon voima; mutta pitkälliset sanasodat, riidat, melskeet julistavat yksityisetujen voittoa ja valtion rappeutumista.

Tämä näyttää vähemmän ilmeiseltä silloin kun kaksi säätyluokkaa tai useammat säätyluokat muodostavat valtion, niinkuin Roomassa patriisit ja plebeijit, joiden riidat häiritsivät usein vaalikokouksia tasavallan kauneim-

pinakin päivinä ; mutta tämä poikkeus on enemmän näennäinen kuin todellinen, sillä tällöin sisältyy valtioruudesta haittaavan vian takia niin sanoaksemme kaksi valtiota yhteen. Mikä ei pidä paikkaansa molemmista yhteensä, pitää paikkansa kummastakin erikseen. Ja tosiaan suoritettiin myrskyisimpinäkin aikoina kansapäätökset, milloin senaatti ei niihin sekaantunut, aina rauhallisesti ja suurella äänten enemmistöllä : kun kansalaisilla oli vain yksi etu, oli kansallakin vain yksi tahto.

Kehän toisessa päässä palaa yksimielisyys jälleen : nimittäin silloin kun orjuuteen vajonneilla kansalaisilla ei ole enää vapautta eikä tahtoa. Silloin muuttavat pelko ja imartelu äänestykset suostumushuudoiksi ; ei enää neuvotella, jumaloidaan vain tai kirotaan. Sellainen oli senaatin häpeällinen esiintymistapa keisarien aikana. Joskus noudatettiin naurettavaa varovaisuutta. Tacitus huomauttaa,¹ että keisari Othon aikana senaattorit, syytäessään Vitelliukselle hurjia herjasanoja, tekivät samalla parastaan saadakseen syntymään kauhean melun, jottei hän, jos hän sattumalta pääsisikin hallitsijaksi, voisi tietää, mitä kukin heistä oli sanonut.

Näistä erilaisista näkökannoista johtuvat ne menettelyohjeet, joiden mukaan on säännösteltävä äänten laske- ja mielipiteiden vertailemistapa, sikäli kuin yleistahto on enemmän tai vähemmän helposti havaittavissa ja valtio enemmän tai vähemmän rappiolla.

¹ *Historiateos*, I. kirja, 85. luku.

Suom. huom.

On vain yksi ainoa laki, joka luonteensa puolesta vaatii yksimielistä hyväksymistä. Se on yhteiskuntasopimus: sillä yhteiskunnan jäseneksi liittyminen on maailman vapaaehtoisin teko; koska jokainen ihminen on syntynyt vapaaksi ja oman itsensä herraksi, ei kukaan saa, minkä syyn varjolla se sitten tapahtuisikaan, tehdä häntä alamaisekseen ilman hänen suostumustaan. Päätää, että orjan poika syntyy orjaksi, merkitsee samaa kuin päättää, ettei hän synny ihmiseksi.

Jos siis yhteiskuntasopimusta tehtäessä jotkut asettuvat sitä vastustamaan, niin ei heidän vastustuksensa tee sopimusta mitättömäksi; se estää vain heidän ottamisensa muiden joukkoon: he jäävät muukalaisiksi kansalaisten keskelle. Kun valtio on perustettu, merkitsee vakinainen maassa oleskeleminen suostumusta; valtion alueella asuminen on ylimmän valtiiovallan alaiseksi taipumista.¹

Ellei oteta lukuun tätä alkusopimusta, velvoittaa enemmistön ääni aina kaikkia muita; se seuraa itsestään sopimuksesta. Mutta kysyttäne: kuinka saattaa ihminen olla vapaa ja kuitenkin pakotettu noudattamaan tahdonilmaisuja, jotka eivät ole hänen omiaan? Kuinka saattavat vastustajat olla vapaita ja kuitenkin lakien alaisia, joihin he eivät ole suostuneet?

¹ Tällöin on aina ajateltava vapaata tilaa: sillä muutoinhan saattavat perhe, kiinteä omaisuus, turvapaikan puute, pakko, väkivalta pidättää asukkaan maassa vastoin hänen tahtoaan: ja silloin ei yksinomaan hänen oleskelunsa edellytä enää hänen suostumustaan sopimukseen tai sopimuksen loukkaamiseen.

Minä vastaan, että kysymyksen muoto on väärä. Kansalainen suostuu kaikkiin lakeihin, niihinkin, jotka saatetaan voimaan vastoin hänen tahtoaan, jopa niihinkin, jotka rankaisevat häntä silloin kun hän uskaltaa loukata niistä jotakuta. Kaikkien valtion jäsenten pysyvä tahto on yleistahdo; sen nojalla ovat he kansalaisia ja vapaita.¹ Milloin kansan kokouksessa esitetään joku laki, niin ei heiltä itse asiassa kysytä, hyväksyvätkö vai hylkäävätkö he tehdyn esityksen, vaan onko vai eikö se ole yleistahdon mukainen, tahdon, joka on heidän tahtonsa; antaessaan äänensä lausuu kukin siitä mielipiteensä, ja äänen laskeminen selvittää yleistahdon suhtautumisen kysymykseen. Milloin siis minun mielipiteeni vastakkainen mielipide voittaa, niin osoittaa se vain sitä, että minä olin erehtynyt ja että se, mitä minä olin pitänyt yleisenä tahtona, ei sitä ollutkaan. Jos minun yksityinen mielipiteeni olisi voittanut, olisin minä tehnyt jotakin toista kuin mitä minä olin tahtonut; juuri silloin en olisikaan ollut vapaa.

Tämä edellyttää, se on kyllä totta, että enemmistöllä on yhä kaikki yleistahdon luonteenomaiset tunnusmerkit: milloin niitä ei sillä enään ole, niin liitytäänpä mihin katsantokantaan tahansa, vapautta ei ole myöskään enään olemassa.

¹ Genovassa on vankiloiden julkipuolella ja kaleerivankien kahleissa luettavana sana *Libertas* (Vapaus). Tämä kilpikirjoituksen käyttämistapa on kaunis ja oikea. Vain kaikkensaätyiset pahantekijät estävät tosiaan kansalaista olemasta vapaa. Maassa, missä kaikki sellaiset henkilöt olisivat kaleereilla, nautittaisiin täydellisintä vapautta.

Näyttäessäni ylempänä, millä tavalla yksityistahdot saattavat anastaa yleistahdon aseman julkisissa neuvotteluissa, osoitin myös riittävästi ne keinot, joita sopii käyttää tämän epäkohdan torjumiseksi ; tulen siitä asiasta puhumaan vielä myöhemminkin. Mitä tulee siihen äänten suhteelliseen lukumäärään, jonka voi sanoa ilmaisevan tämän tahdon, esitin myös ne periaatteet, joiden mukaan sitä käy arvioiminen. Yhdenkin äänen ero rikkoo tasasuhdan ; yksikin vastustaja rikkoo yksimielisyyden ; mutta yksimielisyyden ja tasasuhdan välillä voi olla useampia epätasaisiakin jakoja, joihin kaikkiin tämä lukumäärä saattaa pysähtyä aina valtioruumiin tilan ja tarpeiden mukaan.

Kaksi yleistä ohjetta voi olla hyödyksi näitä suhteita säännösteltäessä : ensiksikin, että mitä tärkeämmät ja vakavammat neuvottelut ovat kysymyksessä, sitä enemmän täytyy voittavan mielipiteen lähetä yksimielisyyttä ; toiseksi, että mitä suurempaa nopeutta käsitelty asia vaatii, sitä enemmän tulee supistaa äänten jakautumisessa sallittua eroitusta ; päätöksissä, jotka on tehtävä heti paikalla, täytyy jo yhden äänen enemmistön riittää. Edellinen menettelyohje näyttää paremmin sopivan lakeihin, jälkimäinen käytännöllisiin asioihin. Joka tapauksessa syntyvät niiden yhtymästä parhaat suhteet, mitä ratkaisevia päätöksiä tekeväälle enemmistölle voidaan keksiä.

Kolmas luku.

Vaaleista.

Ruhtinaan ja hallitusmiesten vaaleissa, jotka, niinkuin olen maininnut, ovat yhdistettyjä toimituksia, voidaan käyttää kahta menettelytapaa, nimittäin varsinaista valintaa ja arpaa. Kumpiakin on käytetty eri tasavalloissa, ja vielä tänä päivänäkin nähdään niiden sangen monimutkaisen sekoituksen esiintyvän Venetsian dogin vaaleissa.

»Ärvalla tapahtuva valinta», sanoo Montesquieu,¹ »soveltuu hyvin kansanvallan luonteeseen». Myönnän sen, mutta miksi se soveltuu? »Ärvonta», jatkaa hän, »on sellainen valitsemistapa, joka ei loukkaa ketään; se jättää kullekin kansalaiselle kohtuullisen toivon päästä kerran isänmaata palvelemaan». Nämä eivät ole mitään syitä.

Jos pidetään mielessä, että päämiesten valinta on hallituksen eikä ylimmän valtiovallan tointa, niin huomataan myös, miksi arvan käyttäminen soveltuu paremmin kansanvallan luonteeseen, koska kansanvallassa asioiden hoito on sitä parempi, mitä yksinkertaisempia siinä tarvittavat toimitukset ovat.

Ei missään todellisessa kansanvallassa hallitusmiehen toimi ole suinkaan mikään etu, vaan raskas taakka, jota ei oikeudenmukaisesti voida säilyttää ennemmin yhden yksityisen hartioille kuin toisenkaan. Laki yksin voi

¹ *Lakien henki*, II. kirja, 2. luku.

säilyttää tämän taakan sen hartioille, jolle arpa lankeaa: sillä kun tällöin ehdot ovat samat kaikille ja kun valinta ei riipu kenenkään ihmisen tahdosta, ei ole myöskään kysymys mistään yksityisiin kohdistuvasta sovelluttamisesta, joka järkähyttäisi lain yleisluontoisuutta.

Ylimysvallassa valitsee ruhtinas ruhtinaan, hallitus turvaa itse säilymisensä, ja silloin on äänestys varsin paikallaan.

Esimerkki, jonka tarjoaa Venetsian dogin valitsemistapa, vahvistaa vain tätä eroitusta, sitä suinkaan kumoamatta; tämä sekamuoto sopii sekahallitukselle, sillä on erehdys pitää Venetsian hallitusta todellisena ylimysvaltana. Ellei kansalla olekaan siellä mitään osaa hallitukseen, niin on aatelisto siellä kansaa itse. Suuri joukko köyhiä jalosukuisia ei ole milloinkaan päässyt hallitusmiehen virkoja lähellekään, eikä heillä ole aateliudestaan muuta hyvää kuin tuo turha ylhäisyyden arvonimi ja oikeus olla läsnä Suuren Neuvoston istunnoissa. Mutta kun tämä Suuri Neuvosto on taas yhtä mieslukuinen kuin meidän geneveläinen Yleisneuvostomme, niin ei sen jalosukuisilla jäsenillä ole sen suurempia etuoikeuksia kuin meidän pelkillä kansalaisillamme. On epäilemättöntä, että ellei oteta huomioon näiden molempien tasavaltojen sunnaton erilaisuutta, Genève'in porvaristo vastaa täsmälleen Venetsian ylimystöä, meidän syntyperäiset kansalaisemme ja asukkaamme vastaavat Venetsian kaupunkikuntalaisia ja kansaa, meidän talonpoikamme mantereen alamaisia. Miltä puolelta siis tarkastel-

taneekin tätä tasavaltaa, jos sen suuruus poistetaan laskuista, ei sen hallitus ole ylimysvaltaisempi kuin meidänkään: ainoa eroitus on siinä, että kun meillä ei ole elinijäksi valittua päämiestä, meidän ei ole samassa määrin tarvis käyttää arpaa.

Arvalla tapahtuviin vaaleihin liittyisi varsin vähän haittoja todellisessa kansanvallassa, missä kaikki olisivat tasarvoisia yhtä hyvin tapojen ja kykyjen kuin periaatteiden ja varallisuussuhteidenkin puolesta ja missä siis valinta olisi kutakuinkin samantekevä. Mutta minä olen jo sanonut, että todellista kansanvaltaa ei ole lainkaan olemassa.

Milloin suoraa valintaa ja arpomista käytetään sekaisin, on edellisen täytettäväksi jätettävä paikat, jotka vaativat erikoisia kykyjä, kuten esim. sotilasvirat; jälkimäinen sopii sellaisiin toimiin, joissa riittävät terve järki, oikeudentunto, rehellisyys, niinkuin esim. tuomarintomiin, koska hyvin järjestetyssä valtiossa nämä ominaisuudet ovat yhteisiä kaikille kansalaisille.

Arpomisella ja äänestyksellä ei ole mitään tekemistä yksinvaltaisessa hallituksessa. Kun yksinvaltiias on oikeudellisesti ainoa ruhtinas ja hallitusmies, kuuluu hänen apulaistensa valinta yksinomaan hänelle. Kun pappi de Saint-Pierre¹ ehdotti lisättäväksi Ranskan kuninkaan neuvoskuntien lukua ja niiden jäsenet valittaviksi suljetulla

¹ Abbé Charles-Irénée de Saint-Pierre (1658—1743), tunnettu varsinkin kirjastaan *Ikuisen rauhan suunnitelma*. Suom. huom.

lippuäänestyksellä, ei hän huomannut, että hän ehdotti muutettavaksi hallitusmuotoa.

Minun olisi vielä puhuttava äänten antamisesta ja keräämisestä kansan kokouksissa; mutta ehkäpä historiallinen esitys roomalaisten vastaavista menettelytavoista selittää havaannollisemmin kaikki ne ohjeet, mitä minä voisin antaa. Ymmärtäväisen lukijan sopii kylläkin tarkastella hiukan yksityiskohtaisemmin, kuinka yleisiä ja yksityisiä asioita käsiteltiin kahdensadantuhannen miehen neuvostossa.

Neljäs luku.

Roomalaisista kansankokouksista.

Meillä ei ole minkäänlaisia varmoja muistomerkkejä Rooman alkuaajoista; onpa hyvin luultavaa, että suurin osa kaikesta siitä, mitä niistä kertoellaan, on pelkkää tarua¹; ja yleensäkin puuttuu meiltä täydellisimmin juuri opettavin osa kansojen aikakirjoja, nimittäin niiden syntymän historia. Kokemus näyttää meille joka päivä, mistä syistä saavat alkunsa valtakuntien kumoukset; mutta kun ei nykyään enää synny kansoja, on meidän pakko melkein kokonaan turvautua arveluihin, selittääksemme, kuinka nämä valtakunnat ovat muodostuneet.

¹ Rooman nimi, jonka väitetään johtuvan *Romuluksesta*, on kreikka ja merkitsee *voimaa*; *Numan* nimi on kreikkaa myös ja merkitsee *lakia*. Onko todennäköistä, että tämän kaupungin molemmilla ensimmäisillä kuninkailla oli jo ennakoita nimet, jotka niin hyvin vastasivat heidän myöhempiä tekojaan?

Tavat, joiden huomataan olevan käytännössä, todistavat ainakin, että näillä tavoilla on ollut alkunsa. Perimätietoja, jotka koskettelevat tätä alkua, sellaisia perimätietoja, jotka nojautuvat arvokkaimpiin lähteisiin ja joita tukevat vankimmat syyt, tulee pitää luotettavimpina. Siinä menettelyohjeet, joita olen koettanut seurata tutkiessani, millä tavoin maailman vapain ja mahtavin kansa harjoitti ylintä valtiovaltaansa.

Rooman perustamisen jälkeen jaettiin syntyvä tasavalta, s. o. perustajan sotajoukko, jonka muodostivat albalaiset, sabinilaiset ja muukalaiset, kolmeen luokkaan, jotka tästä jaosta saivat nimekseen *tribus*. Jokainen näistä tribuksista jaettiin edelleen kymmeneen *kuriaan*, ja jokainen *kuria* taas *dekurioihin*, joiden etunenään asetettiin *kurioneiksi* ja *dekurioneiksi* nimitetyt päälliköt.

Paitsi tätä otettiin kustakin tribuksesta sata ratsumiestä eli *ritaria* käsittävä joukko, jota sanottiin *kenturiaksi*: mistä nähdään, että nämä jaoitukset, jotka eivät olleet kovinkaan tarpeellisia alottelevassa kaupungissa, olivat lähteneet aluksi yksinomaan sotilaallisista tarkoituksesta. Mutta näyttää kuin olisi vaistomainen suuruuden aavistus johdattanut pientä Rooman kaupunkia jo ennakolta laatimaan maailman pääkaupungillekin soveltuvan järjestysmuodon.

Tästä ensimmäisestä jaosta syntyi kuitenkin ennen pitkää muuan epäkohta, se nimittäin, että kun albalaisten *tribus*¹ ja sabinilaisten *tribus*² pysyivät aina samalla kan-

¹ *Ramnenses.*

² *Tatienses.*

nallaan, mutta muukalaisten tribus¹ kasvoi kasvamistaan, koska näitä muukalaisia virtasi kaupunkiin lakkaamatta lisää, tämä viimeksi mainittu tribus paisui piankin molempia toisia suuremmaksi. Tämän vaarallisen haitan poistamiseksi keksi Servius sen apukeinon, että hän muutti jakoperustuksen, pannen kumoamansa rotujaon tilalle toisen, jonka pohjana oli kunkin tribuksen asuntopaikka kaupungissa. Kolmen tribuksen asemasta muodosti hän neljä, joista kukin piti hallussaan yhtä Rooman kukkulaa ja sai nimensä sen mukaan. Poistaessaan näin olevan eriarvoisuuden, ehkäisi hän sen syntymisen myös tulevaisuudessa; ja jottei tämä jako olisi ainoastaan paikkojen, vaan ihmisten jako, kielsi hän yhden kaupungin osan asukkaita muuttamasta toiseen, mikä esti rotuja sekaantumasta.

Hän teki myös kolmen vanhan ratsumieskenturian lukumäärän kaksinkertaiseksi ja liitti niihin kaksitoista uutta, mutta yhä entisillä nimillä: yksinkertainen ja älykäs keino lopullisesti eroittaa ritaristo kansasta, ilman että tämä jälkimäinen sai syytä nurkumiseen.

Näihin neljään kaupunkitribukseen lisäsi Servius viisitoista uutta, joita nimitettiin maalaistribuksiksi, koska ne olivat syntyneet yhtä moneen piiriin jaetun maaseutuympäristön asukkaista. Myöhemmin muodostettiin yhtä monta uutta tribusta lisää, ja lopulta oli Rooman kansa jaettu kolmeenkymmeneenviiteen tribukseen; lukumäärä,

¹ *Luceres.*

joka pysyi sellaisenaan aina tasavallan viimeisiin päiviin asti.

Tästä kaupungin tribuksien ja maaseudun tribuksien eroittamisesta oli muuan huomiota ansaitseva seuraus, koska siitä ei ole olemassa muuta esimerkkiä ja koska Rooman oli sitä kiittäminen sekä tapojensa säilymisestä että valtansa laajenemisesta. Olisi luullut kaupunkitribusten piankin anastavan kaiken vallan ja kaikki kunnipaikat ja kaikin tavoin alentavan maalaistribusten arvoa: tapahtui aivan päinvastoin. Onhan tunnettu ensimmäisten roomalaisten mieltymys maalaiselämään. Tämän mieltymyksen oli heihin istuttanut viisas yleisten olojen järjestäjä, joka yhdisti vapauteen maalaistyöt ja sodan toimet ja joka niin sanoaksemme karkoitti kaupunkiin taiteet, käsityöt, juonittelut, rikkauten ja orjuuden.

Koska nyt kaikki, mitä Roomalla oli mainiota ja etevää, eli maalla ja muokkasi peltoa, totuttiin näin etsimään tasavallan tukeita vain sieltä. Koska tämä toimiala oli edelleen kaikkein arvokkainten patriisien toimialaa, kunnioittivat sitä kaikki: maalaisten yksinkertaista ja uutterraa elämää pidettiin Rooman porvarien joutilasta ja velttoa elämää parempana; ja moni, joka olisi kaupungissa ollut vain onneton alhaisolainen, muuttui maanviljelijänä kunnioitetuksi kansalaiseksi. Eivätpä perustaneet meidän ylevämieliset esi-isämme, sanoi Varro, ilman syytä maalaiskyliimme näiden väkevään ja urhoolisten miesten taimitarhaa, jotka puolustivat heitä sodan ja ruokkivat heitä rauhan aikana. Plinius sanoo suoraan,

että maalaistribuksia pidettiin arvossa niihin kuuluvien miesten tähden, kun sensijaan kaupungin tribuksiin siirrettiin pelkureita, joita tahdottiin häpeällä rangaista. Kun sabinilainen Appius Claudius asettui Roomaan asumaan, osoitettiin hänelle suurta kunnioitusta ja hänet kirjoitettiin erääseen maalaistribukseen, joka sittemmin omaksui hänen perheensä nimen. Vihdoin liitettiin vapautetut orjat johonkin kaupunkitribukseen, mutta ei milloinkaan maalaistribukseen; eikä koko tasavallan aikana esiintynyt ainoatakaan esimerkkiä siitä, että joku näistä vapautetuista olisi päässyt hallitusmiehen virkaan, vaikka hän olikin päässyt kansalaiseksi.

Tämä menettelytapa oli mainio; mutta se ajettiin niin pitkälle, että siitä oli lopulta seurauksena järjestyssääntöjen muutos ja epäilemättä väärinkäytöksiin johtava muutos.

Ensiksikin sallivat sensorit, vallattuaan jo aikoja sitten oikeuden siirtää mielivaltaisesti kansalaisia yhdestä tribuksesta toiseen, useimpien kirjoittautua mihin tribukseen he vain halusivat: lupa, joka varmastikaan ei kelvannut mihinkään ja joka vain riisti sensorintoimelta yhden sen tärkeimpiä vaikutuskeinoja. Kun lisäksi suuret ja mahtavat kirjoittautuivat kaikki maaseudun tribuksiin ja kansalaisiksi päässeet vapautetut jäivät alhaisen kanssa kaupungin tribuksiin, ei tribuksilla yleensä enään ollut kotipaikkaa eikä aluetta, vaan olivat ne kaikki niin sekaisin, ettei voitu enään eroittaa kunkin tribuksen jäseniä muutoin kuin luetteloihin turvautumalla, niin että *tribus-*

nimityksen merkitys muuttui aineellisesta henkilölliseksi tai haihtui pikemminkin melkein haavekuvaksi.

Tapahtui edelleen, että kun kaupungin tribukset joutuivat helpommin saapuville, olivat ne useinkin voimakkaimpana aineksena kansankokouksissa ja myivät valtion niille, jotka suvaisivat ostaa niihin kuuluvan roska väen äänet.

Kun yleisten olojen järjestäjä oli muodostanut kymmenen kuriaa kuhunkin tribukseen, kuului silloin kaupungin muurien suojassa asuvaan koko Rooman kansaan kolmekymmentä kuriaa, joista jokaisella oli omat tempelinsä, jumalansa, virkamiehensä, pappinsa ja juh-lansa; näiden juhlien nimenä oli *compitalia*, ja olivat ne samanlaisia kuin ne *paganalia*-juhlat, joita maalaistribukset myöhemmin panivat toimeen.

Serviuksen toimittaessa uutta jakoa ei tätä lukumäärää kolmekymmentä voitukaan tasaisesti jakaa hänen neljän tribuksensa kesken, minkä tähden ei hän halunnutkaan siihen lainkaan koskea, niin että kuriat muodostivat tribuksista riippumatta toisen Rooman asukkaiden jaon: mutta kurioista ei ollut puhettakaan maalaistribuksissa eikä niihin kuuluvan väestön keskuudessa, koska tribusten kehityttyä puhtaaksi yhteiskunnalliseksi laitokseksi ja sotajoukkojen noston tultua toisella tavalla järjestetyksi Romuluksen sotilaalliset jaoittelut olivat käyneet tarpeettomiksi. Vaikka siis jokainen kansalainen olikin kirjoitettu johonkin tribukseen, eivät läheskään kaikki kuuluneet kurioihin.

Servius pani toimeen kolmannenkin jaoituksen, joka ei ollut missään yhteydessä molempien edellisten kanssa ja josta seurauksiltaan tuli tärkein niistä kaikista. Hän jakoi koko Rooman kansan kuuteen luokkaan, joita hän ei eroittanut paikan eikä miesluvun, vaan omaisuuden perusteella, niin että ensimmäiset luokat kuuluivat rikkaille, viimeiset köyhille ja keskimäiset keskinkertaisen varallisuuden haltijoille. Nämä kuusi luokkaa oli edelleen jaettu 193:een pienempään osastoon, joita sanottiin kenturioiksi; ja näiden osastojen suhde oli sellainen, että ensimmäinen luokka käsitti niistä yksinään enemmän kuin puolet ja viimeinen muodosti vain yhden ainoan. Täten oli vähimmin mieslukuisassa luokassa eniten kenturioita, ja koko viimeinen luokka laskettiin vain yhdeksi alaosastoksi, vaikka se sisälsi yksinään yli puolet Rooman asukkaista.

Jotta kansa ei huomaisi niin hyvin tämän viimeisen järjestelyn seurauksia, koetti Servius antaa sille sotilaallisen näön: toiseen luokkaan liitti hän kaksi kenturiaa aseseppiä ja neljänteen kaksi kenturiaa sotakoneiden tekijöitä. Kussakin luokassa, paitsi viimeisessä, eroitti hän nuoret vanhoista, s. o., ne, joiden oli velvollisuus kantaa aseita, niistä, jotka ikä siitä laillisesti vapautti: mikä eroitus pakotti vielä useammin kuin omaisuuden eroitus toimittamaan arvioimisen tai laskemisen. Edelleen määräsi hän kokoukset pidettäväksi Mars-kentällä, minne kaikkien niiden, jotka olivat sotapalvelusijässä, oli saatava aseineen.

Syynä siihen, miksi hän ei viimeisessä luokassa noudattanut tätä nuorten ja vanhojen jakoa, oli se seikka, ettei siihen kuuluvalla alhaisolle myönnetty kunniaa kantaa aseita isänmaan puolustamiseksi: täytyi olla oma koti-leisi sillä, joka halusi oikeutta sitä varjella; ja kaikkien noiden lukemattomien kulkurirenttujen laumassa, jotka nykyään loistavat kuningasten sotajoukoissa, on tuskin ainoatakaan, jota ei olisi halveksien karkoitettu roomalaisesta kohortista, silloin kun sotilaat olivat vielä vapauden puolustajia.

Viimeisessä luokassa eroitettiin kuitenkin vielä *proletaarit* niistä, joiden nimenä oli *capite censi*. Edelliset, jotka eivät sentään olleet perin vailla kaikkea omaisuutta, antoivat ainakin kansalaisia valtiolle, joskus sotilaitakin pakottavissa tilaisuuksissa. Sitävastoin pidettiin taas niitä, joilla ei ollut kerrassaan mitään ja joita voitiin laskea vain pääluvun mukaan, täydellisesti mitättöminä ja arvottomina, ja Marius suvaitsi ensimmäisenä värvätä heitä sotajoukkoihinsa.

Käymättä tässä ratkaisemaan, oliko tämä kolmas jaotus itsessään hyvä vai huono, luulen voivani vakuuttaa, että vain ensimmäisten roomalaisten yksinkertaiset tavat, heidän epäitsekkyytensä, heidän mieltymyksensä maanviljelykseen, heidän kaupankäynnin ja voitonhimon halveksuntansa saattoivat tehdä sen käytännössä mahdolliseksi. Missä on nykyaikainen kansa, jonka keskuudessa nielevä ahneus, levottomuuden henki, juonittelut, alituiset siirtymiset, lakkaamattomat varallisuuden mul-

listukset sallisivat sellaisen laitoksen pysyä pystyssä kaksikymmentä vuotta hämmentämättä perinpohjin koko valtiota? On myöskin tarkoin huomattava, että ankarat tavat ja arvioimisperiaatteet, joilla oli suurempi vaikutusvalta kuin tällä järjestelmällä, oikoivat Roomassa sen virheitä, ja että monikin rikas mies alennettiin köyhien luokkaan, jos hän oli liiaksi pöyhkeilyt rikkautellaan.

Kaikesta tästä käy helposti ymmärrettäväksi, miksi melkein aina puhutaan vain viidestä luokasta, vaikka niitä todellisuudessa oli kuusi. Kuudetta luokkaa, joka ei tuottanut sotilaita armeijalle eikä äänestäjiä Mars-kentälle¹ ja jota ei tuskin lainkaan käytetty tasavallassa, otettiin harvoin lukuun.

Sellaiset olivat Rooman kansan eri jaotukset. Katsokaamme nyt, millaisia seurauksia niistä oli kansankokouksissa. Laillisesti kutsuttujen kokousten nimenä oli *comitia*; niitä pidettiin tavallisesti Rooman torilla tai Mars-kentällä ja sanottiin niitä kuriakokouksiksi, kenturiakokouksiksi ja tribuskokouksiksi niiden kolmen jakomuodon mukaan, joita noudattaen ne oli järjestetty. Kuriakokoukset olivat Romuluksen säättämiä, kenturiakokoukset Serviuksen asettamia ja tribuskokoukset kansantribuunien hankkimia. Ei mikään laki saanut lopullista vahvistustaan, ei ainoatakaan virkamiestä valittu muualla

¹ Minä sanon *Mars-kentälle*, koska kansa kokoontui sinne kenturioittain; molemmissa toisissa muodoissaan kokoontui kansa Forumille tai muualle, ja silloin oli *capite censi*'llä yhtä paljon vaikutusta ja valtaa kuin ylhäisimmilläkin kansalaisilla.

kuin kansankokouksissa ; ja kun ei ollut ainoatakaan kansalaista, joka ei olisi kuulunut johonkin kuriaan, kenturiaan tai tribukseen, seuraa siitä, ettei ainoakaan kansalainen ollut suljettu äänestys-oikeudesta ja että Rooman kansa oli todella sekä oikeudellisesti että asiallisesti ylin valtiovalta.

Jotta kokoukset oli laillisella tavalla toimitettu ja jotta niissä tehdyillä päätöksillä oli lain voima, tarvittiin kolme ehtoa: ensiksi, että se virkakunta tai hallitusmies, joka ne kutsui kokoon, omasi sellaiseen tehtävään kuuluvan vallan ; toiseksi, että kokousta pidettiin jonakin lain sallimana päivänä ; kolmanneksi, että ennusmerkit olivat suotuisia.

Ensimmäisen säännöksen syytä ei ole tarvis selittää. Toinen kuuluu yleisiin järjestysasioihin: niinpä kansankokousten pito ei ollut sallittu juhla- tai markkinapäivinä, jolloin maaseutulaiset tulivat Roomaan asioilleen ja jolloin heillä ei siis ollut aikaa viettää päiväänsä torilla. Kolmannella piti senaatti aisoissa kopeata ja levotonta kansaa ja hillitsi sopivasti kumouksellisten tribuunien kiihkoa, vaikka nämä jälkimäiset keksivätkin monet keinot tästä esteestä vapautuakseen.

Lait ja päämiesten valitseminen eivät suinkaan olleet ainoat kansankokousten ratkaisuvallaltaan kuuluvat asiat: koska Rooman kansa oli anastanut hallituksenkin tärkeimmät tehtävät itselleen, voidaan sanoa, että sen kokouksissa määrättiin Europan kohtalot. Tämä tehtävien moninaisuus synnytti ne erilaiset muodot, jotka olivat

näille kokouksille ominaisia aina niiden asioiden mukaan, mitkä joutuivat kansan päätettäviksi.

Näiden eri muotojen arvostelemiseksi riittää niiden vertailu. Säättäessään kuriajärjestyksen tahtoi Romulus hiltä senaattia kansan ja kansaa senaatin avulla, hänen itsensä vallitessa samalla tavalla kaikkia. Hän antoi siis kansalle tällä muodolla koko lukumäärän suoman vallan, pitääkseen siten tasapainossa mahtavuuden ja rikkauden tarjoamaa valtaa, jonka hän jätti patriiseille: mutta yksinvallan hengen mukaisesti jätti hän sentään enemmän etuja patriiseille sen vaikutuksen muodossa, mikä näiden klienteillä saattoi olla äänten enemmistöön. Tämä ihailtava patronusten ja klienttien järjestelmä oli valtioviisauden ja ihmisyyden mestarityö, jota ilman ei tasavallan hengelle niin vastakkainen patriisilaitos olisi voinut pysyä pystyssä. Roomalla yksin on ollut kunnia antaa maailmalle tämä kaunis esimerkki, josta ei ollut koskaan minkäänlaisia haitallisia tuloksia, mutta jota ei kuitenkaan ole koskaan seurattu.

Koska tämä sama kuriajärjestelmä oli ollut voimassa kuningastenkin aikana aina Serviukseen saakka ja koska viimeisen Tarquiniuksen hallitusta ei pidetty laillisena, annettiin tavallisesti kuninkaallisille laeille eroitukseksi muista nimitys *leges curiatae*.

Tasavallan aikana eivät kuriat, jotka rajoittuivat yhä neljään kaupunkitribukseen ja joihin kuului enää vain Rooman roskaväkeä, voineet miellyttää senaattia, joka oli patriisien etunenässä, enempää kuin tribuunejakaan,

jotka, niin plebeijejä kuin olivatkin, olivat hyvin toimeentulevien kansalaisten etunenässä. Ne joutuivat siis huonoon huutoon, ja niiden arvon aleneminen oli niin suuri, että niiden kolmekymmentä liktoria toimittivat yhdessä sen, mitä kuriakokousten olisi pitänyt tehdä.

Kenturiajako oli niin edullinen ylimystölle, ettei ensinnä osaa käsittää, kuinka ei senaatti suoriutunut aina voittajana tällä nimellä käyvistä kokouksista, joissa valittiin konsulit, sensorit ja muut kuruliset virkamiehet. Koska niistä 193:sta kenturiasta, jotka muodostivat koko Rooman kansan kuusi luokkaa, ensimmäiseen luokkaan kuului 98 ja koska äänet laskettiin vain kenturioittain, niin voitti tosiaankin tämä ainoa ensimmäinen luokka äänten luvussa kaikki muut. Milloin kaikki sen kenturiat olivat yksimielisiä, ei enää huolitettu jatkaa edes äänten keräämistä; se, mitä pienin kansalaisryhmä oli päättänyt, kävi suuren joukon ratkaisusta; ja voidaankin sanoa, että kenturiakokouksissa järjesteltiin asioita paljon enemmän kolikoiden enemmistön kuin äänten enemmistön perustuksella.

Mutta tätä suunnatonta vaikutusvaltaa voitiin heikontaa kahdella tavalla. Ensinnäkin siten, että kun tavallisesti tribuunit ja lisäksi aina suuri joukko plebeijejä kuuluivat rikkaiden luokkaan, nämä olivat vastapainona patriisien mahtavuudelle tässä ensimmäisessä luokassa.

Toinen keino oli sellainen, että kun alkuaan annettiin kenturiain äänestää arvonsa mukaisesti, mikä pakotti aina aloittamaan ensimmäisestä, myöhemmin määrättiin alot-

tava kenturia ja tämä¹ arvalla kävi yksinään suorittamaan vaalia; minkä jälkeen kaikki muut jonakin toisena päivänä kokoonkutsutut kenturiat toistivat arvonsa mukaisessa järjestyksessä saman vaalin ja vahvistivat tavallisesti sen. Näin riistettiin esimerkin tarjoama vaikutusvalta säätyarvolta ja annettiin se kansanvallan periaatteen mukaisesti arvalle.

Tästä menettelytavasta oli seurauksena toinenkin etu, nimittäin se, että maaseudun kansalaisilla oli noiden kahden vaalin välillä aikaa ottaa selkoa toistaiseksi nimittelyn ehdokkaan ansioista, ja että he osasivat siten antaa äänensä asiantuntemuksen perusteella. Mutta nopeuden verukkeella saatiin tämä menettelytapa poistetuksi, ja molemmat vaalit toimitettiin samana päivänä.

Tribuskokoukset olivat varsinaisesti Rooman kansan käräjiä. Niihin kutsuminen oli yksinomaan tribuunien tehtävänä, ja niissä tribuunit valittiinkin ja niissä vahvistivat he kansanpäättösesityksensä. Senaatilla ei ollut niissä minkäänlaista sananvaltaa, eikä se edes saanut olla niissä läsnä; ja kun senaattorien oli näin pakko totella lakeja, joista he eivät olleet saaneet äänestää, olivat he tässä suhteessa vähemmän vapaita kuin halvimmat kansalaiset. Tämä oikeuden loukkaus oli hyvin suuri erehdys ja se riitti yksinään tekemään pätemättömiksi sellaisen kokonaisuuden päätökset, jonka kaikkia jäseniä ei tähän

¹ Tämän arvalla määrätyn kenturian nimenä oli *praerogativa*, koska se oli ensimmäinen, jonka mieltä kysyttiin; ja siitä on tullut sana *prerogative* (etuoikeus).

kokonaisuuteen luettu. Vaikka kaikki patriisit olisivatkin ottaneet osaa näihin kokouksiin sen oikeuden perustuksella, mikä heillä siihen kansalaisina oli, eivät he silloin pelkiksi yksityishenkilöiksi muuttuneina olisi isostikaan kyenneet vaikuttamaan äänestykseen, joka tapahtui pääluvun mukaan ja jossa alhaisinkin proletaari merkitsi yhtä paljon kuin senaatin puheenjohtaja.

On siis ilmeistä, että paitsi järjestystä, joka oli seurauksena näistä erilaisista jaoista niin suuren kansan äänien keräämisessä, nämä jaotkaan eivät supistuneet itsessään samantekeviksi muodollisuuksiksi, vaan tarjosi niistä kukin sen suosimiseen vaikuttaneiden tarkoitusprien mukaisia tuloksia.

Lähtemättä tätä asiaa yksityiskohtaisemmin tarkastelemaan voimme ylempänä esitetyistä selityksistä havaita, että tribuskokoukset olivat edullisimpia kansanvaltaiselle hallitukselle ja kenturiakokoukset ylimysvallalle. Mitä tulee kuriakokouksiin, joissa Rooman roskaväki yksinään muodosti enemmistön, niin täytyi niiden joutua huonoon maineeseen, koska ne eivät kelvanneet muuhun kuin tyranniuden ja pahojen aikeiden suosimiseen, niin että kumousmiehetkin karttoivat käyttämästä välikappaletta, joka paljasti liian selvästi heidän tarkoituksensa. Varmaa on, että Rooman kansan koko majesteetti ilmeni vain kenturiakokouksissa, jotka yksin olivat täydellisiä, koska nimittäin kuriakokouksista puuttuivat maalaistribukset ja tribuskokouksista senaatti ja patriisit.

Äänten keräämisen toimittivat ensimmäiset roomalaiset yhtä yksinkertaisesti kuin olivat yksinkertaisia heidän tapansakin, vaikkeivät niin yksinkertaisesti kuin spartalaiset. Kukin ilmoitti kantansa kovalla äänellä ja kirjuri merkitsi sen muistiin. Äänten enemmistö kussakin tribuksessa määräsi tribuksen kannan, äänten enemmistö kaikkien tribusten kesken määräsi kansan kannan, ja samoin oli laita kuriain ja kenturiain. Tämä tapa oli hyvä niin kauvan kuin rehellisyys vallitsi kansalaisten keskuudessa ja kuin jokainen häpesi antaa julkisesti ääntänsä väärälle mielipiteelle tai arvottomalle henkilölle; mutta kun kansa turmeltui ja ääniä ostettiin, pidettiin salaista äänestystä soveliaampana, jotta ostajia voitaisiin pitää aisoissa epäluulon avulla ja jotta veijareille hankittaisiin keino päästä tulemasta isänmaansa pettureiksi.

Tiedän kyllä Ciceron moittivan tätä muutosta ja laskevan osittain sen syyksi tasavallan häviön. Mutta vaikka tajuankin sen suuren merkityksen, mikä tässä asiassa on annettava Ciceron arvovaltaiselle mielipiteelle, en voi yhtyä häneen. Minun ajatukseni on päinvastoin se, että valtion perikatoa vain joudutettiin, kun ei samanlaisia muutoksia tehty enemmänkin. Niinkuin ei terveiden ihmisten elintapa sovellu sairaille, niin ei myös tule hallita turmeltunutta kansaa samojen lakien nojalla, jotka ovat omiaan hyvälle kansalle. Mikään ei todista paremmin tämän menettelyohjeen pätevyyttä kuin Venetsian tasavallan pitkä ikä, sen varjokuva kun on vielä

tänä päivänäkin olemassa yksinomaan sentähden, että sen lait soveltuvat vain kelvottomille ihmisille.

Kansalaisille jaettiin siis pieniä tauluja, joilla kukin saattoi äänestää kenenkään tietämättä hänen kantaansa. Säädettiin myös uusia taulujen keräämisen, äänten laskeamisen, lukujen vertaamisen y. m. s. menettelytapoja, mikä ei sentään estänyt usein epäilyksiä syntymästä näihin tehtäviin määrättyjen virkamiesten¹ uskollisuudesta. Lopulta oli pakko puoluejuonten ja äänikaupan ehkäisemiseksi julkaista suoranaisia asetuksia, joiden lukuisuus osoittaa niiden hyödyttömyyden.

Viimeisinä aikoina oli usein pakko turvautua aivan erikoisiin keinoihin lakien tehottomuuden auttamiseksi. Väliin puhuttiin ihmeistä; mutta tämä keino, joka saattoi vaikuttaa kansaan, ei vaikuttanut niihin, jotka sitä hallitsivat. Väliin kutsuttiin kokous yht'äkkiä, ennenkuin ehdokkailla oli ollut aikaa virittää juoniansa. Väliin kului koko istunto puhumiseen, jos nähtiin määrätyn mielipiteen kannattajaksi houkutellun kansan olevan valmiina tekemään huonon päätöksen. Mutta lopultakin teki kunnianhimo kaikki tyhjäksi; ja uskomatonta on, että tämä suunnaton kansa kykeni niin monista väärinkäytöksistä huolimatta muinaisten säädöstensä turvin yhä edelleen valitsemaan virkamiehensä, vahvistamaan lakinsa, ratkaisemaan oikeusjuttunsa, suorittamaan yksityiset ja yleiset asiansa melkein yhtä luistavasti kuin se naatti itse.

¹ *Custodes, dirigitores, rogatores suffragiorum.*

Viides luku.

Tribuuninvirasta.

Milloin ei voida saada aikaan täsmällistä suhdetta valtion perusosien välillä tai milloin poistamattomat syyt lakkaamatta muuttelevat tätä suhdetta, silloin asetetaan erikoinen virkakunta, joka ei ole missään kiinteässä yhteydessä toisten kanssa, joka palauttaa kunkin jäsenen oikeaan suhteeseensa ja joka muodostaa yhdyssiteen tai välittävän jäsenen joko ruhtinaan ja kansan tai ruhtinaan ja ylimmän valtiovallan tai samalla kertaa molempien puolten välille, jos niin tarvitaan.

Tämä virkakunta, jota minä nimitän *tribunaatiksi*, pitää voimassa lakeja ja lakiasäättävää valtaa. Joskus se suojelee ylintä valtiovaltaa hallitukselta, niinkuin tekivät Roomassa kansantribuunit; joskus se taasen tukee hallitusta kansaa vastaan, niinkuin tekee nykyään Kymmenen Miehen neuvosto Venetsiassa; ja joskus pitää se tasapainossa puolta ja toista, kuten tekivät Spartan eforit.

Tribuunin virka ei kuulu kansalaisvaltion oleellisiin osiin, eikä sillä myös saa olla minkäänlaista osaa lakiasäättävään, enempä kuin toimeenpanevaankaan valtaan; mutta juuri tästä syystä on sen valta sitä suurempi, sillä kun se ei voi mitään tehdä, voi se kaikki estää. Tribuuni on lakien suojelijana loukkaamattomampi ja kunnioitetumpi kuin ruhtinas, joka panee ne toimeen, ja kuin ylin valtiovalta, joka ne säättää. Se nähtiin hyvin selvästi Roomassa, kun noiden kopeiden patriisien, jotka

aina halveksivat kansaa kokonaisuudessaan, oli pakko taipua pelkän yksityisen, kansan asettaman virkamiehen edessä, jolla ei ollut käsky- eikä tuomiovaltaa.

Viisaasti rajoitettu tribuunintoimi on hyvän valtiojärjestyksen lujin tuki; mutta jos siihen sisältyy hiukkanenkin liikaa voimaa, kaataa se kaikki. Heikkous ei kuulu lainkaan sen luonteeseen; ja jos se vain on jotakin, ei se ole koskaan vähemmän kuin sen pitää.

Se turmeltuu tyranniaksi silloin kun se anastaa toimeenpanevan vallan, jonka hillitsijä se vain on, tai kun se tahtoo säätää lakeja, joita sen tulisi vain suojella. Eforien suunnaton valta, joka oli vaaraton niin kauvan kuin Sparta säilytti tapansa, joudutti niiden turmeltumista siten kun se oli kerran päässyt alkuun. Näiden tyrannien murhaaman Agis-kuninkaan veren kosti hänen seuraajansa: eforien rikos ja sen rangaistus jouduttivat samalla tavalla tasavallan perikatoa; ja Kleomeneksen jälkeen ei Sparta ollut enää mitään. Rooma kulki myös häviöönsä samaa tietä, ja tribuunien vähitellen anastama liiallinen valta suojeli vihdoinkin vapauden säilyttämiseksi laadittujen lakien avulla keisareja, jotka tämän vapauden tuhosivat. Mitä tulee venetsialaiseen Kymmenen Miehen neuvostoon, niin on se verioikeus, yhtä kauhistava patriiseille kuin kansallekin, verioikeus, joka ei suinkaan julkisesti suojele lakeja, vaan joka näiden lakien menetettyä arvonsa vain iskee pimeässä iskuja, joita ei uskalleta huomata.

Tribuuninviran teho heikkenee niinkuin hallituksenkin

sen jäsenten lisääntyessä. Kun roomalaiset kansantribuunit, joita oli ensin kaksi, sitten viisi, halusivat korottaa tämän luvun kaksinkertaiseksi, antoi senaatti heidän niin tehdä, koska se oli varsin varma siitä, että se voisi siten pitää aisoissa yksinä toisten avulla; niinkuin tapahduikin.

Paras keino niin peloittavan virkakunnan anastuspyyteiden ehkäisemiseksi, keino, jota ei yksikään hallitus ole tähän asti älynnyt, olisi se, ettei tätä virkakuntaa tehtäisi pysyväksi, vaan että säädettäisiin määräajat, jolloin se olisi kokonaan lakkautettuna. Nämä väliajat, joiden ei tulisi olla niin pitkiä, että väärinkäytökset ennättäisivät juurtua, saattaisi laki määrätä sillä tavalla, että niitä olisi tarvittaessa helppo lyhentää erikoisilla valtuuksilla.

Tästä keinosta ei minun nähdäkseni johdu minkäänlaisia haittoja, koska, niinkuin olen sanonut, tribuunin toimi ei kuulu valtiojärjestykseen ja koska sen voi siis siitä poistaakin tämän siitä kärsimättä; ja se näyttää minusta tehokkaaltakin, koska äskettäin asetettu virkamies ei lähde siitä vallasta, mikä oli hänen edeltäjällään, vaan siitä, minkä laki hänelle antaa.

Kuudes luku.

Diktaattorinvirasta.

Lakien jäykkyys, joka estää niitä taipumasta tapaus-ten mukaan, saattaa eräissä olosuhteissa tehdä ne tuhoatuottaviksi ja aiheuttaa niiden kautta valtion häviön jos-

sakin uhkaavassa käänteessä. Muodollisuuksien järjestyks ja hitaus vaativat oman aikansa, jota olosuhteet eivät joskus myönnä. Saattaa esiintyä tuhansia tapauksia, joita lainsäätäjät ei ole ottanut lainkaan huomioon; ja erinomaisen tarpeellinen ennakkotieto onkin se, ettei kaikkea voida ennakolta tietää.

Ei tule siis suinkaan tahtoa lujittaa valtiollisia laitoksia siihen määrään, ettei enää kyetä niiden toimintaa seisauttamaan. Itse Spartakin antoi joskus lakiansa levätä.

Mutta vain kaikkein suurimmat vaarat voivat oikeuttaa yleisen järjestyksen rikkomisesta johtuvan vaaran, eikä tule milloinkaan lakkauttaa lakien pyhää valtaa muulloin kuin silloin, kun on kysymys isänmaan pelastamisesta. Tällaisissa harvinaisissa ja ilmeisissä tapauksissa pidetään huolta yleisestä turvallisuudesta erikoisella päätöksellä, joka uskoo sen säilyttämisen kaikkein arvokkaimmalle. Tämä valtuutus voidaan antaa kahdella tavalla, aina vaaran laadun mukaan.

Jos hallituksen toimitehon lisääminen on riittävä apukeino, keskitetään tämä hallitus sen yhden tai kahden jäsenen käsiin; täten ei muuteta lakien pätevyyttä, vaan ainoastaan niiden käyttämisen muotoa. Mutta jos taas vaara on niin suuri, että lakien koneisto on sen torjumisen esteenä, silloin nimitetään ylipäällikkö, joka käskää kaikki lait vaikenemaan ja keskeyttää hetkeksi ylimmän valtiiovallan; sellaisessa tapauksessa ei yleistahdosta voida olla epä tietoisia, koska kansan ensimmäisenä tarkoituksena ilmeisesti on, ettei valtio joutuisi perika-

toon. Tällä tavalla ei lakiasäättävän vallan seisahduttaminen suinkaan merkitse sen poistamista kokonaan: hallitusmies, joka pakottaa sen vaikenemaan, ei voi pakottaa sitä puhumaan; hän vallitsee sitä, voimatta sitä edustaa; hän saattaa tehdä kaikkea, paitsi lakeja.

Edellistä keinoa käytti Rooman senaatti silloin kun se vakiintuneen kaavan mukaisesti antoi konsulien huoleksi tasavallan pelastamisen; jälkimäinen tuli kysymykseen silloin kun toinen kahdesta konsulista nimitti diktaattorin,¹ minkä tavan Rooma oli oppinut Albalta.

Tasavallan alkuaikoina turvauduttiin sängen usein diktaattorin asettamiseen, koska valtio ei ollut vielä kylliksi vakiintunut voidakseen pysyä pystyssä vain oman järjestyksensä voimalla. Kun turmeltumattomat tavat tekivät silloin tarpeettomiksi monet niistä varokeinoista, jotka olisivat olleet välttämättömiä jonakin toisena aikana, ei pelätty diktaattorin käyttävän väärin valtaansa eikä yrittävän pitää sitä määräaikaa kauvemmin. Näytti päinvastoin siltä, että niin suuri mahti rasitti ankarasti sitä, jolle se oli uskottu, niin kiireesti pyrki hän siitä luopumaan, ikäänkuin olisi ollut liian vaivaloinen ja liian vaarallinen tehtävä olla lakien sijassa.

Niinpä ei väärinkäytösten vaara, vaan arvon alenemisen vaara saatakaan minua moittimaan tämän korkeimman viran varomatonta käyttämistä alkuaikoina. Sillä kun sitä tuhlailemalla tuhlattiin vaaleihin, vihkimyk-

¹ Tämä nimitys tapahtui salaa, yöllä, ikäänkuin olisi hävetty kohoittaa joku lakien yläpuolelle.

siin ja kaikenlaisiin puhtaasti muodollisiin toimituksiin, oli pelättävissä, että se muuttuisi vähemmän kunnioitusta herättäväksi silloin kun sitä tosiaan tarvittiin ja että totuttaisiin pitämään vain turhana arvonimenä virkaa, jota käytettiin vain turhiin juhlamenoihin.

Tasavallan loppuaikoina käyttivät varovaisemmiksi muuttuneet roomalaiset diktaattorin apua yhtä ymmärtämättömästi säästellen kuin he olivat ennen käyttäneet sitä tuhlaten. Oli helppoa huomata, että heidän pelkonsa oli huonosti perusteltu, että pääkaupungin heikkous oli silloin sen turvana sen piirissä asuvia hallitusmiehiä vastaan, että diktaattori saattoi eräissä tapauksissa puolustaa yleistä vapautta voimatta milloinkaan sitä vahingoittaa ja ettei Rooman kahleita suinkaan tultaisi takomaan Roomassa itsessään, vaan sen sotajoukoissa: se vähäinen vastarinta, mitä Marius kykeni tekemään Sullalle ja Pompejus Caesarille, osoitti selvästi, mitä voitiin odottaa sisäiseltä virkamahdilta ulkoisen voiman kukistamiseksi.

Tämä erehdys sai roomalaiset tekemään suuria virheitä. Suuren virheen tekivät he esimerkiksi silloin, kun eivät nimittäneet diktaattoria Catilinan jutussa: sillä kun oli kysymys vain pääkaupungista ja korkeintaan jostakin Italian maakunnasta, olisi diktaattori sillä rajattomalla vallalla, minkä lait hänelle antoivat, helposti hajoittanut salaliiton, jonka nyt tukahutti vain onnellisten sattumain yhtymä, ja tällaisia onnellisia sattumiahan ei inhimillisen varovaisuuden olisi pitänyt koskaan odottaa.

Sen sijaan tyytyi senaatti luovuttamaan kaiken valtansa konsuleille: mistä seurasi, että Ciceron oli voidakseen toimia tehokkaasti pakko mennä tämän vallan rajojen yli eräässä erinomaisen tärkeässä kohdassa, ja että jos ensimmäisessä ilon huumauksessa hyväksyttiin hänen menettelynsä, vaadittiin häneltä myöhemmin täydellä oikeudella tiliä vastoin lakeja vuodatetusta kansalaisten verestä, moite, jota ei olisi voitu kohdistaa diktaattoriin. Mutta konsulin kaunopuheisuus tempasi kaikki mukaansa; ja kun hän itse, vaikka olikin roomalainen, rakasti enemmän omaa kunniaansa kuin isänmaatansa, ei hän etsinyt niin paljon laillisinta ja varminta keinoa valtion pelastamiseksi kuin keinoa kaiken tästä selkkauksesta lähtevän kunnian anastamiseksi omalle osalleen¹. Niinpä kunnioitettiin häntä aivan oikein Rooman vapauttajana ja rangaistiin aivan oikein lakien rikkojana. Kuinka loistava hänen paluunsa lie ollutkin, niin oli se varmastikin vain armonosoitus.

Millä tavalla muutoin tämä tärkeä valtuutus annettaan, niin on välttämätöntä määrätä sen kestämis-aika hyvin lyhyeksi, eikä sitä saisi milloinkaan pidentää; sellaisissa murroskohdissa, jotka pakottavat sen antamaan, on valtio pian joko hävitetty tai pelastettu; ja sitten kun polttava tarve on ohi, muuttuu diktaattorinvirka

¹ Tästä hän ei saattanut olla varma diktaattoria ehdottaessaan: eihän hän uskaltanut itseään nimittää, eikä hän taas toiselta puolen voinut luottaa siihenkään, että hänen virkaveljensä nimittäisi juuri hänet.

tyrannimaiseksi tai hyödyttömäksi. Roomassa, missä diktaattorien virka-aika oli vain kuusi kuukautta, luopuivat useimmat vallastaan jo ennen määrähetkeä. Jos virka-aika olisi ollut pitempi, ehkäpä olisivat he tunteneet hoututusta pidentää sitä yhä, niinkuin tekivät decemvirit eli kymmenmiehet yhden vuoden kestäneelle virka-ajalleen. Diktaattorilla oli vain niin paljon aikaa, että hän ennätti täyttää sen välttämättömän tehtävän, jota varten hänet oli valittu, mutta hänellä ei ollut aikaa hautoa muita tuumia.

Seitsemäs luku.

Sensorinvirasta.

Niinkuin yleistahdon julistamisen toimittaa laki, niin toimittaa julkisen arvostelun julistamisen sensori: yleinen mielipide on jonkunlainen laki, jonka toimeenpanija sensori on ja jota hän vain ruhtinaan tavoin sovelluttaa yksityistapauksiin.

Sensori ei ole siis suinkaan kansan mielipiteen valtiias, vaan ainoastaan sen julistaja; ja heti kun hän siitä poikkeaa, ovat hänen päätöksensä turhia ja tehottomia.

On hyödytöntä erottaa jonkun kansakunnan tavat sen kunnioituksen esineistä; sillä kaikki tuo lähtee samalta perustalta ja sekaantuu pakostakin keskenään. Kaikkien maailman kansojen keskuudessa ei suinkaan luonto määrää niiden käyttämien nautintojen valintaa, vaan yleinen mielipide. Opastakaa ihmisten mielipiteet oikealle tolalle ja heidän tapansa puhdistuvat itsestään. Aina rakaste-

taan sitä, mikä on kaunista tai mitä pidetään kauniina, mutta juuri tässä arvostelussa erehdytään: tätä arvostelua tulee siis ohjata. Joka arvostelee tapoja, arvostelee kunniaa, ja joka arvostelee kunniaa, saa lakinsa yleiseltä mielipiteeltä.

Jonkun kansan mielipiteet syntyvät sen valtiojärjestyksestä; vaikka laki ei määrääkään tapoja, synnyttää lainsäädäntö ne kuitenkin: milloin laki heikkenee, turmeltuvat tavatkin; mutta silloin ei sensorien arvostelu kykene tekemään sitä, mitä lakien voima ei kyennyt tekemään.

Tästä seuraa, että sensorien toiminta saattaa olla hyödyllinen tapojen säilyttämiseksi, mutta ei koskaan niiden palauttamiseksi entiselleen. Asettakaa sensoreja lakien tehokkuuden aikana: heti kun ne ovat tämän tehokkuuden menettäneet, on kaikki epätoivoista; ei millään laillisella eikä oikeutetulla ole enää voimaa sitten kun ei sitä ole enää laeillakaan.

Sensorien toiminta pitää hyviä tapoja voimassa, estämällä yleistä mielipidettä turmeltumasta, pitämällä huolta sen oikeasta suunnasta viisailla menettelytavoilla, joskus suorastaan antamalla sille määrätyn muodon silloin kun se vielä häilyy. Tapa käyttää varamiehiä kaksintaisteluissa, tapa, joka oli yltynyt suoranaiseksi raivoksi Ranskan kuningaskunnassa, hävisi sieltä yksinomaan näiden sanojen voimasta, jotka olivat luettavina eräässä kuninkaallisessa julistuksessa: *Mitä niihin tulee, jotka ovat kyllin raukkamaisia kutsuakseen varamiehiä . . .*

Kun tämä arvostelu kävi edeltäpäin samaan suuntaan kuin yleisönkin arvostelu, määräsi se sen yhdellä iskulla. Mutta kun samaiset julistukset tahtoivat tehdä tiettäväksi, että oli myöskin raukkamaista antautua kaksintaisteluun, mikä oli kylläkin aivan totta, mutta yleisen mielipiteen vastaista, teki yleisö pilkkaa sellaisesta päätöksestä, josta se oli jo muodostanut oman arvostelunsa.

Olen maininnut muualla,¹ että kun yleinen mielipide ei siedä minkäänlaista pakkoa, ei pakosta saanut myöskään näkyä jälkeäkään virkakunnassa, joka oli asetettu sitä edustamaan. Ei voi liiaksi ihailia sitä taitoa, millä roomalaiset ja vielä paremmin lakedaimonilaiset käyttivät tätä uudempien kansojen keskuudesta kokonaan hävinnyttä vaikutuskeinoa.

Jos huonoista tavoistaan tunnettu mies oli esittänyt oivallisen mielipiteen Spartan neuvostossa, toimittivat eforit sitä huomioon ottamatta jonkun hyveellisen kansalaisen tekemään saman ehdotuksen. Mikä kunnia yhdelle, mikä häpäisevä huomautus toiselle, kehumatta tai moittimatta kumpaakaan! Eräät juoppolallit saastuttivat kerran Samos-saarella² eforien virkaistuimen: seuraavana päivänä kuulutettiin julkisesti ruokoton esiintyminen samoslaisille sallituksi. Todellinen rangaistus ei olisi

¹ Tässä luvussa viitataan vain siihen, mitä olen käsitellyt laveammin kirjeessäni hra d'Alembert'ille.

² He olivat kotoisin erästä toisesta saaresta, jonka nimeä kiellemme hienotunteisuus estää minua tässä tilaisuudessa mainitsemasta.

koskenut niin ankarasti kuin moinen lupa. Kun Sparta on lausunut mielipiteensä siitä, mikä on tai mikä ei ole kunniallista, ei Kreikka vetoa sen tuomioista.

Kahdeksas luku.

Kansalaisuskonnosta.

Ihmisillä ei alkuaan ollut muita kuninkaita kuin jumalat, eikä muuta hallitusta kuin jumalhallitus. He ajattelivat samoin kuin Caligula ja ajattelivat siihen aikaan oikein. Tarvitaan pitkällistä tunteiden ja käsitystapojen muutosta, ennenkuin ihminen jaksaa alistua hyväksymään kaltaisensa herrakseen ja uskoa tulevansa hyvin toimeen silläkin tavalla.

Yksin siitä seikasta, että jumala asetettiin jokaisen valtiollisen yhdyskunnan pääksi, seurasi, että oli yhtä monta jumalaa kuin kansaakin. Kaksi toisilleen vierasta ja melkein aina toisilleen vihamielistä kansaa ei voinut kauvan tunnustaa samaa herraa: kaksi keskenään tais-televaa sotajoukkoa ei voisi totella samaa päällikköä. Näin oli kansallisista jakautumisista seurauksena moni-jumalaisuus ja siitä taas uskonnollinen ja kansallinen suvaitsemattomuus, jotka ovat luonnostaan sama asia, niin- kuin järempänä osoitetaan.

Kreikkalaisten päähänpisto nähdä omia jumaliaan raakalaiskansojen keskuudessa johtui siitä päähänpistosta, että he olivat mielestään myös näiden kansojen luonnollisia ylivaltiaita. Mutta meidän päivinämme tuhlataan

oppineisuutta sangen naurettavalla tavalla silloin kun väitetään eri kansojen jumalia samoiksi olennoiksi ; ikäänkuin Moolok, Saturnus ja Kroonos voisivat olla yksi ja sama jumala ; ikäänkuin foinikialaisten Baal, kreikkalaisten Zeus ja latinalaisten Jupiter voisivat olla sama jumala ; ikäänkuin voisi olla mitään yhteistä haaveolennoilla, joilla on eri nimetkin !

Mutta jos kysyttäisiin, kuinka pakanuuden aikana, jolloin jokaisella valtiolla oli omat palvontamenonsa ja jumalansa, ei ollut lainkaan uskonstia, niin vastaan minä sen johtuneen juuri siitä, ettei ainoakaan valtio, jolla oli oma jumalanpalveluksensa yhtä hyvin kuin hallituksenakin, eroittanut jumaliaan laeistaan. Valtiollinen sota oli samalla myös uskonnollista sotaa : jumalain hallintoalueiden rajat kulkivat niin sanoaksemme pitkin kansakuntien rajoja. Yhden kansan jumalalla ei ollut mitään oikeuksia toisiin kansoihin. Pakanain jumalat eivät olleet suinkaan kateellisia jumalia; he jakoivat keskenään maailman herruuden. Jopa taipuivat Mooses ja Heprean kansakin joskus tähän käsitykseen Israelin jumalasta puhuesaan. He pitivät kyllä, se on totta, kananealaisten jumalia mitättöminä ja voimattomina olentoina, koska nämä kananealaiset olivat henkipattoja, tuhoon vihittyjä kansoja, joiden maat heidän oli määrä anastaa. Mutta katsookaahan vain, kuinka he puhuivat niiden naapurikansojen jumalista, joita heidän oli kielletty ahdistamasta! *Jos sinun jumalas Kamos on jonkun ajanut pois, sanoi Jetta Ammonin lapsille, omista se ja anna meidän omis-*

*taa kaikki ne, jotka Herra meidän Jumalamme meidän edestämme on ajanut pois.*¹ Nähdäkseni tunnustetaan siinä hyvin selvästi Kamoksen oikeuksien ja Israelin jumalan oikeuksien samanarvoisuus.

Mutta kun juutalaiset, jouduttuaan ensin Babylonian kuninkaiden ja sittemmin Syyrian kuninkaiden valtaan, tahtoivat itsepintaisesti olla tunnustamatta mitään muuta jumalaa kuin omaansa, toimitti tämä kieltäytyminen, jota pidettiin kapinoimisena voittajaa vastaan, heille monia vainoja, joista kerrotaan heidän historiassaan ja joista ei nähdä ainoatakaan muuta esimerkkiä ennen kristinuskon ilmestymistä.²

¹ *Tuomarein kirja*, XI, 24. Näin kuuluu suomalainen käännös. Vulgatan teksti on seuraava: *Nonne ea quae possidet Chamos deus tuus, tibi jure debentur?* (Eivätkö kaikki ne, mitä sinun jumalasi Kamos omistaa, kuulu oikeuden mukaan sinulle?) Rousseauun käännös kuuluu: *Eikö sen omistamista, mikä kuuluu Kamokselle, teidän jumalallenne, ole oikeuden mukaisesti teille myönnettävä? Me omistamme samalla perusteella maat, jotka meidän voittoisa Jumalamme on itselleen hankkinut.* Esitettyään alahuomautuksessa Vulgatan tekstin, jatkaa Rousseau: Isä de Carrières on kääntänyt: *Ettekö luule teilläonne olevan oikeutta omistaa sitä, mikä kuuluu Kamokselle, teidän jumalallenne?* Minä en tunne heprealaisen tekstin ajatusta; mutta minä näen, että Jelta Vulgatassa tunnustaa tosiasiallisesti Kamosjumalan oikeuden ja että ranskalainen kääntäjä heikontaa tätä tunnustusta lisäämällä tekstiin sanat *selon vous* (teidän mielestänne), joita ei ole latinalaisessa tekstissä.

Uudemmissa ranskalaisissa raamatunkäännöksissä ei ole näitä Rousseauun moittimia sanoja. — Suom. huom.

² On päivänselvää, ettei phokilaisia vastaan käyty n. s. pyhä sota ollut suinkaan mikään uskonsota. Sen tarkoituksena oli pyhänraastajain rankaiseminen eikä suinkaan vääräuskoisten kukistaminen.

Koska jokainen uskonto oli yksinomaan sidottu sen valtion lakeihin, joka sen määräsi, ei ollut olemassa toista keinoa jonkun kansan kääntämiseksi kuin sen orjuuttaminen eikä muita lähetyssaarnaajia kuin valloittajat; ja kun pakko muuttaa uskoa oli voitettujen laki, täytyi aluksi voittaa ennenkuin saattoi puhua uskon muuttamisesta. Ihmiset eivät suinkaan taistelleet jumalain puolesta, vaan taistelivat jumalat, niinkuin Homeroksessakin, ihmisten puolesta; kukin pyysi omalta jumalaltaan voittoa ja maksoi sen uusilla alttareilla. Ennenkuin roomalaiset valloittivat jonkun paikan, kehoittivat he sen jumalia poistumaan; ja jos he jättivät tarentumilaisille näiden vihas-tuneet jumalat, niin tapahtui se siksi, että he pitivät näitä jumalia omien jumaliensa alamaisina, joiden oli pakko osoittaa niille nöyryyttään: he jättivät voitetuille näiden jumalat, niinkuin he jättivät heille heidän lakinsa. Kapi-toliumin Jupiterille lahjoitettu seppäle oli useinkin ainoa vero, mitä he tässä suhteessa vaativat.

Kun roomalaiset olivat valtansa mukana levittäneet myös uskontoaan ja jumaliaan ja usein vielä itse omak-suneet voitettujen jumalia myöntämällä molemmille kan-salaisysoikeudet, kerääntyi tämän laajan valtakunnan kan-soille vähitellen suuret joukot jumalia ja palvontamenoja, jotka olivat kutakuinkin samanlaisia kaikkialla; ja siitä syystä muodosti pakanuus lopulta koko silloin tunne-tussa maailmassa vain yhden ja saman uskonnon.

Tällaisten olosuhteiden vallitessa tuli Jeesus maan päälle perustamaan hengen valtakuntaa; kun uskonnol-

linen periaate joutui näin eroon valtiollisesta, oli siitä se seuraus, että valtio lakkasi olemasta yksi yhtenäinen kokonaisuus ja että syntyi paljon sisäisiä eripuraisuuksia, jotka eivät ole koskaan suoneet kristityille kansoille rauhaa. Mutta kun tämä uusi toiseen maailmaan kuuluvan valtakunnan ajatus ei jaksanut koskaan pystyä pakanain päähän, pitivät he aina kristittyjä oikeina kapinoitsijoina, jotka alistumista teeskennellen odottivat vain sopivaa hetkeä päästäkseen riippumattomiksi, jopa suorastaan kaikkien käskijöiksi ja ovelasti anastaakseen vallan, jota he olivat heikkoudessaan kunnioittavinaan. Ja se oli syynä vainoihin.

Se, mitä pakanat pelkäsivät, tapahtui. Silloin muutti kaikki muotoaan: nöyrät kristityt muuttivat puhetapaansa, ja pian nähtiin tuon n. s. toiseen maailman kuuluvan valtakunnan sukeutuvan näkyvän päämiehen johdossa kaikkein häikäilemättömimmäksi itsevaltiudeksi tässä maailmassa.

Mutta kun on silti aina ollut olemassa myös ruhtinas ja maallisen valtion lait, on tästä kaksoisvaltiudesta ollut seurauksena lakkaamattomia tuomiovallan ristiriitoja, jotka ovat tehneet kaiken hyvän valtiojärjestyksen mahdolltomaksi kristityissä maissa, eikä koskaan ole päästy selville siitä, kumpaako oli velvollisuus totella, maallista valtiasta vaiko pappia.

Useat kansat ovat kuitenkin sekä Europassa että sen naapuristossa tahtoneet säilyttää tai uudelleen saattaa voimaan vanhan järjestelmän, mutta menestyksettä; kris-

tinuskon henki on voittanut kaikkialla. Pyhä uskonto on aina jäänyt tai päässyt riippumattomaksi ylimmästä valtiovallasta, ja sen ja valtioruumiin väliltä on aina puutunut välttämätön yhdysside. Muhammedilla oli hyvin järkeviä näkökantoja ja hän liitti valtiollisen järjestelmänsä lujaksi kokonaisuudeksi ; ja niin kauvan kuin hänen luomansa hallitusmuoto pysyi voimassa kaliifien, hänen seuraajainsa aikana, oli tämä hallitus ehdottoman eheä ja sikäli siis hyvä. Mutta kun arabialaisista oli tullut yllisiä, sivistyneitä, hienostuneita, velttoja ja pelkurimaisia, joutuivat he raakalaisten ikeeseen : silloin alkoi taas molempien mahtien erkaneminen toisistaan. Vaikka tämä erkaneminen onkin muhamettilaisten keskuudessa vähemmän ilmeinen kuin kristittyjen, on se kuitenkin olemassa, varsinkin Älin perustamassa lakkossa ; ja on valtioita, kuten esim. Persia, missä se pyrkii lakkaamatta näkyviin.

Meidän keskuudessamme ovat Englannin kuninkaasasettuneet myös kirkon päämiehiksi ; saman ovat tehneet tsaarit : mutta tässäkin asemassa ollessaan eivät he ole joutuneet niin paljon herroiksi kuin palvelijoiksi ; he ovat saaneet pikemmin vain vallan tukea kirkkoa kuin oikeuden toimittaa siinä muutoksia ; he eivät ole sen piirissä lainsäätäjiä, vaan ainoastaan ruhtinaita. Kaikkialla, missä papisto muodostaa lujan yhdyskunnan, ¹ on

¹ On hyvin huomattava, etteivät papistoa liitä kokonaisuudeksi niin paljon varsinaiset seurakunnat, kuten Ranskassa, kuin kirkkojen yhteys. Kirkkojen yhteys ja kirkosta eroittaminen muodostavat papis-

se herra ja lainsäätävä isänmaassaan. On siis olemassa kaksi mahtia, kaksi ylintä valtaa myös Englannissa ja Venäjällä, aivan niinkuin muuallakin.

Kaikista kristityistä kirjailijoista on filosofi Hobbes ainoa, joka on mainiosti älynnyt sekä vian että sen parannuskeinon, joka on uskaltanut ehdottaa kotkan molemmat päät yhdistettäväksi ja kaikki alistettavaksi palvelemaan valtiollista kokonaisuutta, jota ilman ei valtio eikä hallitus saata milloinkaan olla hyvin järjestetty. Mutta hänen on täytynyt huomata, että kristinuskon valanhimoisen hengen oli mahdoton sopeutua hänen järjestelmänsä ja että papin etu tulisi aina olemaan valtion etua voimakkaampi. Hänen valtiollisissa opeissaan esiintyvä hirveä ja vääriä ei ole tehnyt niitä niin vihauiksi kuin niissä ilmenevät oikeat ja todet kohdat.²

Luullakseni olisi historiallisia tosiasioita tältä näkökannalta lähtien kehittelemällä hyvin helppo kumota Bayle'in ja Warburtonin vastakkaiset mielipiteet, edellinen

ton yhteiskunnallisen sopimuksen, sopimuksen, jonka avulla se on aina oleva kansojen ja kuninkaiden valtiot. Kaikki papit, jotka pitävät yhteyttä keskenään, ovat kansalaiskumppanuksia, vaikka he sitten asuisivat kahdessa päässä maailmaa. Tämä keksintö on valtiotaidon mestariteos. Pakanallisten pappien keskuudessa ei ollut mitään sellaista havaittavana: niinpä eivät he ole koskaan muodostaneetkaan yhtenäistä pappiskuntaa.

² Katsokaa m. m. eräästä Grotiuksen 11 p. huhtik. 1643 päivätystä ja veljelle lähetetystä kirjeestä, mitä tämä oppinut mies hyväksyy ja mitä hän paheksuu *de Cive*-kirjasta. On kyllä totta, että hän lempeyteen taipuvaisena näyttää antavan tekijälle hyvän anteeksi pahan tähden; mutta kaikki eivät ole niin laupiaita.

kun väittää, ettei minkäänlainen uskonto ole hyödyllinen valtiolliselle yhdyskunnalle, jälkimäisen taas kannattaessa sitä ajatusta, että kristinusko on sen voimakkain tuki. Edelliselle kävisi todistaminen, ettei ikinä ole vielä valtiota perustettu uskonnon olematta sen pohjana; ja jälkimäiselle, että kristillinen laki on syvimmältään enemmän vahingollinen kuin hyödyllinen valtion lujalle järjestäytymiselle. Jotta kävisi täysin ymmärrettäväksi, mitä minä ajattelen, on minun vain tarvis hiukan tarkistaa uskontoon kohdistuvia ja aiheeseeni liittyviä liian epämääräisiä käsitteitä.

Tarkasteltuna suhteessaan yhteiskuntaan, joka on joko yleinen tai yksityinen, on uskontokin jaettavissa kahteen lajiin, nimittäin ihmisen uskontoon ja kansalaisen uskontoon. Edellinen, joka tulee toimeen ilman tempeläjä, ilman alttareja, ilman kirkonmenoja, joka rajoittuu vain puhtaasti sisäiseen ylimmän jumalan palvelemiseen ja siveyden ijankaikkisiin velvollisuuksiin, on evankeliumin puhdasta ja yksinkertaista uskontoa, todellista jumaluskoa, sitä, mitä voitaisiin nimittää luonnolliseksi jumaloikeudeksi. Yhdessä ainoassa maassa hyväksyttynä antaa jälkimäinen tälle maalle sen omat erikoiset jumalat ja suojelijat; sillä on omat opinkappaleensa, menonsa, lakien määräämä ulkonainen jumalanpalveluksensa: paitsi sitä yhtä ainoata kansakuntaa, joka sitä seuraa, ovat kaikki muut sen kannalta katsoen uskottomia, muukalaisia, raakalaisia; se ulottaa ihmisen velvollisuudet ja oikeudet vain niin laajalle kuin alta-

rinsakin. Sellaisia olivat kaikki ensimmäisten kansojen uskonnot, joille voidaan antaa nimitys valtiollinen tai aineellinen jumaloikeus.

On olemassa myös kolmas kummallisempi uskonnon laji, joka antaa ihmisille kaksi lakia, kaksi päämiestä, kaksi isänmaata ja joka näin sitoo heidät ristiriitaisiin velvollisuuksiin, koska se tekee heille mahdottomaksi olla samalla kertaa sekä uskovaisia että kansalaisia. Sellainen on lamojen uskonto, sellainen on japanilaisten uskonto, sellainen on roomalaiskatolinen kristinuskko. Tätä jälkimäistä voidaan sanoa pappisuskonnoksi. Siitä on seurauksena jonkunlainen epäyhteiskunnallinen seka-oikeus, jolla ei ole nimeä.

Kun näitä kolmea uskonnon lajia tarkastetaan valtiolliselta näkökannalta, on niillä kaikilla omat vikansa. Kolmas on niin ilmeisen kehno, että tämän kehnouden osoittaminen olisi turhaa ajan hukkaa. Kaikki, mikä rikkoo yhteiskunnallisen yhteyden, on arvotonta: kaikki laitokset, jotka saattavat ihmisen ristiriitaan itsensä kanssa, ovat arvottomia.

Toinen on sikäli hyvä, että se yhdistää jumalan palvelemisen ja lakien rakastamisen, että se, tehdessään isänmaasta kansalaisten ihantelun esineen, opettaa heille valtion palvelemisen olevan sen suojelejumalan palvelemista. Se on jonkunlaista jumalvaltaa, jossa ei saa olla muuta ylimmäistä pappia kuin ruhtinas eikä muita tavallisia pappeja kuin hallitusmiehet. Silloin on kuolema isänmaan puolesta marttyyrikuolema; lakien loukkaa-

minen on jumalattomuutta; ja syyllisen tuomitseminen yleiseen kiroukseen on samaa kuin hänen jättämisensä jumalain vihan valtaan: *sacer estod*.¹

Mutta se on huono sikäli, että kun se on perustettu erehdykselle ja valheelle, se pettää ihmisiä, tekee heistä herkkä- ja taikauskoisia ja hukuttaa totisen jumalan palvelemisen turhiin menoihin. Se on myöskin huono silloin kun se muuttuu itsevaltaiseksi ja tyrannimaiseksi ja tekee kansan verenhimoiseksi ja suvaitsemattomaksi, ja niin se hengittää enää vain murhaa ja teurastusta ja luulee tekevänsä pyhän työn tappamalla jokaisen, joka ei omaksu sen jumalia. Se saattaa moisen kansan luonnolliseen sotatilaan kaikkien muiden kanssa, tilaan, joka on sangen haitallinen sen omalle turvallisuudelle.

Jällellä on siis enää vain ihmisen uskonto eli kristinusko, ei suinkaan nykyajan kristinusko, vaan evankeliumin kristinusko, joka on aivan erilainen kuin se. Tämän pyhän, ylevän, totisen uskonnon vaikutuksesta tunnustavat ihmiset saman Jumalan lapsina kaikki toisensa veljikkeeseen, eikä se yhteys, joka heidät liittää toisiinsa, katkea edes kuolemassakaan.

Mutta kun tämä uskonto ei ole minkäänlaisessa erityisessä suhteessa valtiokokonaisuuteen, jättää se laeillevain sen voiman, mikä niillä itsestään on, suomatta niille minkäänlaista lisävoimaa, ja siten jää muuan erikoisen yhteiskunnan parhaita siteitä tehottomaksi. Vieläpä enemmän-

¹ *Ollos jumalille pyhitetty* > *ollos jumalille uhrattu* > *ollos kirottu*.
Suom huom.

kin: kiinnittämättä suinkaan kansalaisten sydämiä valtion, se irroittaa ne siitä, niinkuin kaikista muistakin maallisista asioista. Minä en tiedä mitään yhteiskunnalliselle hengelle sen vastakkaisempaa.

Meille sanotaan, että oikeiden kristittyjen kansa muodostaisi täydellimmän yhteiskunnan mitä voidaan kuvitella. Minä näen tässä oletuksessa vain suuren ristiriidan: sillä oikeiden kristittyjen yhteiskunta ei olisi enään ihmisten yhteiskunta.

Sanonpa senkin, ettei tämä oletettu yhteiskunta kaikessa täydellisyydessään olisi voimakkain eikä kestävin kään yhteiskunta: kun se olisi niin kovin täydellinen, puuttuisi siltä yhteyttä; sen tuhoon vievänä vikana olisi juuri sen täydellisyys.

Jokainen täyttäisi velvollisuutensa; kansa tottelisi lakeja; päämiehet olisivat oikeamielisiä ja maltillisia; hallitusmiehet rehellisiä, lahjomattomia: sotilaat halveksisivat kuolemaa; ei olisi turhamaisuutta eikä ylellisyyttä. Kaikki tämä on sangen hyvin. Mutta katsokaamme kauvemmas.

Kristinusko on kokonaan henkinen uskonto, joka askaritelee yksinomaan taivaallisissa asioissa: kristityn isänmaa ei ole tästä maailmasta. Hän täyttää velvollisuutensa, se on kyllä totta; mutta hän täyttää sen syvästi välinpitämättömänä puuhiensa hyvästä tai huonosta menestyksestä. Kunhan hänen ei vain tarvitse itseään mistään soimata, vähät hän huolii siitä, meneekö kaikki hyvin tai huonosti täällä maan päällä. Jos valtio kukois-

taa, tuskin uskaltaa hän nauttia yleisestä hyvinvoinnista ja hän pelkää tulevansa ylpeäksi isänmaansa kunnianista; jos valtio käy kohti häviötään, siunaa hän Jumalan kättä, joka lepää raskaana hänen kansansa päällä.

Jotta yhteiskunta pysyisi rauhassa ja sopusointu valitsisi siinä lakkaamatta, täytyisi kaikkien kansalaisten ilman poikkeusta olla yhtä hyviä kristittyjä. Mutta jos heidän keskuudessaan olisi onnettomuudeksi yksi ainoakin kunnianhimoinen, yksi ainoakin tekopyhä, joku Catilina esimerkiksi, joku Cromwell, pistäisi hän varmastiikin hyvin helpolla hurskaat kansalaiskumppaninsa puusiiin. Kristillinen rakkaus ei hevin salli ajatella pahaa lähimmäisestään. Heti kun tällainen mies on jollakin juonnella keksinyt keinon pettää heitä ja anastaa osan valtion käskyvaltaa, nousee hän arvoasemaan: Jumala tahtoo, että häntä pitää kunnioitettaman. Pian kohoaa hän mahtiasemaan: Jumala tahtoo, että häntä pitää toteltaman. Entä jos tämän mahtiaseman haltija käyttää sitä väärin? Se on ruoska, jolla Jumala kurittaa lapsiaan. Ei rohjettaisi karkoittaa tätä anastajaa; täytyisihän silloin häiritä yleistä rauhaa, käyttää väkivaltaa, vuodattaa verta: kaikki sellainen sopii huonosti kristityn lempeyteen. Ja loppujen lopuksi: mitä siitä, onko sitä vapaa tai orja tässä murheiden laaksossa? Tärkeintä on päästä paratiisiin, ja alistuminenhan on vain yksi keino lisäsen päämäärän saavuttamiseksi.

Entä jos syttyy ulkomainen sota? Kansalaiset marsivat nurkumatta taisteluun: ei yksikään heistä ajattele pakoa; he tekevät velvollisuutensa, mutta tavoittelematta

intohimoisesti voittoa ; he osaavat paremmin kuolla kuin voittaa. Mitä siitä, ovatko he voittajia tai voitettuja ? Eikö Kaitselemus tiedä paremmin kuin he, mikä heidän osansa on oleva ? Kuvitelkaahan, millä tavalla ylpeä, hurja, intohimoinen vihollinen voi käyttää hyödykseen heidän yhtäkaikkisuuttaan ! Pankaa heitä vastaan nuo uljaat kansat, joita poltti tulinen kunnian ja isänmaan rakkaus, olettakaa kristitty tasavaltanne Spartan tai Rooman viholliseksi : nuo hurskaat kristityt lyötäisiin, murskattaisiin, tuhottaisiin ennen kuin he ennättäisivät sitä huomatakaan, tai saisivat he kiittää pelastuksestaan vain sitä halveksumista, jota heidän vihollisensa tuntisi heitä kohtaan. Minun mielestäni oli se kaunis vala, minkä Fabiuksen sotilaat vannoinvat : he eivät vannoneet kuolevansa tai voittavansa : he vannoinvat palaavansa kotiin voittajina ja he pitivät valansa. Kristityt eivät olisi milloinkaan tehneet moista valaa : he olisivat pelänneet siten kiusaavansa Jumalaa.

Mutta minä erehdyn puhuessani kristitystä tasavallasta ; kumpikin näistä kahdesta sanasta tekee toisen mahdottomaksi. Kristinusko saarnaa vain orjuutta ja alistumista. Sen henki on liian suosiollinen tyranniudelle, jottei tämä käyttäisi sitä kaikissa tilaisuuksissa hyväkseseen. Oikeat kristityt ovat omiaan orjiksi : he tietävät sen, eivätkä siitä isosti kuohahda ; tällä lyhyellä elämällä on liian vähän arvoa heidän silmissään.

Kristityt sotajoukot ovat erinomaisia, sanotaan meille. Minä kiellän sen. Näytettäköön minulle sellaisia ! Minä puolestani en tunne kristittyjä sotajoukkoja. Minulle mai-

nitaan ristiretket. Lähtemättä kiistelemään ristinsoturien urhoollisuudesta, minä huomautan vain, että he eivät olleet suinkaan kristittyjä, vaan papin sotilaita, kirkon kansalaisia ; he taistelivat tämän kirkon hengellisen kotimaan puolesta, josta se oli tehnyt maallisen kotimaan, ei kukaan tiedä, millä tavalla. Jos asiaa katsotaan tarkemmin, merkitsee tämä pakanuuteen palaamista : kun ei evankeliumi perusta minkäänlaista kansallista uskontoa, on jokainen pyhä sota mahdoton kristittyjen keskuudessa.

Pakanallisten keisarien aikana olivat kristityt sotilaat urhoollisia ; kaikki kristityt kirjailijat vakuuttavat niin, ja minä uskon sen : se oli kilvoittelemista kunniasta pakanallisten joukkojen kanssa. Heti kun keisarit muuttuivat kristityiksi, ei tätä kilvoittelua enään ollut ; ja kun risti oli karkoittanut kotkan, hävisi roomalainen sankaruus kokonaan.

Mutta jättäkäämme nämä valtiolliset mietteet ja palatkaamme oikeuteen ja määrätäkäämme tämän tärkeän kohdan periaatteet. Oikeus, jonka yhteiskuntasopimus antaa ylimmälle valtiovallalle alamaisiin nähden, ei ulotu, niinkuin olen jo sanonut, yli yhteisen hyödyn rajojen. ¹

¹ »Tasavallassa», lausuu Argensonin markiisi, »on kukin täysin vapaa siinä, mikä ei tuota toisille vahinkoa». Siinä on muuttumaton raja ; sitä ei voida täsmällisemmin määrätä. En ole voinut kieltää itseltäni nautintoa viitata joskus tähän käsikirjoitukseen, vaikka yleisö ei sitä tunnekaan, kunnioittaakseni kuuluisan ja arvokkaan miehen muistoa, miehen, joka säilytti ministerinäkin todellisen kansalaisen sydämen ja oikeat ja järkevät mielipiteet maansa hallitsemisesta.

Alamaiset ovat siis velvollisia tekemään ylimmälle valtiovallalle tiliä mielipiteistään vain sikäli kuin nämä mielipiteet ovat tärkeitä yhteisölle. Nythän on hyvinkin tärkeitä valtiolle, että jokaisella kansalaisella on sellainen uskonto, joka saa hänet rakastamaan velvollisuuksiaan; mutta tämän uskonnon opinkappaleet kiinnittävät valtion ja sen jäsenten huomiota vain sikäli kuin nämä opinkappaleet koskevat siveysohjeita ja niitä velvollisuuksia, joita tämän uskonnon tunnustajan on täyttämisen muita kohtaan. Jokaisella voi lisäksi olla millaisia mielipiteitä tahansa, ilman että ylimmän valtiovallan asiana olisi ottaa niistä selkoa; sillä kun tällä ei ole minkäänlaista pätevyyttä toisessa maailmassa, niin ei sitä lainkaan koske se seikka, millaisen kohtalon sen alamaiset saavat tulevassa elämässä, kunhan he vain ovat hyviä kansalaisia tässä elämässä.

On siis olemassa puhdas kansalaisuskontunnustus, jonka kohdat kuuluvat ylimmän valtiovallan määrättäviin, ei varsinaisesti uskonnollisina opinkappaleina, vaan yhteistunteeseen kohdistuvina ajattelutapoina, joita ilman on mahdoton olla hyvä kansalainen ja uskollinen alainen.¹ Voimatta velvoittaa ketään niitä uskomaan,

¹ Puolustaessaan Catilinaa koetti Caesar todistaa opin sielun kuolevaisuudesta oikeaksi. Sitä kumotakseen eivät Cato ja Cicero suinkaan tuhlanneet aikaa filosofoimisiin: he tyytyivät osoittamaan, että Caesar puhui huonon kansalaisen tavoin ja esitti valtiolle vahingollisia mielipiteitä. Ja tosiaan: siitä asiastahan oli Rooman senaatin annettava tuomionsa, eikä suinkaan mistään jumaluusopillisesta kysymyksestä.

saattaa se karkoittaa valtiosta jokaisen, joka ei niitä usko; se saattaa karkoittaa hänet, ei jumalattomana ihmisenä, vaan epäyhteiskunnallisena ihmisenä, joka ei kykene rakastamaan vilpittömästi lakeja ja oikeutta eikä uhraamaan tarvittaessa henkeänsä velvollisuudelleen. Jos taas joku, joka on julkisesti tunnustanut nämä opinkappaleet, menettelee niinkuin hän ei niihin uskoisikaan, rangaistakoon häntä kuolemalla: hän on tehnyt rikoksista suurimman, hän on valehdellut lakien edessä.

Kansalaisuskonnon opinkappaleiden tulee olla yksinkertaisia, vähälukuisia, täsmällisesti kaavaeltuja, vailla selityksiä ja muistutuksia. Kaikkivaltiaan, viisaan, laupiaan, huoltavan ja kaitsevan jumaluuden olemassaolo, tuleva elämä, oikeamielisten onni, pahojen rangaistus, yhteiskuntasopimuksen ja lakien pyhyys, siinä myönteiset opinkappaleet. Mitä tulee kielteisiin, rajoitan ne yhteen ainoaan; se on suvaitsemattomuus: se kuuluu hylkäämiimme uskonnonmuotoihin.

Ne, jotka eroittavat toisistaan valtiollisen suvaitsemattomuuden ja jumaluusopillisen suvaitsemattomuuden, erehtyvät minun nähdäkseni: nämä kaksi suvaitsemattomuutta ovat eroittamattomia. On mahdotonta elää rauhassa ihmisten kanssa, joita pitää kadotukseen tuomitaina; jos heitä rakastaisi, vihaisi Jumalaa, joka heitä rankaisee; täytyy ehdottomasti joko kääntää heidät tai kiusata heitä kaikin tavoin. Missä ikinä jumaluusopillinen suvaitsemattomuus on sallittu, siellä on sen mahdotonta olla vaikuttamatta yhteiskunnallisiinkin oloi-

hin¹; ja heti kun se pääsee niihin vaikuttamaan, ei ylin valtiovalta ole enään ylin valtiovalta, ei edes maallisissa asioissa: siitä hetkestä ovat papit todellisia valtiaita ja kuninkaas ovat vain heidän palvelijoitaan.

Nykyään, jolloin ei enään ole, eikä enää voi olla ehdotonta kansallista uskontoa, on suvaittava kaikkia niitä uskontoja, jotka suvaitsevat toisia, mikäli niiden opinkappaleissa ei esiinny mitään kansalaisvelvollisuuksien vastaista. Mutta jokainen, joka rohkenee sanoa: *Kirkon ulkopuolella ei ole mitään pelastusta*, on

¹ Kun avioliitto esimerkiksi on yhteiskunnallinen sopimus, on siitä myös yhteiskunnallisia seurauksia, joita ilman yhteiskunnan olisi suorastaan mahdotonta pysyä pystyssä. Olettakaamme siis, että papiston onnistuu vallata itselleen yksinomainen oikeus vahvistaa tämä sopimus, oikeus, joka sen täytyykin välttämättä anastaa jokaisen suvaitsemattoman uskonnon mukaan. Eikö ole silloin selvää, että kun se taitavasti kaytteele kirkon valtaa, se tekee tyhjäksi ruhtinaan vallan, ruhtinaan, jolla on enää vain sen verran alamaisia kuin papisto suvaitsee sille jättää? Jos tällä papistolla on vapaus vihkiä avioliittoon tai ei vihkiä ihmisiä aina sen mukaan, onko heillä tai eikö heillä ole se tai se usko; sen mukaan, hyväksyvätkö he tai hylkäävätkö he sen tai sen opinkaavan; sen mukaan, ovatko he tämän papiston enemmän tai vähemmän hartaita kannattajia: eikö ole selvää, että tämä papisto viisaasti ja lujasti toimiesssaan hallitsee yksinään perintöjä, virkoja, kansalaisia, jopa valtiotakin, joka ei voisi pysyä pystyssä, koska sen muodostaisivat enää vain pelkät äpärät? Mutta, sanottanee, voidaanhan väärinkäytöksistä valittaa, voidaanhan haastaa oikeuteen, voidaanhan julkaista asetuksia, voidaanhan kirkon maallinen omaisuus ottaa takavarikkoon. Kuinka naurettavaa! Papisto, jos sillä on hiukankin, minä en sano rohkeutta, vaan tervettä järkeä, antaa kaiken tämän tapahtua ja jatkaa entiseen tapansa; se antaa kaikessa rauhassa valittaa, haastaa, julistaa, takavarikoida ja pysyy lo-pultakin valtiaana. Eipä ole minun nähdäkseni suurikaan uhraus luopua osasta, kun varmasti tietää anastavansa kaikki.

karkoitettava valtiosta, ellei valtio ole kirkko ja ellei ruhtinas ole ylimmäinen pappi. Sellainen opinkappale soveltuu vain jumalvaltaiseen hallitusmuotoon; jokaiseen muuhun yhdistettynä on se turmiollinen. Syyn, jonka tähden Henrik IV:n sanotaan omaksuneen roomalaiskattolisen uskonnon, pitäisi saada jokainen kunniallinen ihminen ja varsinkin jokainen ajatteleva ruhtinas hylkäämään se.

Y h d e k s ä s l u k u.

Loppusana.

Esitettyäni valtio-oikeuden todelliset johtavat aatteet ja koetettuani pystyttää valtion omalle perustalleen, olisi minun nyt vielä tuettava sitä sen ulkonaisilla suhteilla; mikä käsittäisi kansainvälisen oikeuden, kaupan, sodan ja valloitusten oikeuden, julkisen oikeuden, liitot, neuvottelut, sopimukset y. m. s. Mutta tämä kaikki muodostaa uuden, minun rajoitetulle katseelleni liian avaran tutkimusalueen; minun olisi yleensäkin pitänyt suunnata se vain lähemmäs itseäni.

SISÄLLYS

	Siv.
Johdanto	3

Ensimmäinen kirja.

Alkusana	25
Ensimmäinen luku: Tämän ensimmäisen kirjan aihe	28
Toinen luku: Ensimmäisistä yhteiskunnista	28
Kolmas luku: Väkevämmän oikeudesta	31
Neljäs luku: Orjuudesta	33
Viides luku: On aina palattava ensimmäiseen sopimukseen	40
Kuudes luku: Yhteiskuntasopimuksesta	41
Seitsemäs luku: Ylimmästä valtiovallasta	45
Kahdeksas luku: Yhteiskuntatilasta	48
Yhdeksäs luku: Kiinteästä omaisuudesta	50

Toinen kirja.

Ensimmäinen luku: Ylin valtiotalta on luovuttamaton	55
Toinen luku: Ylin valtiotalta on jakamaton	57
Kolmas luku: Voiko yleistähto erehtyä?	59
Neljäs luku: Ylimmän valtiovallän rajoista	61
Viides luku: Elämän ja kuoleman oikeudesta	67
Kuudes luku: Laista	70
Seitsemäs luku: Lainlaatijasta	75
Kahdeksas luku: Kansasta	81

Yhdeksäs luku: Jatkoa	84
Kymmenes luku: Jatkoa	87
Yhdestoista luku: Erilaisista lainlaatuajärjestelmistä	92
Kahdestoista luku: Lakien jako	92

Kolmas kirja.

Ensimmäinen luku: Hallituksesta yleensä	98
Toinen luku: Erilaisten hallitusmuotojen pohjana olevasta periaatteesta	106
Kolmas luku: Hallitusten jako	110
Neljäs luku: Kansanvallasta	112
Viides luku: Ylimysvallasta	115
Kuudes luku: Yksinvallasta	119
Seitsemäs luku: Sekahallituksista	128
Kahdeksas luku: Kaikki hallitusmuodot eivät sovellu kaikille valtioille	129
Yhdeksäs luku: Hyvän hallituksen tunnusmerkeistä	138
Kymmenes luku: Hallituksen väärinkäyttämisestä ja sen helposta turmeltumisesta	140
Yhdestoista luku: Valtioruumiin kuolemasta	144
Kahdestoista luku: Kuinka ylin valtiovalta pysyy voimassa	146
Kolmastoista luku: Jatkoa	148
Neljästoista luku: Jatkoa	150
Viidestoista luku: Valtiopäivämiehistä eli kansanedustajista	151
Kuudestoista luku: Hallituksen asettaminen ei ole sopimusluontoinen teko	157
Seitsemästoista luku: Hallituksen asettamisesta	159
Kahdeksastoista luku: Kuinka on estettävä hallituksen anastuspyyteet	161

Neljäs kirja.

Ensimmäinen luku: Yleistahto on häviämätön	164
Toinen luku: Äänestyksestä	167
Kolmas luku: Vaaleista	172
Neljäs luku: Roomalaisista kansankokouksista	175
Viides luku. Tribuuninvirasta	191
Kuudes luku: Diktaattorinvirasta	193
Seitsemäs luku: Sensorinvirasta	198
Kahdeksas luku: Kansalaisuskonnosta	201
Yhdeksäs luku: Loppusana	218

OIKAISTAVAA*

Vallinneiden epäsäännöllisten olojen takia ei suomentajalla ole ollut tilaisuutta niin täydellisesti valvoa korjauslukua kuin hän olisi tahtonut. Siitä syystä on tekstiin päässyt pujahtamaan enemmän painovirheitä ja epätasaisuuksia kuin klassillisessa sarjassa olisi suotavaa ollut. Hyväntahtoinen lukija korjaa seuraavat pahimmat virheet.

	5 siv.	17 rivi	ylh. on	Lemaitre pitää olla	Lemaitre.
	7	> 11	> >	älykkään	> > älyllisen.
	15	> 8	> >	mieltymyk-	> > mieltymyksensä valin-
				sensä valinnaisen ylimys-	naiseen ylimysvaltaan
				vallan puoleen kallistuu-	kallistuuakin Genève'in
				kin Genève'in malliin	malliin.
	37,1	> 1	rivi	ylh. on sota-oikeutta	> > sodan oikeutta
	91	> 11	> alh.	> Eurooppaa	> > Eurooppaa.
	105	> 11	> ylh.	> hajaantuisi	> > hajoaisi.
	130	> 5	> >	> tulee	> > tulevat.
	131	> 6	> alh.	> kurjemmaksi	> > kurjemmiksi.
	133	> 4	> ylh.	> yhtäsuuresta	> > yhtä suuresta.
	134	> 12	> >	> puutteesta.	> > puutteesta,
	137,1	> 1	> >	> Toisen	> > toisen.
	140,1	> 7	> alh.	> Mac-hiavelli	> > Ma-chiavelli.
	160	> 5	> ylh.	> kansalaisista,	> > kansalaiset, joista . . .
				joista . . . tulee hallitus-	tulee hallitusmiehiä,
				miehiä, he siirtyvät . . .	siirtyvät . . .
	165	> 11	rivi	alh. on Pariisissa	> > Pariisiin.
	182	> 5	> ylh.	> leisi	> > liesi.
	187	> 1	> >	> kenturia ja	> > kenturia arvalla ja
				tämä arvalla	tämä.
	190,1	> 1	> >	on <i>dirigitores</i>	> > <i>diribitores</i> .

* Teos ilmestyi vuonna 1918.

